

**ОКСАНА ФЕРКОВ
ЛАСЛОВ ЗУБАНИЧ
ІВАН МІСЬКОВ**

НАРИСИ З ІСТОРІЇ ДРУГЕТІВ

УДК 94(477.87-25)»1322/1684»:929.732Другеті
ББК ТЗ(4Укр-4Зак)4+Т214-2(4УГо)
Ф 43

Рецензенти:

доктор політичних наук, професор С. А. Асланов
кандидат історичних наук, доцент Л. В. Павлишин

Ферков О. В., Зубанич Л. Л. Міськов І. О.

Нариси з історії Другетів./ О. В. Ферков, Л. Л. Зубанич, І. О.
Міськов. – Ужгород: Видавництво «AUTDOR-Shark», 2024.
214 с.

ISBN-978-617-7796-36-6

Рекомендовано до друку: Вченою радою Українсько-угорського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Ужгородський національний університет», протокол № 1 від 27. 08. 2024 року.

© **Ферков О. В., Зубанич Л. Л., Міськов І. О.** 2024
© AUTDOR-Shark, 2024

Оксана Ферков
Ласлов Зубанич
Іван Міськов

*Нариси з історії
Другетів*

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	7
РІД ДРУГЕТІВ ТА ЇХНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ У ДОБУ АНЖУ.....	11
ДРУГЕТИ НА ПОЛІТИЧНІЙ АРЕНІ УГОРЩИНИ ВІД СЕРЕДИНИ XVI– ДО ОСТАННЬОЇ ТРЕТИНИ XVII СТОЛІТТЯ	39
<i>Дьордь (II) Другет</i>	63
<i>Янош (X) Другет</i>	69
УЧАСТЬ ДРУГЕТІВ У ДУХОВНИХ ПРОЦЕСАХ ДОБИ РЕФОРМАЦІЇ–КОНТРРЕФОРМАЦІЇ.....	83
ДЬОРДЬ III ДРУГЕТ ГУМЕННЯНСЬКИЙ	107
ОСТАННІ ДРУГЕТИ.....	117
ЖІНОЧА ІСТОРІЯ РОДУ ДРУГЕТІВ	127
<i>Анна Баторі – дружина Антала Другета (середина XVI ст.)</i>	132
<i>Маргіт Зріні — дружина Міклоша Другета</i>	135
<i>Ержебет Перені — дружина Ференца (III) Другета</i> ..	139
<i>Фружина Терек — дружина Іштвана Другета</i>	141
<i>Ержебет Ракоці — дружина Балінта Другета</i>	142
<i>Фружина Довці – дружина Дьордя (II) Другета</i>	143
<i>Катерина Надошді – дружина Дьордя III Другета</i> ...	148

<i>Анна Якушич – дружина Яна Другета</i>	151
<i>Марія Естергазі – дружина Дьордя IV Другета</i>	156
<i>Терезія Кеглевич – дружина Жигмонда Другета</i>	158
<i>Уривки зі щоденника Терезії Кеглевич</i>	164
<i>Лист Яноша Другета Ференцу Надашді</i>	168
<i>Уривки з листів. Лист Анни Якушич від 14 березня 1651 р.</i>	170
ГЕРБ ТА ПЕЧАТКИ РОДИНИ ДРУГЕТІВ	173
<i>Дослідники про дроздів та мерлет</i>	174
<i>Герб та печатки Другетів у XIV ст.</i>	179
<i>Печатка Другетів у XV ст.</i>	183
<i>Печатка та герби Другетів у XVI ст.</i>	183
<i>Герби та печатки Другетів у XVII ст.</i>	186
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРА	197

ПЕРЕДМОВА

В останні десятиріччя особливої популярності набувають різні напрямки краєзнавчих студій. Такий потяг до вивчення минулого окремого регіону цілком зрозумілий, адже всесвітня/глобальна історія складається з клаптиків мікроісторії, точніше історія маленьких регіонів надає різнобарвності історії всесвітній. Окрім цього, на нашу думку, у суспільства є попит на регіональну історію. Пересічним громадянам цікаво дізнаватися про епізоди історії того чи іншого краю, міста, села, читати про діяльність визначних та маловідомих творців історії. Не є винятком у вирі такої зацікавленості й історія Закарпаття. Минуле закарпатських земель на сьогодні вивчено фрагментарно, залишається низка проблем та історичних періодів, знання про які спираються практично на історичні міфи, вивчені у XIX–XX ст. Тривалий час історики вимушено уникали «класово ворожих» тем, зокрема минулого суспільних еліт, аристократичних і шляхетних родин та їх ролі в історії.

В історії Закарпаття доби Середньовіччя та нового часу визначальну роль відігравала аристократія та шляхта. Нобілітет був носієм елітарної культури, охоронцем національних традицій. У середовищі вищого суспільного прошарку регіону впродовж чотирьох століть провідну роль відігравали Другети. Історія роду є захоплюючою і тісно переплітається з історією Ужанщини та усього регіону.

Перші представники роду Другетів прибули до Угорщини на початку XIV ст. Вони були активними учасниками державних та й навіть європейських політичних процесів, впливали на характер соціально-економічних відносин та сприяли духовно-культурному розвитку.

Другети не втрачали домінуючу роль у суспільно-політичному житті північно-східного регіону Угорського королівства, були серед найбільших землевласників Ужанщини та Земплінщини, та незмінними володарями міст Ужгород та Гуменне. Частина архітектурних та культових споруд регіону до нині носять на собі відбиток доби Другетів.

Історія Другетів, особливо перших представників, які були соратниками короля Карла Роберта Анжуйського, привертала увагу істориків, генеологів вже у другій половині XIX – перших десятиріччях XX ст. Вчені спробували з'ясувати походження Другетів, етимологію їхнього прізвища, виявити і пояснити символи їхніх гербів та печаток тощо. Одночасно минуле аристократичної сім'ї стало цікавити місцевих дослідників. Так, перший історик Ужгорода, знаний юрист і журналіст середини XIX ст. Карой Мейсарош, у дусі романтизму розмістив Другетів у канві історії Ужгорода, часто вдаючись до припущень, ідеалізації їхньої ролі в регіональних історичних процесах.

Дещо згодом, інший угорський автор, Ласло Рез висвітлив діяльність окремих представників сім'ї Другетів у період Реформації. Його виклад матеріалу доволі тенденційний, адже він був реформатським священником і, звісно, це позначилося на його оцінці діяльності Другетів.

На початку XX ст. відбувається поштовх до наукового інтересу до минулого Закарпаття і, як наслідок, побачили світ кілька цікавих досліджень з історії Ужанщини, зокрема минулого унгарської католицької гімназії від Одена Бланара. Соціально-економічна історія Закарпаття стала об'єктом вивчення українського дослідника-емігранта Олександра Мицюка, який у контексті опису згадує й Другетів. Оцінка участі та ролі аристократичного роду в господарській колонізації

далеко незадовільна, що пояснюється загальними тенденціями в історіографії. Чимало дослідників вбачали в угорських аристократах виключно експлуататорів селян-русинів.

Варто згадати працю Петра Сови «Прошлое Ужгорода». Автор досліджує історію виникнення міста над Ужем і його назви, описує історичні етапи його становлення. У цьому контексті дослідник згадує участь Другетів в історії Ужгорода. Утім, чогось унікального про Другетів ми не знаходимо. П.Сова аж занадто багато запозичує у К. Мейсароша.

У радянську добу дослідницька увага до минулого еліти суспільства, аристократів та шляхти значно послабилася, до того ж представники знатних родів висвітлювалися як експлуататори народних мас. У деяких загальних працях можна знайти фрагментарну інформацію про Другетів, без об'єктивної оцінки їх ролі. Так, наприклад, в «Історії міст і сіл Української РСР. Закарпатська область» та історичному нарисі про Ужгород, авторства І. Гранчака та В. Палька, є згадки про окремих Другетів.

Пострадянська крайова історіографія дещо поблажливіша до представників роду Другетів, а деякі автори, та особливо інтернет-видання, навіть вдаються до ідеалізації та створення міфів (наприклад, що саме Другети привезли до Ужгорода традицію вживання кави). Донедавна в краєзнавчій історичній літературі діяльність Другетів пов'язували виключно з локальною історією: будівництво моста через р. Уж, реконструкція Унгварського замку, зведення будівлі для єзуїтського колегіуму тощо. І тільки в окремих виданнях знаходимо неупереджену характеристику різних аспектів діяльності Другетів на Закарпатті.

На сторінках місцевої преси публікувалися відомості про найвідоміших Другетів, про їх геральдичні знаки тощо. Цін-

ними й науково виваженими є дослідження І. Міськова з геральдики роду Другетів.

Сучасну другетіану збагачують дослідження Ласлов Зубанича, Атілли Жолдоша, Золтана Борбеля, Дюра Харді, Стефана Ленчіша, Ваврінця Женюча та інших.

Попри десятки наукових праць та науково-популярних розвідок, на сьогодні залишаються невідомими чимало аспектів історії Другетів, які чекають на свого дослідника. Розпорошеність архівних матеріалів значно ускладнює пошукову роботу вчених. Сучасний стан української історіографії, активізація локального історіописання вимагає створення узагальнюючої праці щодо історичної ролі як родини Другетів, так й інших шляхетських сімей краю.

Запропонована праця частково заповнить прогалину в студіях про рід Другетів і, можливо, залучить до пошуків молоде покоління дослідників.

РІД ДРУГЕТІВ ТА ЇХНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ У ДОБУ АНЖУ

Оксана Ферков

Поява перших представників роду Другетів на теренах середньовічної Угорщини співпадає з приходом на угорський королівський трон нової династії – Анжу. 14 січня 1301 року зі смертю короля Андраша III вимерла чоловіча гілка династії Арпадовичів. У боротьбу за трон вступили декілька претендентів, нащадки жіночої лінії – Карл Роберт (Анжу)¹, Вацлав III (Пршемисль), Отгон (Віттелсбах).

Уже 13 травня 1301 року за участі архієпископа естергомського Ґергеля Бічкеї відбулася коронація Карла Роберта на угорський трон (не Священною короною, а іншою – і через це не всі визнавали легітимність коронації). Карл Роберт був правнуком Іштвана V, тобто мав спадкове право зайняти опустілий трон Угорщини. Частина угорських баронів підтримувала його кандидатуру, але більшість но-

¹ Офіційно Карл I.

білітету надавала перевагу іншій особі – Вацлаву, сину чеського короля (праправнука Бейли IV). Угорщина перетворилася на арену гострої і кривавої боротьби олігархічних угруповань. 10 жовтня 1301 року Державні станові збори обирають королем Карла Роберта, інші претенденти на трон залишають територію країни. Але із цим не завершилося політичне протистояння аристократії й короля. Визнання Карла Роберта не означало, що він міг поширити свої повноваження правителя на всю територію держави. Олігархія тримала під контролем обширні землі й ресурси, вона не склала присягу новому королю. Карлу Роберту довелося прикласти чимало зусиль для подолання вороже настроєних нобілів. До того ж навіть після Державних станових зборів король не вважався легітимним правителем держави, адже коронація відбулася не Священною короною² і не в Естергомі – місті коронації всіх попередніх королів Угорщини. Тільки 20 серпня 1310 року Карла Роберта Анжуйського коронували з дотриманням усіх звичаїв і правил.

Отже, поступово Карлу Роберту вдалося зламати опозицію. Непокірних нобілів було відсторонено від посад. Замість них призначено відданих людей, які отримали значні володіння приборканих олігархів. Поряд із цим король звернув увагу на тих аристократів, які ще значно раніше були усунуті (або ж самі відсторонювалися) від політичного життя. Саме вони стають опорою королівської влади. За два десятиліття Карл Роберт зміцнив свою владу, втім залишився по суті тільки одним із найбільших землевласників (мав 160 замків). Король прагнув не допустити ще більшого збага-

² Священна корона була у трансильванського воєводи Ласло Кана аж до 1310 р.

чення аристократів, відмовився від практики дарувань земель, як це робили Арпадовичі, розумів, що це не дасть тривал підтримки і не забезпечить вірність з боку «одарованих». Натомість за вірну службу король надавав землі в тимчасове користування – так звані гонори (*honor*). Це була цілком нова для Угорщини система землекористування. Власники гонорів ставали збирачами податків і управителями королівських маєтків. Посада не передавалася у спадок, король у будь-який момент міг позбавити власника від маєтків-гонорів і усунути від виконання обов'язків. Отже, впровадження системи гонорів означало реальну владу короля, утримувачі гонорів могли мати під своїм управлінням 10-20 замків, що відповідно забезпечувало для них постійний прибуток.

Окрім введення нової системи землекористування сталися зміни у васальних відносинах. Традиційні для Угорщини так звані фаміліярні відносини дещо відрізнялися від васальних відносин Західної Європи. Новий фаміліяр не обов'язково мав супроводжуватися земельним даруванням – домінією, дарування могло бути у грошовій або натуральній формі. До того ж відносини пана і васала не були по життєвими, фаміліяр у будь-який момент міг розірвати угоду з паном. Отже, завдяки деяким змінам Карлу Роберту вдалося суттєво зміцнити королівську владу, підняти свій авторитет тощо. На території Угорщини не було таких земель, де б не стояв королівський замок.

За таких політико-економічних обставин з'являються на політичній арені Угорщини Другети, їхні перші представники були активними учасниками нововведень короля, підтримували Карла Анжуйського у його внутрішній і зовнішній політиці. Другети звісно мали свої фаміліярні володіння, мали титул палатина (*nádor*), державного судді (*országbiró*), скарбника (*tárnokmester, kincstartó*), трансильванського воєводи (*erdélyi vajda*) тощо. Філіп Другет, як вихователь, супроводжував Карла Роберта під час першого його приходу до Угорщини ще до того як той став претендентом на трон. Відомий дослідник угорських родів Вертнер Мор не ставив під сумнів італійське походження Другетів, а ось Хампел вважав, що рід однозначно має французьке походження. Через певні обставини вони переселилися до Італії, а звідти вже до Угорщини. Батько майбутніх угорських палатинів Міклош Другет (*Drugeth, Durget, Druetto, Drugettus*) був вихователем дітей Карла I Неаполітанського. Цікаво, що крім Філіпа Другета в оточенні Карла Роберта не було інших іноземних вельмож.

Наступники Філіпа – Ян і Віллерм (Віллерм) теж народилися і виховувалися в Неаполі, були добре обізнані з тамтешніми порядками, способом господарювання тощо. Віллерм мав багаті маєтки в Неаполі. Відомо, що саме Віллерму король доручив вивчити основи так званого спішського права³. Все це є доказом

Печатка Яноша Другета

³ З 24 листопада 1271 р. король Іштван V надав широкі права і привілеї саксонцям спішських міст.

запланованих далекоглядних намірів короля та його оточення щодо реформування держави. Прихід на престол Угорщини нової династії мав велике значення.

Отож, спробуємо прослідкувати окремі моменти діяльності перших представників роду Другетів в історії Угорської держави та її північно-східного прикордоння.

Філіп був першим із роду Другетів хто отримав величезні володіння з містами і селами, укріпленими замками за правом гонору. Це були землі «приборканого» володаря Аба Мадея⁴. У 1316 р. він призначений

ішпаном (наджупаном) Спіша і Уйвара. За вірну службу король дарував йому замок Лубло і Палочу, ймовірно у приватну власність, бо після смерті Філіпа ці замки стають власністю його племінника Вільгельма (Віллера). Окремі автори вважають, що Філіп

*Перстень палатина
Філіпа Другета*

разом із Деметером Нечкеї та Палом Гарай створили першу лігу баронів – сильне політичне угруповання. У період між 1323 – 1327 рр. Філіп Другет був палатином. Утім у 1327 р. він помер і не залишив нащадків. Майже усі володіння і титули Філіпа успадкував молодший брат Ян I (народився у 1292 році в Італії і жив там до 1312 р.). Саме від Яна історична література виводить походження роду Другетів на теренах Угорщини.

Діяльність Другетів мала різнобічний характер, проте звичайно головний акцент ставився на підтримання політичного авторитету при королівському дворі та середови-

⁴ Палатин Аба Мадей хоч і не відразу, але ж визнав Карла Роберта королем, проте невдовзі помер, а його володіння перейшли до короля, котрий передав їх Філіпу Другету.

щі аристократії. Відбуваються також зрушення економічного і культурно-освітнього змісту. Традиційно краєзнавча літературна діяльність Другетів пов'язувалася виключно із локальною історією: будівництво моста через р. Уж, реконструкція Унгарського замку, зведення будівлі для езу-

Грамота палатина Яноша (I) Другета

їтського колегіуму тощо. Втім саме цей рід присутній на політичній арені Угорщини впродовж чотирьох століть.

Отже, у 1328 р. Ян I отримує титул палатина та вірно служить справі Карла Роберта Анжуйського аж до смерті (1333 р.) У заповіті, складеному 1330 р., перераховано земельні володіння Яна, серед яких укріплені замки: Саланц, Паріч, Барко, Єсено, Палоча, Саколя, Лубло, Регец, Генц, Дунаєц. Того ж року він отримав ужанський гонор разом із замком Невицьке. Після смерті Яна володіння і титули перейшли до його старшого сина Віллерма, який продовжу-

вав примножувати земельні володіння сім'ї. Відомо, що у 1335 р. Віллерм отримав володіння деякого Домокоша Надошді, який помер без спадкоємців (його володіння перейшли до королівської казни і подаровані Другету). Це були значні території між річками Орша, Тарцал, Гернад, усього 10 сіл. У 1335 р., крім згаданих вище десяти сіл, брати Другети отримали від короля ще 15 сіл, що становило 30 000 холдів. Така територія не вважалася особливо великим даруванням, цінність її була у тому, що знаходилася у заселеній і родючій місцевості.

Звичайно, займаючи найвищу посаду у державі – посаду палатина і будучи наджупаном дев'яти комітатів (Спіш, Шариш, Абауй, Гевеш, Гемер, Боршод, Торна, Земплін, Унг), Віллерм Другет забезпечив процвітання своїм наступникам. До його гонору належали декілька королівських замків, серед них Болдогко, Фулек, Шарош, Садвар, Сепешвар. Володіння Другетів примножували ряд приватновласницьких поселень і замків: Барко і Єсено в Земплінському комітаті, Невицьке в Ужанському комітаті, Дунаець у Спішській та Сакаля в Шаришському. Територія підконтрольна Віллерму була «маленьким королівством».

Цікаво зауважити і те, що Другети аж до смерті Карла Роберта і Віллерма Другета мали свій двір (як державні посадовці, зокрема палатини) у Вишеграді, крім цього у пік своєї влади були наджупанами 14 комітатів і відповідно у кожному мали свої двори. Земплінщина та Ужанщина були на периферії, не мали особливого господарського значення у XIV ст. і, як припускає Аттіла Жолдош, не часто навідувалися у цей регіон. Ситуація змінюється тоді, коли молодий король Людовік не хоче допустити дальшого зростання влади, впливу Другетів і позбавляє їх значних володінь і посад.

Віллерм Другет відзначився у політичній історії й тим, що у грудні 1335 р. ним була організована зустріч правителів суміжних королівств у Вишеграді. Головна мета заходу – укладання союзу проти Людовіка Баварського та Альберта Австрійського. На зустрічі взяли участь чеський король Ян Люксембурзький, польський король Казимир (брат королеви-матері Єлизавети), моравський маркграф Карл (син Яна Люксембурзького, майбутній імператор Карл IV), баварський герцог Генріх (зять Яна Люксембурзького) і Карл I Анжуйський із сином Людовіком. Дружина Віллерма Другета – Марія під час вишеградської зустрічі європейських правителів була в супроводі королеви Єлизавети. Отже, Другети належали до безпосереднього оточення короля і брали участь у вирішенні державних питань. Віллерм Другет відзначився здібним військовим діячем, адже він очолював угорське військо в поході на підтримку претендента на польський трон Владислава I Локітека. Згодом, взяв участь у поході у Сілезію та проти Тевтонського ордену.

Після смерті Віллерма (середина вересня 1342 р.) частину його володінь отримали його молодші брати – Нікола (Міклош) та Ян (Янош). Перший отримав титул державного судді, а другий – земплінського надзупана. З цього часу говоримо про дві гілки роду – горянську та гуменянську. Горянська гілка вимирає у середині XV ст., а гуменянська зберігається аж до кінця XVII ст.

Сербський історик Харді Дюра відзначає, що на піку влади Другети (Філіп, Ян, Віллерм) управляли 14-ма комітатами, 9 фортець були у приватній власності, і стільки ж у тимчасовому володінні (за службу), обіймали найвищу посаду держави – палатина, та отримали титул баронів.

На думку краєзнавця Ласло Зубанича, саме Міклоша (I) згадує угорський хроніст Гашпар Гелтаї під 1330 роком, коли

той став вихователем королеви-вича Людовіка. У 1336 р. Міклош Другет супроводжував угорського принца під час його першого походу. Згодом, у 1350 р. під час неаполітанського походу король призначив Міклоша Другета капітаном міста Салерно. Із документів доби Анжу відомо, що Міклош Другет, подібно до інших своїх предків, був призначений Ужанським наджупаном (1344) та державним суддею. Втім, у 1355 р. раптово помер. Титули і майно успадкували його син Ян (III) та племінник Міклош (II).

*Замах Феліціана Зача (мініатюра з
Ілюстрованої хроніки)*

Спостерігаючи за стрімким збагаченням Другетів та розширенням підконтрольних їм територій, погоджуємося із думкою угорського вченого Пала Енгеля про те, що теоретично їхні володіння могли б стати подібними за статусом до Трансильванії чи Славонії. Однак, після смерті їхнього вінценосного покровителя (16 липня 1342 р.) політична значущість Другетів послаблюється, а їхні володіння зменшуються. Через кілька місяців після смерті Карла Роберта помирає і палатин Віллерм. Ймовірно під впливом своєї матері та воєводи Томаша Сеченьї, які, до речі, були політичними суперниками Віллерма та претендували на підвладні Другетам землі, юний король Людовік обмежує повноваження Другетів. Уже у 1343–1344 р. король замінив деяких наджупанів. Людовік не хотів допустити ще більшого збагачення і зміцнення Другетів, адже це могло загрожувати стабільності королівської влади. У документах від 1344 р. Міклош Другет

фігурує тільки як ужанський надзупан. Отже, землі сім'ї обмежуються частиною Ужанського й Земплінського комітатів.

Король Лайош (I) Анжу (мініатюра з Люстрованої хроніки)

Окремі представники роду Другетів часто були учасниками різних чвар. Як правило, об'єктом таких конфліктів була земля, маєтки, володіння. Тільки з 1359 р. відомо про два десятки грамот про замах на сина ужанського підзупана Домокоша Чічері Іштвана. Ймовірним «замовником» чи підбурювачем замаху вважали одного з Другетів. Король Людовік доручив урядникам розслідувати справу замаху, та врешті Другети були визнані невинними.

Отже, перші Другети прибули на територію Угорщини у першому десятилітті XIV ст. Вони були серед найвпливовіших і найбагатших осіб королівства. Тривалий час зберігали провідні позиції у політичному та господарському житті країни. В історіографії зустрічаємо думку про те, що король Людовік чітко й послідовно дотримувався політики свого батька, не змінював відносин із нобелітетом, у тому числі й Другетами. Втім, це було не цілком так. Безперечно у загальнодержавних питаннях молодий король був продовжувачем спра-

ви Карла Роберта. Однак він мусів рахуватися із баронськими угрупованнями – так званими лігами, що були характерним явищем угорської історії кінця XIII – середини XV ст.

Починаючи з 1342 р. підконтрольні Другетам території різко скоротилися. Як вже зазначалося, молодий король не бажав надавати можливості великим землевласникам стати багатшими за нього самого та й навіть наблизитися у майні та володіннях. Проте Другети не втратили усі колишні землі. Король пожалував їм місто Унгвар і його околиці. Невдовзі рід Другетів розростається та поділяється на дві гілки, які мають під своїм контролем більшу частину Ужанського та Земплінського комітатів, територію від Тиси і до Ужоцького перевалу. У цей час збудований родовий палац у Горянах, який став спільним володінням братів Другетів. У 1384 р. Ласло Другет заснував в Унгварі монастир паулінів-відлюдників. Локалізація цього монастиря поки дискусійна. Угорський краєзнавець середини XIX ст. Карой Мейсарош зауважив, що будівля монастиря та церква паулінів знаходилася у Горянах, де Ласло Другет подарував монахам орні землі, виноградники і рибник.

Зустрічаємо інформацію і про те, що ніби-то в Унгварі у середині XV ст. Другети мали свій монетний двір. Карбували тут монети сумнівної якості. Петро Сова вважав, що подібний монетний двір Другети мали у Єсеневі поблизу Гуменного.

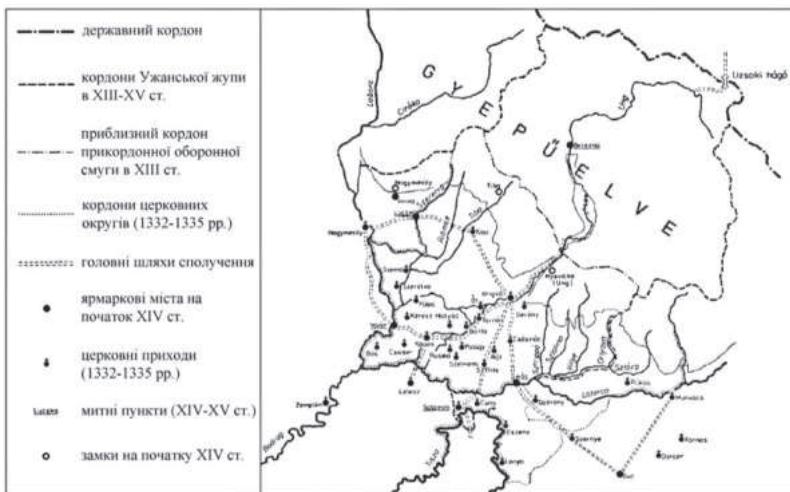
За часів наступного угорського короля – Сигізмунда Люксембурзького – слава Другетів на політичній арені Угорщини тьмяніє. Однією з причин втрати покровительства

*Фальшивомонетник
(кольоровий малюнок)*

було те, що Другети підтримували на угорський трон кандидатуру Ласло Неаполітанського і як члени угруповання Каніжаї брали участь у виступах проти Сигізмунда.

Розглядаючи політичні події доби Другетів, варто звернути увагу на зміни демографічного характеру. Як відомо, Угорщина першої половини XIV ст. ще рясніла незаселеними або малозаселеними смугами гір і лісів.

Формування Ужанської жупи

У порівнянні із Західною і Південною Європою (Італією), звідки саме і прибули новий король та його найближче оточення, Угорщина була слабко заселеною, не мала розгалуженої системи поселень. Особливо це було характерним для окраїнних територій, прикордонних земель, зокрема і нашого краю. Отже, перед новим королем, серед багатьох проблем державного значення, постало завдання заселення північно-східного порубіжжя. Королі династії Анжу стали продовжувачами поселенської політики королів Арпадовичів.

У північно-східну фронтірну зону Угорщини за підтримки і сприяння короля до землевласників, через посередників-вербувальників, відомих у джерелах як шолтеси і кенези, прибувають переселенці: селяни та ремісники, які отримують певні «свободи». Значну частину таких новоприбульців становили русини із-за Карпат.

Загалом, проблему демографічних змін та етнічного складу переселенців XIV та й пізніших століть вивчити складно. До нас дійшло обмаль джерел, документи розпорошені в різних вітчизняних і зарубіжних архівних фондах. Вченим слід застосовувати нові методи дослідження, робити порівняння тощо. Тут ми наведено вже відомі дані стосовно процесу заселення Ужанського комітату в часи володарювання перших Другетів.

Угорська історіографія початок русинського заселення Північно-східної Угорщини датує серединою XIII ст. Ще на початку XX ст. Антал Годинка писав, що частина закарпатських земель стала власністю чернігівського князя Ростислава (зятя короля Бейли IV), зокрема замок Фузер у Земплінському комітаті. Документи під 1254 р. фіксують русинські поселення неподалік від цього замку — це села Лесна і Чемерне. На схід від них простягалася прикордонна оборонна смуга, яка відома в угорській історії як депу (*gyepű*). «Саме з цього часу – зауважив А. Годинка – сторіччями постійно прибували нові русинські поселенці...».

Відомо, що організоване переселення русинів у XIII–XVI ст. проходило двома каналами: переселення під керівництвом князів (воєвод, кенезів, шолтесів) та завербованих спеціальними агентами колоністів, які поселялися на основі німецького та волоського права. Крім економічного гніту переселенню сприяли й інші фактори, насамперед те, що на

новому місці селян звільняли від сплати податків на 12–24 років. Для засновників сіл видавалися грамоти (королем або землевласниками). Грамоти фіксували привілеї «засновників» та переселенців. Історія чи не кожного села починається із шолтеського листа – договору землевласника і шолтеса про заселення тієї чи іншої території. Процес заселення можна висвітлити саме через вивчення збережених і доступних на сьогодні шолтеських (чи кенезьких) листів-договорів. Чимало таких документів походить від Другетів, які, ставши володарями Земплінських та Ужанських доміній, взяли ся за справу заселення.

Починаючи з 30-рр. XIV ст. на північно-східне прикордоння Угорщини масово переселяються русини із-за Карпат. У результаті з'являються десятки нових сіл як на королівських, так і приватновласницьких землях. Дещо зросла кількість поселень і в Ужанському комітаті. Їх назви в більшості випадків говорять про слов'янське походження. Професор Сергій Федка вважає, що відбувалося і «самочинне розселення місцевого люду. Селяни ... опиралися повному закріпаченню».

Цікаво, що засновували села і безпосередні слуги пана. Наприклад, є відомості про те, що 1377 р. «раб Миколи Другета Кухулад заснував село Доманиці, а в 1333 році замковий майстер Валентина Другета Геод – село Корумля, в 1400 році раб Ньег – село Гунковиці, а в 1410 році раб Іоана Другета Ванч заснував Кострино». Що ж означає позначення «раб»? Малоімовірно, що воно вказує на повну юридичну й економічну залежність людини від свого пана. Імовіріше це були безпосередні слуги феодала, які за вірність чи інші вчинки отримали дозвіл на заснування села.

Засобом посилення ясності процесу заселення гірських і передгірських зон Ужанського комітату та в цілому фор-

мування мережі поселень кінця XIV ст. можуть слугувати описи сіл і маєтків. На жаль, у розпорядженні вчених обмаль таких матеріалів: опис папської десятини 1332-1335 рр., перепис 1398 р. та перепис 1437 р. Угорський медієвіст Пал Енгел, вивчаючи шляхетські сім'ї північно-східних окраїн Угорщини, проаналізував зазначені переписи. За густотою населення і часом виникнення поселень він визначив чотири зони на території Ужанського комітату.

Впадає у вічі, що територія на південь від Унгвара до річки Латориці становила ядро комітату, хоч займала усього її п'яту частину. Більшість поселень тут виникли ще у часи Арпадовичів, мабуть у XII–XIII ст. За папським описом десятини 1332-1335 рр. із 28 парафій 21 знаходилася до лінії Сенна–Унгвар–Гейоц.

Територія на схід від Ужанської долини аж до березьких кордонів, охоплена річками Стара, Латориця та Стріппо, заселялася із середини XIV ст. У папському реєстрі вони не зазначені. Не виключено і те, що тут не було католицьких парафій, населення могло сповідувати іншу віру – східне християнство. На кінець середньовіччя (середина XVI ст.) тут було 20 сіл. Деяка частина цих земель належала Другетам.

Землі на північний-схід від Невицького вздовж долини річки Уж аж до державного кордону становили найбільший незаселений масив. Із 1332 року це володіння Другетів. Історична література знає декілька поселень на північний-схід від Унгвара, які виникли у добу Арпадовичів. Наприкінці XIII ст. зведено замок Невицькеї, але тільки в 1398 р. згадується поселення у підніжжі замку.

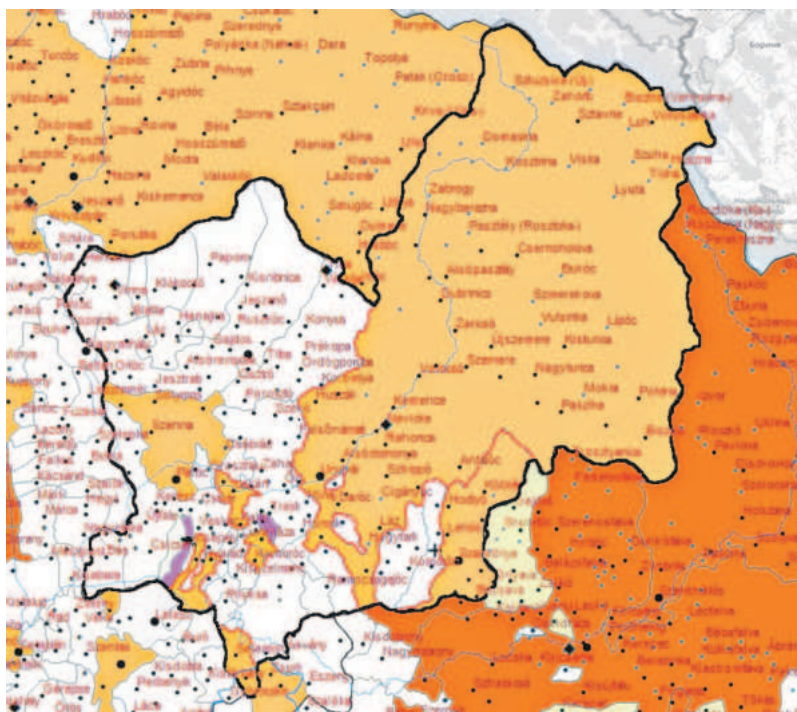
Другети були єдиними власниками земель і сіл цієї зони. Опис 1398 р. називає 13 поселень, з яких 8 було у спільному володінні двох гілок Другетів. Села Великий Березний і Пе-

речин виникли ще до XIV ст. У XIV ст. засновані села: Малий Березний, Дубринич, Туриця, Ворочево, Зарічово, Тур'я Пасіка, Тур'я Ремети, Порошково, Симерки. У період між 1398–1437 рр. засновано ще сім сіл, а до середини XVI ст. ще 8–10. Ужанська домінія Другетів у 1451 р. нараховувала 21 село. Населення нових поселень складали русини, які мали свої каплиці. Отже, це були найбільші за територією володіння Другетів, проте слабо заселені. Густота населення становила тільки 0, 84 чол. на кв. км. Процес заселення і формування мережі поселень тільки починався.

Про русинську етнічну приналежність населення території на схід від Унгвара аж до річки Орляви свідчить існування у 1437 р. *«русинської дерев'яної каплиці у Нодьлазах»* (Великі Лазі) і те, що у заселенні брав участь кенез Санісло. Палатин Віллерм Другет доручив кенезу Санісло заселити неосвоєні землі на північ від Баранинець вздовж річки Стріппо. Сини Санісло у 1398 р. ще мали землі в Лазах, потім переселилися до Березького комітату і стали предками роду Долгаїв.

У продовж XIV ст. нові села виникли і на північний-захід від Унгвара. Тут Другети володіли незначними землями. На кінець століття густота населення тут досягла бл. 9 чол. на кв. км.

Якщо довіряти припущенням і підрахункам угорського вченого П. Енгеля, то на 1398 рік в Ужанському комітаті було 3808 залежних селянських сімей. Разом із сім'ями шляхти та інших соціальних груп він отримує число 4380 сімей і приблизно 21 900 чоловік. Звичайно, таку інформацію слід використовувати із обережністю. До опису 1398 р. могли не включити низку дворів та навіть поселень (наприклад, не згадано Середне). Втім, на сьогодні це важливе джерело, яке дає певну уяву про мережу поселень, кількість населення і сам про-

Маєтки Другетів в Ужанському комітаті

пес заселення території Ужанського комітату. Цінними є повідомлення про володіння Другетів, засновані ними села тощо. Загалом, на кінець XIV – початок XV ст. володіння Другетів залишаються одними із найбільших у цій частині Угорщини, змагаються із такими великими землевласниками епохи як Бебеки, Перені, Цудари. Двом гілкам сім’ї Другетів належали 32 поселення (із Унгваром і Капушанами), де проживало бл. 880 селянських сімей. У 1437 р. помирає Іштван III – останній із горянських Другетів. На цей час усі маєтки Другетів становили 106 поселень, 3150 жилих будинків, із них 1115 в Ужанському комітаті, інші в Земплінському. Другети володі-

ли трьома замками – Барко, Єсень, Невицьке. Загальна площа володінь становила 375 тис. га, з них 364 тис.га суцільної площі в Ужанському та Земплінському комітатах.

Маєтки Другетів у Земплінському комітаті

Загалом на сьогодні відомо як, коли і чому з'явилися Другети на теренах Угорщини, у якій спосіб стали володарями значних територій у північно-східній частині держави. Знаємо і те, як їм вдалося зробити блискучу кар'єру в першій половині XIV ст. і чому тьмяніє їхня слава із приходом молодого короля Людовіка.

Поряд із цими питаннями історична наука у своєму розпорядженні має значно менше документальної інформації про соціально-економічні, етнODEMOГРАФІЧНІ процеси, які зачепили або ж охопили території підвладні Другетам. Деякі вчені роблять спробу відповісти на питання коли і як відбувається заселення території Ужанського комітату, які етноси брали участь у цьому процесі, про які категорії населення слід говорити, коли вивчаємо цю епоху, як формувалася система поселень.

Отже, можемо констатувати, що попри поживлення інтересу до історії Другетів їхня господарська діяльність і сприяння процесу колонізації на теренах колишніх комітатів Північно-Східної Угорщини досі не стала об'єктом фахового вивчення. Спробуємо висвітлити характер господарської діяльності та власне сприяння заселення просторів північно-східної окраїни Угорщини, зокрема на теренах Ужанського комітату, представниками шляхетського роду Другетів.

Достовірний документ про дарування Ужанських володінь королем Яну Другету походить із 1328 року. Хоча в історичній літературі зустрічаємо інші дати (1318, 1323, 1327), притримуємося думки, що відлік варто вести від дати документу, який підтверджує факт отримання гонору. 9 жовтня 1328 р. король Карл Роберт, перебуваючи у Пожоні (сучасна Братислава, Словаччина) – автор), «доводить до відома» знатних осіб Ужанщини факт дарування Ужанського комітату «як королівського гонору» з усіма правами, що з цього випливають, Яну Другету – батьку Віллерма. Король просить, щоб ніхто не перешкоджав «введення у володіння» Другета. Нижче прикріплюємо текст грамоти 1328 року:

«Karolus dei gratia rex Hungarie fidelibus suis universis nobilibus et aliis cuius cumque status et conditionis hominibus in comitatu de Vngh existentibus, quibus presentes ostendentur salutem et gratiam. Cum nos pro vestris fidelitatibus et meritoriis servitiis nobis et regno nostro fideliter impensis et in futurum impendendis de vestro bono et statu pacifico, ut vos in tranquillitate pads vestrisque libertatibus nostris in temporibus in vestris propriis pacifice manere et residere possitis, debita sollitudine invigilando de consilio prelatorum et baronum regni nostri magistrum Johannem, patrem magistri Villermi comitis de Scepus

et de Wyuar, virum providum, nobilem discretum et utique commendabilem, castellanum castris nostri Veteris Bude, consideratis suis fidelitatibus et drcumspectis suis servitiis laudabilibus nobis et nostris progenitoribus indefesse impensis, dictum comitatum tanquam regium nostrum honorem sibi cum omnibus iuribus suis conferendo vobis in iudicem et vice nostre persone in precessorem commiserimus et duxerimus statuendum. Fidelitati vestre firmiter precipimus per presentes, quatenus cum idem magister Johannes vel homo suus exhibitor presentium in medium vestri venerit honorifice recipere et fiavorabiliter pertractare, suis preceptis et mandatis ac iudiciis eius obedire, universa iura et reditus de iure ex parte vestra nobis debentes administrari, tanquam nostre regie maiestatis persone debeatis. Ad statuendum autem et ipsum magistrum Johannem vel hominem suum in dictum comitatum introducendum magistrum Henilinum aide nostre iuvenem duximus ad vos destinandum. Cuius verbis circa hec fidem credulam adhibeatis tanquam nostris, aliud sicut graviter nos offendere formidatis non facturi. Datum Posonii, die dominica proximo post octavas beati Michaeli archangeli, a. d. M^o CCC^o XX octavo.»

Через чотири роки, як наслідок «королівської ласки», замок Невицьке та ужанські землі (possession) Омодеїв у 1332 р. отримали Другеті у спадкове володіння.

Одночасно із отриманням Ужанського комітату у володінні Другетів опинилося поселення Унгвар. Важко визначити, коли саме воно стало містом. Процес перетворення Унгвара у містечко був поступовим і доволі повільним. Документи за 1419 р. Унгвар називають вже як *oppidum*. У 1437 р. у місті нараховується 210 будинків. У 1430 р. Унгвар отримав статус привілейованого міста із правом проведення загальнодержавного ярмарку. У цей час поширю-

ється запроваджене Другетами вирощування винограду та виготовлення вина. Великі виноградники розкинулися в Унгварі, Гереньї (Горяни), Дароці (Дравці), Домоньї (Доманинцях) та Гусаку.

Окремі краєзнавці схилялися до думки, що в Унгварі Філіп Другет зводить новий замок на місці попереднього, знищеного під час монголо-татарської навали (на Замковій горі), причому будівельним матеріалом йому служить камінь із горянського замку, а на місці горянського замку закладається вілла. Втім, на сьогодні така думка викликає дискусію у середовищі медієвістів та археологів.

Історична традиція з Другетами пов'язувала побудову першого мосту через р. Уж і датувала цю подію 20-х рр. XIV ст., що також є доволі сумнівним, бо ж Другети стали володарями Ужанського комітату й Унгвара не раніше 1328 р. Поступове збільшення чисельності населення Унгвара та й усієї домонії відбувається як за рахунок природного приросту, так і за рахунок міграції.

В Ужанському комітаті на 1490 рік існувало сім замків: Букольц, Чичер, Лучка, Вінянський (Надь-Мігаль), Невицьке, Тибава, Унгвар (Ужгород), сім містечок, 205 сіл, 128 середніх і дрібних землевласників. Другети в Ужанській домонії мали 2 міста (Середнє), понад два десятки сіл, серед них: Керекне (Коритняни), Хоссумезов (Довге Поле), Лаз (Великі Лази), Стрипа, Арок (Ярок), Рахонца (Оріховиця), Кеменце (Кам'яниця) та усі без винятку поселення на північ та схід від Ужгорода у долині Ужа і Тур'ї.

Найбільше нових сіл засновано у XVI ст. У 1552 році в Угорщині проведено один із найповніших податкових описів. З нього можемо бачити, що серед усіх землевласників Ужанського комітату було тільки дві сім'ї, які мали понад

100 порт⁵: Другети і Добо. Ференц Добо у 28 селах комітату мав 134 порти. Середнянська домінія Добо простягалася у південно-східній частині комітату, палоцька – в західній країні. Крім цього, Добо володів поодинокими портами у різних селах і Ужанщини, і сусідніх комітатів.

Брати Другети були співвласниками у понад двадцяти селах, точніше кожен із братів мав свої порти. Антал Другет усього володів 70,5 портами, Габор Другет – 69,5, Георгій Другет – 68,5, Імре Другет – 65, 5. Село Лакард, де було 4,5 порт, було у володінні сім'ї Другетів, а не котрогось із братів. У 27 селах усі чотири брати мали селянські порти.

За підрахунками податкових описів, половина території Ужанського комітату середини XVI ст. була у володінні Другетів – 278,5 порт у 46 поселеннях. Уся територія комітату на північ і північний схід від лінії Гусак–Унгвар–Дароц–Слатина була виключно у володінні Другетів. Якщо простежити час виникнення поселень, то можемо припустити, що більшість із них засновані у добу Другетів і за їхнього сприяння.

Варто зауважити, що, поряд із великими землевласниками Добо і Другетами, на території комітату був значний прошарок середніх і дрібних шляхтичів – землевласників. До середньої шляхти належали сім'ї Чічері, Дерегнеї, Неметі, Орос, Шоош, Стрітеї, Векеї, Віцманді. Дрібна шляхта зафіксована у понад 10 поселеннях. Точного підрахунку зроблено не було. Це понад 30 сімей. Такі шляхтичі могли володіти навіть тільки одним наділом.

⁵ Порта або капу – назва оподаткованого земельного наділу селянина, внутрішнього наділу, а не поза межами села. Портальний податок введено законом Карла Роберта від 1336 р. Згідно з ним державний податок сплачують за такий селянський двір, через ворота якого може пройти повний віз сіна або збіжжя.

Серед землевласників Ужанщини середини XVI ст. бачимо і католицьку церкву. До володінь Лелеського конвенту належало 44,5 порт у різних селах, найбільше у Капушанах. Орден св. Павла (пауліни) мав дві резиденції / монастирі в Унгварі й Мочарі та володів 7 портами (оподатковані селянські господарства).

Таким чином бачимо, що Другети впродовж XIV–XVII ст. залишалися могутнім та багатим родом Північно-Східної Угорщини, їхні маєтки великими суцільними площами концентрувалися на території Ужанського та Земплінського комітатів. Другети активно підтримували політику угорських королів, зокрема Карла Роберта та Людовіка Анжуйського, щодо господарської колонізації окраїнних територій держави шляхом дарувань земель із умовою їх заселення. На третє десятиріччя XIV ст. практично зникає королівське землеволодіння. Нові феодали заселяють здобуті на північно-східному порубіжжі країни землі переселенцями з інших земель, у тому числі з іншого боку Карпатських гір. Другети та інші великі землевласники: Бебеки, Перені, Цудари, через посередників-вербувальників, відомих у джерелах як шолтеси і кенези, закликають переселенців, обіцяють їм певні «свободи». Поширеним явищем було переселення русинів у XIII – XVI ст., яке проходило на основі німецького та волоського права. Головною метою колонізації було господарське освоєння і як наслідок, на порубіжжі Угорського королівства та Польщі сформувалася мережа поселень, населення яких були підданими Другетів.

НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ КОЛИШНЬОГО УЖАНСЬКОГО КОМІТАТУ⁶ ТА ЧАС ЇХНЬОГО ВИНИКНЕННЯ

<i>Населений пункт (сучасна назва)</i>	<i>Назва населеного пункту угорською або латиною</i>	<i>Час виникнення та / або перша згадка в документах⁷</i>	<i>Власник або власники на середину XVI ст.⁸</i>
Бегендяцька Пастіль	Alsópasztély	1602/1715	Брати Другети
Буківцьово	Ungbükkös, Bukócz	1582	–
Великий Березний	Nagyberezna	раніше початку XIV ст. / 1409	Брати Другети
Верховина Бистра	Határszög	Середина XVI ст. / 1582	–
Вишка	Viska, Viharos	1602	–
Волосянка		перша половина XVI ст. / 1549	Другет Габріель та Антал
Гусний	Erdőludas	поч. XVII ст.	–
Домашин	Domafalva, Domasina	1582	–
Жорнава	Malomrét	поч. XX ст.	–
Забрідь	Révhely, Zábrigy	поч. 1770 pp.	
Завосина	Szénástelek, Zavoszina	1599	–
Загорб	Záhorb	1582	–
Княгиня	Knyahina	1585	–
Костева Пастіль	Nagyasztély, Kosztova, Pasztély	середина XVI ст. / 1588	
Кострино	Csontos	1409	
Костринська Розтока	Alsórosztoka	XVII ст.	–
Лубня	Lubnya	1631	–
Люта	Havasköz, Lyuta	1599	–
Малий Березний	Kisberezna	XIV ст./1398	Брати Другети
Мирча	Merche	1551	Брати Другети
Ростоцька Пастиль	Felsőpasztély, Rosztoka Pasztély	раніше 1588 року	Брати Другети
Руський Мочар	Orosz Mocsár	1773	–

⁶ Ужанський комітат – адміністративно-територіальна одиниця Угорського королівства від доби Середньовіччя і до 1918 року. Населені пункти, які були в межах комітату, але на сьогодні є частиною Мукачівського району та Пряшівського округу Словаччини до таблиці не внесені.

⁷ У фаховій літературі зустрічаються розбіжності стосовно часу виникнення того чи іншого населеного пункту, тому в цій таблиці подаємо кілька дат, у тому числі час ймовірного виникнення та дату першої (відомої на сьогодні) писемної згадки. Знак «?» ставимо у випадку, якщо, на нашу думку, дата є сумнівною.

⁸ 123 населені пункти зафіксовано у податковому описі 1550 року на території Ужанського комітату.

Сіль	Sólak	? XV/1599	–
Смерекова	Szemerekő, Szmerekova	1582/1588	–
Ставне	Zthawna, Fenyvesvölgy	кін. XIV – поч. XV ст./ 1551/1567	Брати Другети
Стричава	Sztricsava, Eszterág	1602	–
Стужиця	Ósztuzsica, Patakófalva	1599	–
Сухий	Szuhapatak	? XV ст. / 1580	–
Тихий	Tiha	1588	–
Ужок	Uzsok	1582	–
Чорноголова	Sóhát, Csornoholova	1552	Брати Другети
Ворочево	Kapuszög, Vorocsó	XIV ст.	Брати Другети
Вільшинки	Egreshát	? XIV ст.	Брати Другети
Дубринич	Bercényifalva	XIV ст. / 1401?	Брати Другети
Завбуч	Kistar	1945	–
Зарічево	Drugetháza	XIV ст.	Брати Другети
Липовець	Hárs	?	–
Лікіцари	Kurucvár	1945	–
Лумшори	Rónafüred	1945	–
Маюрки		1945	–
Мокра		? XII ст.	
Новоселиця	Újkemence	1696	–
Пастільки	Pasztilka, Kispasztyél	перша половина XVI ст.	Брати Другети
Перечин	Perecseny	перша половина XIII ст. / 1266	Брати Другети
Порошково	Poroskó	перша половина XIV ст. / 1357	Брати Другети
Раково	Rákó	перша половина XVI ст.	Брати Другети
Свалявка		? 1582/1945	
Симерки	Újszemere	перша половина XVI ст. / 1552	Брати Другети
Сімер	Ószemere	XIV ст. / 1551	Брати Другети
Туриця	Nagyturica	XIV ст.	Брати Другети
Турички	Kisturjaszög	перша половина XVI ст.	Другет Габріел
Тур'я Бистра	Turjasebres	перша половина XVI ст.	Брати Другети
Тур'я Пасіка	Turjavágás	перша половина XVI ст.	Брати Другети
Тур'я Поляна	Turjamező	перша половина XVI ст.	Брати Другети
Тур'я Ремети	Turjaremete	XIV ст. / 1451	Брати Другети
Андріївка	Andrásháza	1417	Добо Ференц
Анталовці	Antalócz	1548	Брати Другети

Баранинці	Baranya	др. пол. XIV 1390/1409/1427	Медері Ференц
Барвінок	Börvinges, Barvinkos	1910	–
Бартфа	Barthfa	1273	Пошшаї Балаж, Дечо Ян, Неметі Андраш
Бозош/Боздош	Bezew, Bozos	1292	Унгарські пауліни
Ботфалва	Botfalva	1427	Кінчі Міхай, Пошаї Балаж, Бот Ян
Велика Добронь ⁹	Nagydobrony	Початок XIII ст. / 1248	сім'я Добо
Великі Геївці	Nagygejőc, Vámosgejőc	кінець XIII – початок XIV ст. / 1338	Добо Ференц
Великі Лази	Denláz	1337	Брати Другети
Верхня Солотвина	Felsőszlatina	рубіж XVII – XVIII ст. / 1710	–
Вовкове	Walkaja	1314	?
Гайдош	Nagygyajdos	XVII ст.	?
Галоч	Gálóc	1273	Добо Ференц Брати Другети
Глибоке	Láz Hliboka, Mélyut,	др. пол. XIV ст. / 1417	Хелмеці Ференц
Гута Кам'яницька	Unghuta	1631	? Другети
Горяни	Gerény	XIII ст. / 1332	Другет Георгій
Демечі	Dimicső	20-і pp. XX ст.	–
Довге Поле	Hosszúmező	1377/1427	Брати Другети
Дубрівка	Dubrőka	поч. XIV ст. / 1417	Добо Ференц
Доманинці	Alsódomonya	раніше поч. XIV ст. / 1412	Брати Другети
Дравці	Daróc, Ungdaróc	? XIII ст. / 1390	Брати Другети
Есень ¹⁰	Ezen, Eszeny	1270	Чапі Ференц
Ірлява	Orlyova	1417/1453	Добо Ференц
Кам'яниця	Ókemence	1451	Брати Другети
Кибляри	Köblér	др. пол. XV – поч. XVI ст.	Добо Ференц
Кінчеш	Kincses	Друга половина XIX ст.	–
Концово	Koncháza	XIII ст. / 1348	Сім'я Концхазі / Конц

⁹ Село входило до складу Березького комітату.

¹⁰ Село входило до складу Саболичського комітату.

Коритняни	Kereknye	1290 / 1315	Брати Другети
Лінці	Ignecz, Iglinc, Unggesztenyés	1428	Добо Ференц
Ляхівці	Lengenfalua, Lagocz	1407/1415	?
Мала Добронь ¹¹	Kisdobrony	1241	Сім'я Доброньї
Малі Геївці	Ramocsagejőc, Kisgejőc	XIV ст. / 1394	Віцманді Матяш, Другет Габріель та Імре
Малі Селменці	Kisszelmenc	1332	Чапї Ференц, Шоош Дердь, вдова Дердя Хоссумезеї
Минай	Minaj, Ninaj	1273	Мінаї Габор
Невицьке	Nyevicke	1364	Брати Другети
Нижнє Солотвино	Szlatina, Alsószlatina	1405	Корлат
Оноківці	Felsődomonya	XIV ст.	Брати Другети
Оріховиця	Rahonca	XV ст.	Габріель і Георгій Другети
Паладь Комарівці	Palágy	? XIII ст. / 1325	Сім'я Паладі, Берецк, Егрі
	Komoróc	? / 1696	Добо
Палло	Palló	XIII ст. /1311	Мезешї Михай, Добо Ференц, брати Другети
Пацканьово	Patakos, Packanyó	1600	–
Петрівка	Kiseszeny, Szernyehát, Petrivka	30-і рр. XX ст.	–
Підгорб	Hegyfark	1800	–
Радванка	Radwancz, Radvánc	1363	Другет Георгій
Ратівці	Ráth, Kistrát,	1427	Добо Ференц, Ратї Імре
	Nagyrát	1263/1284	Сім'я Стрігеї
Розівка	Ketergény	поч. XIII ст. / 1357	Корлат Ласло та Томаш
Руські Геївці	Oroszgejőc	30-і рр. XX ст.	–
Руські Комарівці	OroszKomoróc	XV ст. / 1417	Векеї Ференц. Сім'я Хелмеці
Саловка	Szalóka, Zalók	1240	Лелеський монастир ордену премонтреїв
Середнє	Szerednye, Zerednye	Раніше 1384 року	Добо Ференц

¹¹ Село входило до складу Березького комітату.

Соломоново	Salamon, Tiszasalamon	1281	Брати Другети
Сторожниця	Ör, Hewr	1288	Конц Ленард, Пошшаї Балаж, брати Дечо, Фаркаш Томаш, Шомодї Ласло, Ілошваї Ян
	Darma	1415	Паладі Міклош, Паладі Пал, Пошшаї Балаж, Паладі Дердь, Егрі Ян
Стрипа	Stripo	1451	Брати Другети
Сюрте	Strute	1271	Сім'я Стрітеї
Тарновці	Ungtarnóc	1271/1300	Тарноці Ференц та Іштван
Тийглаш	Téglás	XIX ст.	–
Тисаагтелек ¹²	Ágtelek, Tiszaágtelek	? XIII ст. / 1446	Чапї Ференц
Тисоашвань	Tiszaásvány	? XIII ст.	Не має даних
Тисоуйфалу	Tiszaújfalu	поч. 1940-х рр.	–
Холмець	Korláthelmec, Helmec	др. пол. XIII – поч. XIV ст.	Сім'я Корлат
Холмок	Kincsehomok	1288	Добо Ференц, Андраш, Гал, Ілошваї, Корлат,
Худльово	Horlyó	рубїж XIV – XV ст./1417	Добо Ференц, Стрітеї Пал
Циганівці	Cigányócs	1586	–
Чабанівка	Bachawa, Bacsava	др. пол. XV – поч. XVI ст. / 1567	Добо Ференц
Часлівці	Chaslouch	1263/1333/1338	Добо Ференц
Червоне	Csarondahát	1927	–
Чергеж	Csertész	кін. XIV ст. / 1407/1419	Стрітеї Пал та Іштван, есенські пауліни
Чоп	Csap	1281	НодьАлберт
Шишлівці	Sislóc	1323	Лелеський премонтерський монастир
Ужгород	Ungvár, Wngvar	? / 1154	Брати Другети та Ужгородські пауліни
Ярок	Árok	1499	Брати Другети

¹² Село входило до складу Саболчського комітату.

ДРУГЕТИ НА ПОЛІТИЧНІЙ АРЕНІ УГОРЩИНИ ВІД СЕРЕДИНИ XVI– ДО ОСТАННЬОЇ ТРЕТИНИ XVII СТОЛІТТЯ

Ласлов Зубанич

Перші Другети (*Homonnai és Gerényi nemes és gróf Drugeth*) прибули в Угорщину 1301 р. разом із претендентом на угорський престол, а згодом королем Карлом I (1309–1342), який заради зміцнення своєї влади кардинально обмежив владу давніх родів нобілів і підтримував нову, вірну йому аристократію. Відтак свого вихователя Філіпа (I) Другета король наділив важливими посадами (палатин) і значними маєтками. Під час правління першого короля династії Анжу кілька членів родини Другетів займали найвищу державну посаду – палатина. Однак син Карла король Лайош I (1342–1382) почав обмежувати владу Другетів та відбирати земельні маєтності.

Із припиненням правління династії Ягеллонів (1526) на угорському троні, Другети підтримали свого родича — трансильванського воєводу Яноша Саполяї¹³. Іштван (IV) Другет та Ференц (II) брали участь у Державних зборах у Сийкешфегерварі 5 листопада 1526 р., коли відбулося обрання Саполяї королем. Новий король, під іменем Янош I (1526–1540), призначив Іштвана Другета наджупаном Земплінсько-

¹³ Першою дружиною батька якого, палатина Іштвана, була Маргіт Другет, а дружиною Яноша Другета VIII – Крістіна Саполяї.

го комітату. Другети були вірними королю навіть тоді, коли Фортуна відвернула своє обличчя від Саполяї. Саме Іштван Другет був відряджений на чолі посольства до Польського королівства для домовленостей про шлюб короля Яноша та Ізабелли Ягеллон. Король щедро віддячив родичу та послу за службу короні — дарував титул спадкового графа Ужанщини та замок Унг.

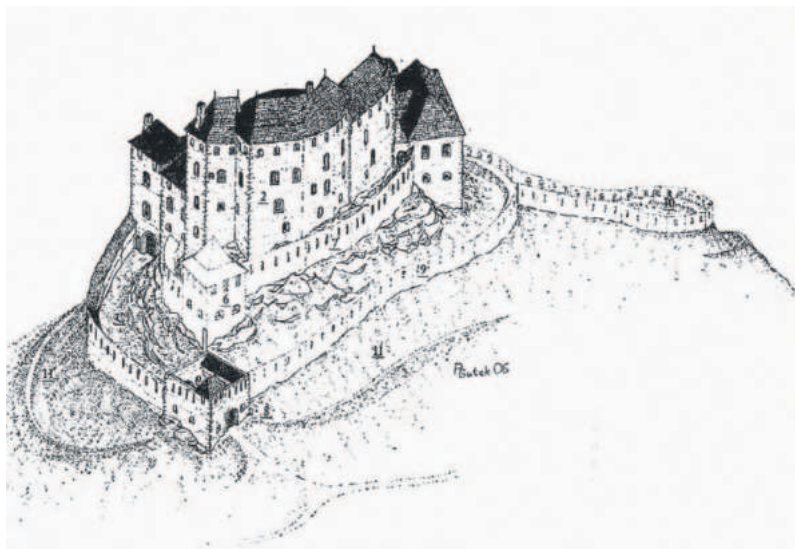
Ані король Янош, ані його суперник за угорську корону Фердинад Габсбург не змогли зупинити турецьку окупацію більшої частини Угорщини. Колись могутнє Угорське королівство було поділено на три частини. Маєтки родини Другетів опинилися на території підгабсбургського Угорського королівства. За даними перепису платників податків за 1540 рік, родина володіла 949 портами¹⁴ й посідала 6 місце за кількістю порт у державі (для порівняння: мукачівський маєток на той час нараховував 260 порт, Березький комітат – 527).

В умовах складних політичних перипетій другої половини XVI ст. правителям Габсбургам було вкрай необхідно завоювати прихильність впливових аристократів Угорщини. Прикладом таких намагань є судовий процес 1549–1551 рр., у результаті якого шляхом вирішення майнових конфліктів королю Фердинанду I вдалося схилити на свій бік Другетів. Наступники Фердинанда – Максиміліан I (1564–1576) та Рудольф I (1576–1608) мало прислухалися до своїх угорських підданих із середовища нобелітету. У 1569 р. королівський двір звинуватив вельмож Верхньої Угорщини, серед них Гашпара та Іштвана Другетів, у змові проти корони. Аби заманити панів до Кошши (Кошице), братам навіть пообіцяли повернути відібраний у 1551 р. Ужгородський замок. Але

¹⁴ Тут термін «порта» – оподатковане господарство.

Гашпар, передчуваючи небезпеку, втік до Польщі. Варто відзначити, що Гашпар Другет із Невицького замку, який був його головним осідком, часто здійснював напади на торговців, які рухалися ужанською долиною в бік польського кордону, збирав із них своєрідну данину. Втім, це не заважало йому жити набожним життям. Відомо, що завдяки Гашпару в Ужгороді близько 1546 р. засновано першу реформатську парафію.

Тим часом, іншу гілку родини очолював Антал Другет. Про нього маємо досить мало відомостей, утім джерела вказують на його освіченість. Він належить до плеяди аристо-

Реконструкція замку Барко (Brekov)

кратів-гуманістів ранньомодерної Угорщини. За сприяння Антала Другета функціонували кілька шпиталів. Вельможа підтримував найбільшні прошарки своїх підданих. У своєму заповіті, до прикладу, наказував продати один із табунів

коней, аби на виручені кошти утримувати засновані ним гомоннайський, ужанський та інші шпиталі. Антал мав двох дітей – Яноша та Міклоша. До дорослого віку дожив тільки останній. Після смерті батька сиріт виховували ужанські піджупани: Матяш Віцманді та Балаж Госсумезеї. Вони ж

Руїни замку Барко (Brekov)

управляли комітатом, поки наджупан – Міклош Другет – не досяг повноліття. Оскільки вище названі шляхтичі були прихильниками короля, то за часів нападу трансильванського князя Яноша Жігмонда зазнали значних втрат і вимушені були шукати притулку в місті Епер'еш (Прешов). Саме тоді сталося знищення загонами трансильванського князя одного із замків Другетів – Барко.

Міклош Другет (†1575) склав присягу наджупана Земплінського комітату в 1561 р. У 1563 р. на коронації з'явився із загonom 30 вояків. Тут він познайомився з донькою Міклоша Зріні Маргітою, з якою невдовзі заручився, але весілля відбулося пізніше, у 1569 році. Подружжя мешкало як в Ужго-

роді, так і у відбудованому замку Барко. Маргіта Зріні швидко зуміла налаштувати звичний для вельмож задунайського регіону стиль життя (вона виховувалася при дворі Баттяні). Саме у цей період з'явився при дворі й писар Імре Мартонфолві. У 1579 р. під час бою із турками Міклош Другет потрапив у полон. Спільними зусиллями родини та шляхти Земплінського комітату його вдалося викупити. Але вельможа повернувся додому слабким і хворим, а у 1580 р. помер. Заповіт Міклоша укладений 30 серпня 1580 р. у Гомонні (Гуменному). У подружжя Маргіти Зріні та Міклоша Другета народилося троє доньок, а саме: Анна, Єлизавета та Борбала. Міклош Другет доручив опікунство над дружиною та дітьми своєму двоюрідному брату Іштвану.

Іштван (V) Другет (†1599), котрий мав славу визначного воїна епохи, був помилуваний за участь у вищезгаданій «змові» проти Габсбургів. Попри це, джерела часто згадують його через свавілля стосовно довірених йому під опіку осіб. Він спершу відібрав у Маргіти Зріні майно, залишене за заповітом її чоловіка, а згодом поступово став позбавляти її усіх маєтків. Вельможа налякав ужанську шляхту, яка підтримувала вдову, кинув до в'язниці її керівників, зокрема, разом із присяжними ув'язнив і піджупана Ґашпара Паладі. Маргіта Зріні виграла процес у королівському суді, але Іштван Другет і чути не хотів про повернення маєтків. Зрештою, довелося втрутитися головнокомандувачу військового округу Верхньої Угорщини Яношу Рубеберу, який застосував проти нього військову силу. Невдовзі Іштван Другет знов вигнав вдову з Ужгорода. Родина знайшла притулок у замку Барко. Саме тут у 1588 р. був написаний лист Маргіти Зріні у справі про свавілля Іштвана Другета, який наказав відігнати волів у кріпаків вдови під

час оранки. Коли Маргіта Зріні померла, її доньки ще довго судилися за свою спадщину.

Іштван Другет у битві під Сіксо (1588 р.) потрапив у турецький полон. Утім, битва завершилася перемогою угорських військ, тож відправленого до Фюлеку полоненого вдалося звільнити. Зберігся лист, адресований Балінту Балашші (котрий у 1590 р. саме виступав військом проти турків), у якому Іштван Другет повідомляє про безуспішність бою угорців проти турків, а також те, що посилає коней та карету.

Іштван Другет був одним із найбільших землевласників у Північно-Східній Угорщині. Подана нижче таблиця яскраво демонструє цей факт.

МАЄТКИ РОДИНИ ДРУГЕТІВ В УЖАНСЬКОМУ КОМІТАТІ В 1598 РОЦІ¹⁵

<i>№</i>	<i>Поселення</i>	<i>Кількість будинків (Іштван Другет)</i>	<i>Кількість будинків (Дьєрдь Другет)</i>	<i>Разом</i>
1.	Оноківці /Alsódomonya	17	6	23
2.	Анталовці /Antalóczy	-	7	7
3.	Ярок/ Árok	20	11	31
4.	Тур'я Бистра / Bisztra	8	12	20
5.	Čereľ / Csepely (Словаччина)	12	12	24
6.	Циганівці /Cziganyóc	4	2	6
7.	Дравци (Ужгород) / Daróczy	30	6	36
8.	Дубринічі / Dubrinics	30	7	37

¹⁵ Таблиця укладена автором на основі праці Dávid Zoltán. Az 1598. évi házösszeírás. Budapest: Központi statisztikai hivatal levéltára, 2001. 118 old.

9.	Оноківці / Felsődomonya	11	4	15
10.	В. Лази / Felsőláz	10	4	14
11.	Галоч/ Gálóc	-	1	1
12.	Горяни/ Gerény	-	25	25
13.	Довге Поле (Баранинці) /Hosszúmező	4	1	5
14.	Husák / Huszak (Словаччина)	29	4	33
15.	Кам'яниця/ Kemencze	11	4	15
16.	Коритняни / Kereknyu	32	6	38
17.	Малий Березний / Kisberezna	37	16	53
18.	Kisgyőr	-	3	3
19.	Турички / Kisturicza	9	2	11
20.	Костова Пастіль / Kosztova Pásztély	3	23	26
21.	Кострино / Kosztrina	8	9	17
22.	Lekárovce / Lakart (Словаччина)	21	7	28
23.	Люта / Lyuta	4	1	5
24.	Бегендяцька Пастіль / Manajlo Pásztély	8	9	17
25.	Мирча / Mercze	21	3	24
26.	Руський Мочар / Mocsár	15	-	15
27.	Мокра / Mokra	3	1	4
28.	В. Березний / Nagyberezna	69	36	105
29.	Туриця / Nagyturicza	22	8	30
30.	Невицьке / Neviczke	21	9	30
31.	Сімер / Ószemere	12	5	17
32.	Палло / Palló	19	1	20
33.	Тур'я Пасіка / Paszika	15	13	28
34.	Перечин / Percsény	50	16	66
35.	Petrovce / Petrócz (Словаччина)	21	5	26
36.	Тур'я Поляна / Polena	17	9	26
37.	Порошково / Poroskó	33	14	47
38.	Оріховиця / Rahoncza	7	9	16

39.	Раково/ Rakó	7	7	14
40.	Тур'ї Ремети / Remete	36	10	46
41.	Розтоцька Пастіль/ Rosztoka Pásztély	15	11	26
42.	Соломоново / Salamon	10	-	10
43.	Сіль / Sómező	7	3	10
44.	Н. Солотвино / Sztatinka	13	1	14
45.	Ставне / Sztávna	31	17	48
46.	Стрипа / Sztrippa	6	4	10
47.	Стужиця / Sztuzsica	1	8	9
48.	Сухий / Szucha	6	10	16
49.	Свалявка / Szvalavka	4	-	4
50.	Тихий / Ticha	20	1	21
51.	Trask	-	1	1
52.	Сімерки / Újszemere	32	2	34
53.	Ужгород / Ungvár	100	22	122
54.	Волосянка / Volosanka	11	16	27
55.	Ворочово / Vorocsó	11	2	13
56.	Зарічово /Zaricsó	38	12	50
57.	Заво́сино / Zauszina	22	10	32
58.	Záhony (Угорщина) / Záhony	-	18	18
Всього:		1003	466	1469

Іштван Другет Гомоннаї одружився із Фружиною Терек. Наречена була родом зі знатної сім'ї та мала поважне придане. Її мати – Борбала Гуті Орсаг успадкувала великі статки, адже спадкоємців-чоловіків не залишилося. Варто відзначити, що до володіння Гуті Орсаг належала також домінія в Ді-ошд'ер (разом із містом Мішкольц). Від батька Фружина принесли до шлюбу дебреценську домінію. Іштван Другет брав участь у численних битвах, з яких вийшов неушкодженим. Помер вельможа в 1599 році в родовому замку в Гомонні. Його

старший син Ласло (II) звернувся з листом до бургомістра Кошиц, Ян(ош)а Бока(ціуса) (Ioannis Vocatius)¹⁶, у якому попросив знаменитого поета-латиніста скласти епітафію для надгробку батька: *«Вельмишановний Пан, милий мій вчитель!¹⁷ Немає сумніву, що Ваше Панство дізналося про те, що мій добрий батько, Його Світлість Іштван Другет, феїшпан комітатів Земплін та Унг, відійшов у вічність. Він віддано та вірно служив нашій Батьківщині, королю нашої держави цінною життя і здоров'я, проливаючи кров у багатьох битвах. За своїм військовим вишколом він не був останнім серед інших великих угорців. Тому він вартий того, щоб про його діяння склали поминальний вірш. У цих краях Верхньої Угорщини немає нікого іншого, хто б краще за Вас складав вірші – тому, дякуючи Вашій прихильності до мене, з надією звертаюсь до Вас і т. д. Складено в нашому маєтку Госсумезев, 2 березня 1599 року. Ваш покірний слуга: Ласло Другет Гомоннай».*

*Частина надгробної плити
(знайдено у церкві Св. Юрія ужгородського замку, 2019)*

¹⁶ Ян Бокаціус / Jan Vocatius (1569-1621).

¹⁷ З листа підтверджується припущення, що Ласло Другет та його молодший брат Балінт були учнями в школі Бока(ціуса) в Бартфо та Епер'еші.

Текст епітафії, написаної Яном Бокаціусем, був надрукований у місті Бартфов у 1599 році (ймовірно роздавали під час похорону). У тексті автор посилається на італійське походження роду Другетів, на видатні здобутки Іштвана Другета та його предків. Епітафія на могилі Іштвана Другета, похованого у склепі замкової церкви Унгвар, звучить так:

*„Aspice, qui transis, vicit fera Parca, viator
Thracia quem nequirit vincere
Marte virum, Quis fuerit? queris. Germanus, an Ausonus,
Hunnus*

*An Schyta? Thrax? noli querere. Ad Antipodas,
Ad Garamanthas, ad extremos si veneris Indos,
Qui iacet hic, fuerit quis? tibi dicet humus
Teuto, Getes, Pannon, Turea, Ittale, Sarmata, Mosche,
Drugethium hunc proprios nostis ut vnguiculos...¹⁸*

Одним із найважливіших предметів обряду похорону у той час був погребальний прапор. Бокаціус і для нього склав відповідний вірш:

*„Drugethius iacet hac Stephanus sub sindone nigra,
Inclita virtutis gloria, Martis honos.
Non superesse virum, pietas cum Caesare Magnó
Maeret, et Vngarici natio tota soli”¹⁹*

¹⁸ З латині: «Путник, шлях якого проходить тут, поглянь кого забрала жорстока смерть, якого Фракія (тобто Болгарія та Румунія) не змогла перемогти своїм військом. Питаєш ким був? Німець, аузон (тобто древній італієць), гунн, скіф, фракієць? Не питай. Дійди аж до тих, хто на краю Землі, до гарамантів, до крайніх східних Індій, коли питаєш: хто тут спочиває, ким він був? – вони скажуть тобі. Німець, гетт, паннонець, турок, італієць, сармат, москаль. Цього нашого Другета знали з голови до п'ят».

¹⁹ З латині: «Іштван Другет лежить під цим чорним мармуром, і про його подвиги знають удалеких краях. Його поважав і воєвода. Оплакує неперевершеного мужа увесь люд: від великого імператора до усього угорського народу».

мерла в 1604 році (існують дискусії стосовно дати). Для увічнення пам'яті про смерть любої дружини 5 червня 1605 р. Балінт Другет видав довічну дарчу грамоту Іштвану Шаркезі, камердинеру Ержебет Ракоці, на 11 кріпосних селян і наймитів із Чепеля: *«Я вишановую любов до моєї коханої половини, про справжню любов моєї коханої Ержебет Ракоці до мене, яка дорожча і краща для мене від усього золота і срібла»*.

У 1602 р. королівський двір Рудольфа I звинуватив Балінта Другета та його племінника юного Дьордя (Георгія), а також тестя Жигмонда Ракоці у зловживаннях. Знаючи про цей факт, стає зрозуміло, чому Балінт у 1604 р. одним із перших вельмож став на бік повстанського руху Іштвана Бочкаї. Граф писав про це так: *«проти суворого обвинувачення Його Величності Верховним Декретом проти нашої віри, за яку ми повинні були віддати життя, ми взялися за зброю...»*.

Військова служба Балінта (I) Другета також була пов'язана з втратою дружини. Про це свідчать записи з його щоденника, де зазначає, що хоче відволікти свої думки про важку втрату. Молодий Балінт, який був наділений більше літературним талантом, ніж військовою доблестю, у 1605 р. очолив війська Бочкаї. Він мав хист хорошого дипломата. Спільно із Жигмондом Ракоці їм вдалося переконати королівського суддю Іштвана Баторі приєднатися до руху Бочкаї.

20 квітня 1605 р. у маєтку Жигмонда Ракоці, у реформатській церкві м. Серенч (Szerencs) зібрались представники угорських станів й обрали своїм князем Бочкаї, а 14 вересня Станові збори у Мед'єші обрали його князем Трансильванії. Будучи в zenіті політичної слави, Іштван Бочкаї попросив від Османської імперії корону. Диван султана погодився виконати прохання угорського вельможі. Великий візир передав І. Бочкаї королівську діядему. В інвертарному описі ре-

візії скарбниці імператора Рудольфа від 20 травня 1619 року вона описана так: *«Трансильванська золота корона персидської роботи, яку спочатку турецький імператор подару-*

Турецька корона Іштвана Бочкаї

вав Бочкаї, і яку палатин Дьєрдь Турзо привіз Його Величності 6 жовтня 1610 року. На ній 32 малі і великі бірюзові камені, 90 рубінів, 64 смарагди, 22 рубінові палласи і 282 перли. На вершині корони — великий смарагд. Уся корона в подвійному футлярі».

Зустріч Бочкаї та великого везіря (Лалла) Мехмет паші відбулася в Ракошмезев поблизу Буди, про що у своїх мемуарах згадують кошицький бургомістр Бокасіус, Балінт Другет та придворний проповідник Петер Альвінці. Балінт Другет згадує цю подію так: *«... після цього візир Мехмет, візир паша турецького імператора, з великими почеснями передав корону Його Величності. Цей самий візир разом із*

короною подарував Його Величності дуже гарну золочену шаблю в золотих піхвах, прикрашених бірюзою та ятаган і дванадцять коней». Оскільки Бочкаї все ще не довіряв своєму «союзнику», перед зустріччю порадив Балінту Другету: «Якщо б зі мною (не дай Бог) через турків щось трапиться, Угорщину не залишай ...серед угорських вельмож більше всіх шануй Габора Баторі й із ним спілкуйся!».

Через те, що османська Порта згодна була завершити 15-річну війну за умовою, що Габсбурги спочатку вирішать свої відносини з угорцями, почалися переговори між ерцгерцогом Матяшом та Іштваном Іллешгазі. У червні 1606 р. у Відні було укладено мирний договір, який передбачав свободу віросповідання та вибори палати-на в Угорщині. Трансильванія була визнана де-факто суверенною державою, до якої приєднали Партіум та пожиттєво для Бочкаї – комітати Угоча, Берег, Сабольч і Сотмар, а також замки і маєтки Сотмар, Хуст і Токай.

Кошицький князівський двір вже до укладання миру розділився на дві партії, які дотримувалися різних політичних орієнтацій. Кожна намагалася визначити свого претендента на успадкування князівського титулу. Умовна партія миру, яку очолював Іштван Іллешгазі, найкращим претендентом вважала Балінта Другета. Напротивагу, умовна партія війни, лідером якої був канцлер Мігаль Катої, підтримувала кандидатуру Габора Баторі. Під час переговорів князь сер-

Герб Трансильванського князівства

йозно захворів, тому Іллешгазі, за відсутності канцлера на переговорах, звинуватив його в скоєнні отруєння. Канцлера Катої ув'язнили.

Султанська грамота про призначення Балінта Другета князем Трансильванії

Бочкаї не мав прямого спадкоємця, у них із Каталиною Годьмашші не народилось дітей. Будучи важко хворим, князь уклав свій політичний заповіт, згідно з яким своїм спадкоємцем на князівському троні назвав Балінта Другета: *«Нас спонукала любов ..., що Благородна Країна після нас прийме, вибере і признає нікого іншого, крім Його Світлість та Його Величність Балінта Гомоннаї. Якщо цю нашу пораду приймете, побачите багато хорошого, але, перш за все приєднаєте всю Угорщину, не буде ніякої шкоди вічному існуванню, як досі, з Угорщини чи як було з двох волоських країн; і всі добра, що сліднують з цього, хоча й не приписуємо цьому, Благородну Країну, яку Бог любить за мудре рішення»*

ня, яку самі можете уявити і побачити наяву». Невдовзі, 29 грудня 1606 року, славетний лідер антигабсбурзького руху угорської шляхти, Іштван Бочкаї, помер. У заповіті просив поховати себе: *«ми визначили місце поховання у Трансильванії, в місці Дюлафегервар, улюбій нашій Батьківщині; тому, що усі князі звідти та з самого початку поховані там»*. Тіло князя з Кошиць до Трансильванії супроводжувала грандіозна похоронна процесія, чисельністю близько 600–700 осіб.

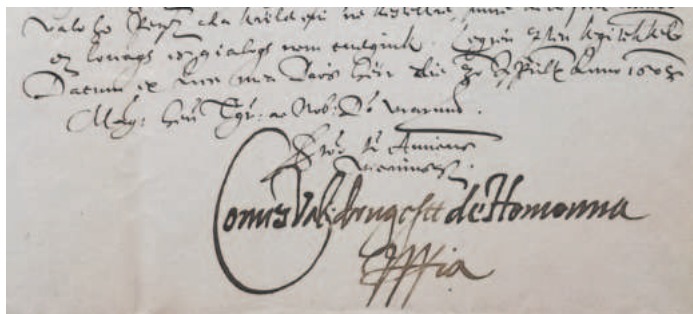
Доволі швидко від султана надійшла грамота на ім'я Другета, у якій зазначено: *«Тебе, як першого за родом та титулом серед угорських вельмож, але особливо, як вірного і наполегливого слугу Блискучої і Високої Порти, на знак стало зростаючої і невичерпної імператорської благодаті за мою величною думкою, обираю Тебе достойним зайняти місце згаданого короля Іштвана після його смерті та стати королем Трансильванії та Угорщини»*. Аналогічного змісту лист за дорученням султана надішов трансильванським вельможам від великого візира Мурада Куюджі: *«зять ближнього по старшій сестрі, його воевода та близький радник, який серед угорської знаті за мужністю, розумом та за народженням є першим, справжнім прихильником нашої Високої Порти, єдиний, кому довіряють лідери народу, за виданою до цього грамотою після смерті блаженного вибрано королем; і в силу раніше виданого імператорського листа я дав йому дозвіл на це»*. Останнє речення може вказувати на те, що Іштван Бочкаї просив султана схвалити призначення Балінта Другета як спадкоємця, чим спростовується поширене раніше уявлення про те, що його ім'я було внесено у документ підпільно укладачами заповіту. Тому і стало великою несподіванкою для учасників похоронної процесії, яка прибула на кордон Трансильванії, що стани країни в першій і

останній раз реалізували своє право на вільний вибір князя та обрали своїм правителем губернатора Жигмонда Ракоці, колишнього тестя Балінта Другета.

Після смерті Іштвана Бочкої королівські комісари, призначені для повернення затисянських комітатів, вжили відповідних заходів для ліквідації незалежності Трансильванії. Хоча укладений віденський мир (1606 р.) з цього приводу чітко визначав, та «трансильванці вважали гарантованим своє право *libera electio*», але комісари й особисто Дьордь Турзо, вважали, що вони діяли так, щоб «*Трансильванія ... повернулася під корону короля Угорщини, і кого його Величність [король Угорщини] вибере і затвердить – той і має правити країною*». Трансильванські стани усвідомлювали ці ідеї, але вони висловились проти призначення своїм князем Балінта Другета, хоча «проти особи якої обґрунтованих заперечень не мали». Тому вирішили скористатися правом *libera electio* (свобода вибору). Як наслідок, 12 лютого 1607 р. Жигмонда Ракоці, колишнього губернатора Трансильванії, Державні Збори одногосно обрали своїм князем. Стани заявили, що «*обов'язок захисту незалежності країни [вони] вважають першочерговим, при своїй вдячності й милосердю до пам'яті визволителю Іштвану Бочкої*».

Звісно, у своєму листі від 19 лютого 1607 р. Балінт Другет, як проголошений спадкоємець, написав королівським комісарам Верхньої Угорщини, що «*лише одна третина країни та кілька жінок*» обрали князем Ракоція». Другет спочатку намагався виконати заповіт зброєю, але згодом, за порадою Пала Н'ярі, 18 березня 1607 р. направив листа Державним Зборам, що засідали в Морошвашаргелі (сьогодні TârguMures) і вимагав анулювати вибори Жигмонда Ракоці, та наказав «*тихо передати країну в його руки*,

інакше через непокору вони дійдуть остаточного розпаду і смертельного руйнування».

Підпис Балінта Другета

Представники Державних Зборів Трансильванії заарештували посла Другета й у своєму листі до комітетів Угорщини від 22 березня дії вельможі назвали непристойними і пояснили, щоб вони «від обраного князя за спільною згодою відмежуватися вважають для себе недостойним, і краще помруть усі до одного, аніж депонувати Жигмонда Ракоці». На думку Державних Зборів, проблема виникла через те, що Балінт Другет не заявив про своє бажання бути обраним князем (що стани, імовірно, розглянули б), і взагалі, хто чув, щоб хтось країну «без вісті й волі передав за заповітом».

Шляхта Угорщини теж намагалася стати посередником, тому від регіональних державних зборів у Кошицях (23 березня 1607 р.) направили послів Дьордя Гофмана та Ференца Алагі до Балінта Другета, щоб переконати його відмовитися від наміру зайняти князівський престол силою – «не намагайтеся заради бажання отримати невелику гідність втратити як і себе, так і збурити спокій у своїй любій державі». Королівський комісар Дьордь Турзо також надіслав йому листа, в якому пропонував «відкинути думку про гнів

та помсту, усвідомлюючи вік та хворобливість Жигмонда Ракоці, не військом і силою, але мирною угодою, з невеликим сподіванням і терпінням, за консенсусом і дозволом короля, без шкоди і втрат для країни, кровопролиття та створення великого безладу намагатися отримати Трансильванське князівство». У листі є і приховані загрози, з перспективою можливої конфіскації майна: «втратити добру пам'ять, ім'я та інші надбання батьків, прихильність государя, князя та короля було недостойним, навіть ганебним».

Зі зміною внутрішньополітичної ситуації (королівський двір де-факто визнав князівство Ракоці) Балінт Другет розірвав стосунки з гайдуками та турками. Втім наприкінці квітня 1607 р. по всій країні поширилась звістка про смерть Жигмонда Ракоці. Для подальших кроків Другет попросив поради від Дьордя Турзо, в листі до нього висловився так: *«Бог бачить його душу, хоча він не радий смерті батька (раніше тестя), проте, прийме жезл і пратор так, щоб трансильванці знову не розпочали безлад».* Будаїський паша Алі Кадізаде також був зацікавлений у «виборах Другета королем», неодноразово відсилав послів до Унгвара. Від турецьких послів вельможа переховувався у замку Ковар (Kővár), який залишив йому за заповітом Бочкаї, звідки і направив лист шляхті Ужанського комітату, в якому роз'яснював, що *«Господь Бог і люди навколо мене бачать, що з того часу, як з Унгвару пішов і їхав сюди, турків своїми очима не бачив, подарунків їхніх не прийняв і з ними не панькався»* (Синерварольйо, 3 квітня 1607 р.).

У листі до ерцгерцога Матяша Дьордь Турзо просив переконати Другета відмовитися від свого первісного наміру, доручивши останньому виконання якої-небудь державної посади. Як з'ясувалося пізніше, у цей час віденський

двір вже мав іншого претендента на трансильванський трон, саме тому Балінта Другета було висунуто на пост головного крайового судді.

У квітні 1608 р. Другет, як володар хустського замку, спочатку за королівською грамотою став надзупаном Мараморошського комітату, а в жовтні того ж року отримав призначення на цю ж посаду від Габора Баторі, нового князя Трансильванії. У квітні того ж 1608 року він став королівським радником та головнокомандувачем у Верхній Угорщині («*Valentinus Drugeth de Homonna, Caes. Regiaque Majestatis Consiliarios, Comitatum Regni Hungariae Superiorum Capitaneus ac Comitatum Zempleniensis et Maramarosiensis Comes etc*»). Вже того літа в Угорщині відбулися значні політичні зміни – ерцгерцог Матяш, який раніше займав пост регента, силою змусив брата, імператора Рудольфа, передати йому угорську королівську корону. Серед війська, яке стояло під Прагою, були й воїни Балінта Другета. Коронація Матяша II відбулася 19 листопада 1608 р. у м. Пожонь (суч. Братислава), де серед угорських вельмож були присутні й Балінт і Дьордь Другети. Наступного після коронації дня, згідно традицій, Дьордя Другета висвятили у лицарі золотих шпор (*equus aureatus*), а 1 грудня 1608 р. Балінт Другет отримав призначення головного королівського судді: «*Після коронації ... Балінт Гомоннаї був підтверджений як головний крайовий суддя (Judex Curiae). Наступного року його номінували на пост палатина, але смерть, причиною якої могла бути отрута, запобігла участі у виборах*».

Непощастило Балінту Другету довго насолоджуватися новою поважною посадою. 9 листопада 1609 р. в Ужгородському замку після засідання комітатських зборів Ужанщини він раптово помер, було йому всього 32 роки. Звістку про

цій справі Дьордя Другета. У своїй хроніці Сепші Лацко Мате припускав, що «на сідло була насипана отрута, а сідниці гнилі, через що й помер. У цей час, після смерті Бочкаї, стало звичним отруєння через їжу чи насипанням отрути на сідло, стілець. Ходити в гості у цей час було дуже небезпечно. Гостювання Андраша Довці та чаша Довці стали предметом чуток». Ця версія смерті Балінта Другета поширювалася впродовж століть у різних працях.

Балінта (I) Другета – головного королівського суддю, наджупана Ужанського та Зеплінського комітатів було поховано 14 березня 1610 р. у крипті церкви Св. Георгія на території Ужгородському замку. Текст епітафії склав ужгородський реформатський священник, декан Янош Толнаї-Балог:

*«Postquam tegenuit, Postquam te genuit, lauitque Vngvaridis
vndis Euphrosine verum nomen adepta parens,
Bartphanae puerum post haec fouere virentem
Hinc et Eperiessides te docuere Deae.
Ast vbi concessa est annis, prudentia maior,
Ornarunt thalamos Tállya, Palócsa tuos.
Tum Ducis officium tibi contulit
Hungara tellus Iudicis hinc Regni munus habere dedit.
Mors tumulo corpus, mentem DEUS addit Olympo
Famam rite solum personat, atque salum.
Siccine Drugethiae decus indelebile gentis
Dormit Homonnea dictus ab vrbe Valens!
O! patriae pater! Ocurrus auriga ruentis!
Cur immatura morte peremptus abis?
Sat vixti, fateor; quia sat bene, miles et acer,
Prudens atque senex, vt iuuenisque pius.
Attamen ante diem nobis ereptus abisti,
Hei mihi! multorum fletibus aucte virum!*

*Hic Drugeth ille Valens. Satis est, quam plura referens
Notior ille solo, gratior ille polo.»*

«Коли народила і викунала тебе у водах Унга твоя матір із чесним іменем Фружїна, як дитину оберїгали музи в Бартфа і навчали в Еперґсїї. Але там, через багато рокїв, надаючи тобі бїльше розуму (очевидно, поет мав на увазї правовї знання – перекл.), вашї наложницї з Талля і Палоча (тобто Крїстіна Горват із Палоча була його другою дружиною, перша – Ержбета Ракоцї із замка Талля – перекл.) прикрашали тебе. Потїм Угорщина доручила тобі посаду воєводи, а потїм владу королївського суддї. Смерть помїстила твоє тїло в могилу, а Бог довірив твою душу небу. Твоя слава вїдома через землї й моря. Так спочиває незгладима прикраса роду Другетїв, названого Величезним (Valens) із мїста Гомонни. О, любий батько нашої батькївцини! О, вїзник швидкої карети! Чому покидає нас вбитий ранньою смертю? Визнаю, що ти жив досить і досить добре; як хороший воїн, розумний і зрїлий як благочестивий юнак. Все ж вїдїшов дочасно рано! Горе менї! Я постарїв вїд багато слїз! Це той Другет Балїнт (Valens). Цього про нього достатньо. Решта розкаже про себе сам, якого знають бїльше нїж колїр землї, милїший за небо».

Отож, так закінчилося земне життя славетного представника роду Другетїв Гоманаїв – Балїнта. Він був типовим представником аристократїї своєї доби, брав активну участь у полїтичних перипетїях рубежу XVI–XVII ст. Десятилїття кїнця XVI – двох десятилїть початку XVII ст. вїдзначилися особливо напруженїстю як зовнїшньо-полїтичних, так і внутрїшнїх процесїв. Пятнадцятилїтня вїйна австрїякїв з османами вкрай виснажила ресурси, імператор вдався до застосування обмежувальних заходїв стосовно угорської шляхти, що і стало своєрїдною «останньою краплею» у чашї терпїння. Роки

руху Іштвана Бочкаї також були епохальними в історії Північно-Східної Угорщини та Трансильванії. Наслідки подій рубежу XVI–XVII ст. будуть помітними на змінах у політичній, економічній та релігійній картині регіону. У результаті новітніх досліджень нам вдалося значно доповнити політична біографію яскравого предсатвника епохи – Балінта Другета. Хоча угорська історіографія XX ст. характеризувала його як непослідовного, наділеного більше літературним, ніж військовим та політичним талантом, який не мав жодного уявлення про те, як скористатися наданим долею шансом – можливістю зайняти князівський престол Трансильванії, мусимо спростувати таку оцінку. Із текстів щоденника та епістолярії Балінта Другета вимальовується дещо інша картина щодо справи захоплення трансильванського князівства. Ми бачимо поміркованого, обережного політика, який зрозумів, що реальна ситуація не сприятлива для продовження політичної спадщини Іштвана Бочкаї. Наявні джерела підтверджують, що тільки для Османської імперії було вкрай важливо посадити Балінта Другета на трансильванський трон, але сам вельможа не плекав таких прагнень. Як зазначив угорський історик Золтан Борбель: «Через його особу [Балінта Другета] вони [турки] хотіли забезпечити свій вплив не тільки в Трансильванії, але й на частині Королівства Угорщини, для чого використовували заповіт Бочкаї та створений ними угорський королівський титул і його спадковість».

Дьордь (II) Другет

У десятиліття описаних вище політичних перипетій, окрім славетного Балінта Другета, маємо відомості про інших його родичів. Іншу гілку родини Другетів Гуменянських

очолював Ференц (III) (†1552). Зі шлюбу з Єлизаветою Перені народилося двоє дітей: Фружина та Дьордь. Фружина вийшла заміж за свого родича, головного крайового суддю Іштвана Баторі. Їхній шлюб виявився бездітним та й стосунки між ними настільки зіпсувалися, що в останні роки спільного життя вони навіть не розмовляли одне з одним.

Невицький замок

Дьордь (II) Другет (†1593), який уже замолоду прагнув влади, у 1584 р. напав на замок Терешеш (Tereššov), зайняв його і зарубав тамтешню охорону. Відтак зі своїми загонами він зайняв і Герень/Горяни, де жили його батьки, і також пограбував поселення. Під час нападу один із вояків навіть поранив його матір. Сепешська (спішська) палата²⁰ не могла

²⁰ Угор. *Szepesi Kamara* – державний фіскальний орган східних регіонів. Через його фіскальну діяльність наповнювалася вічно порожня королівська казна, в основному за рахунок конфіскованого майна та маєтків вельмож, проти яких велися судові процеси щодо антидержавних вчинків.

не скористатися цим інцидентом на свою користь. Невдовзі проведено підготовчу процедуру для порушення судової справи, не вистачало лишень «ефектного» доносу на вельможу-грабіжника. Але від іншого Другета – Ференца, його не дочекалися. Дьордь разом із дружиною Фружіною Довці оселився спершу в Теребеші, а згодом у Невицькому. Чоловік був надзвичайно запального характеру: одного з відвідувачів він викинув через вікно замку, бо йому здалося, що цікавість, із якою гість роздивлявся його дружину, виходила за межі норми пристойності. За переказами, Фружіна Довці була однією з найвродливіших жінок своєї епохи, володіла кількома мовами, розумілася на господарських справах, була щедрою, добродушною жінкою. Зі шлюбу з Дьордьом у них народилося двоє дітей – Марія та Дьордь. Після смерті чоловіка, управління величезним маєтком взяла на себе вдова. Часто виникали суперечки з сусідами – Пейтером Зоколь та Шімоном Бановці. Своїм постійним докучанням вони домоглися того, що вдова з власними загонами напала на один із маєтків Зоколя і зруйнувала його. Це вже був прямий привід для звинувачення шляхтички у свавіллі. У 1600 р. Державні Збори видали окремий закон, згідно якого проти Другетів мають вчиняти так само, як із звичайними злочинцями. Для цього використали навіть наклеп. Пустили чутки, мовляв, син Дьордя Другета помер у ранньому віці й померлого підмінили селянським хлопчиком. *«Наївний» родич Балінт Другет повірив цим чуткам і взяв у облогу Невицький замок. Спершу відвели воду, а потім заморили голодом охорону. Фружіні Довці та її дітям удалося втекти, таємними гірськими стежками вони дісталися до Польщі. Дітей згодом помилювали, але для жінки батьківщиною назавжди стала Польща. Польський король Сигізмунд III був одним із*

шанувальників вдови, кілька разів у листах цікавився станом її здоров'я. У Польщі Фружїна Довці втретє вийшла заміж. Її донька Марія, повернувшись додому, вийшла за герцогом надзупана Дьордя Сейчі й стала матір'ю основної Іштваном Дендсї «муранської Венери».

Син Фружїни Довці – Дьордь (III) Другет (†1620) зазнав слави як одна з найцікавіших особистостей епохи. Народився він у 1582 році, зовні був схожий на матір, про нього писали, що був «розумний, у його богатирському гарному тілі живе освічена душа». Дослідники припускають, що з молододу, разом зі своїм родичем Балінтом приєднався до табору Бочкаї, але згодом став вірним королеві. У 1609 р. зрікся протестантської віри і під впливом Пейтера Пазманя став католиком. У подальшому цей факт стане йому в нагоді в сенсі завоювання милості двору, адже в Угорщині саме в той час розпочинається контрреформація.

6 січня 1610 р. Дьордь Другет одружився з Катою Надошді – донькою Ференца Надошді Ержебет Баторі. Весілля відбулося 6 січня 1610 р. умісті Чейте. На честь одруження король Матяш II 23 січня 1610 р. нагородив Дьордя Другета одним із найвищих придворних титулів – королівським підчашним (*pincenarium regalium magistrī*).

Як виявилось у ході проведеного палатином Дьордем Турзо судового процесу, саме під час їхнього весілля стало відомо про страшні дії тещі Ержебет Баторі. Після того, як Ержебет Баторі запроторили за мури Чейтського замку, вона передала зятеві місто Сийчкерестур (комітат Абоуй) із наміром, що той зможе захистити маєток від зазіхань Турзо та Перені. Сучасник подій, реформатський проповідник Матей Лацко Сепші, припускав, що саме Дьордь Другет був причетний до смерті свого двоюрідного брата Балінта

та його малолітнього сина. Подібні припущення виникали і щодо раптової смерті його тещі Ержебет Баторі.

Дьордь Другет у 1611 р. спільно з головнокомандувачем-військового округу Верхньої Угорщини Жигмондом Форгачем напав на Трансильванію. Стратегічно важливе місто Нодьсебен зайняти їм не вдалося, їхні війська зазнали поразки. Війську Другета вдалося повернутися в Угорщину тільки через Молдову. Після вбивства Габора Баторі, Дьордь Другет став претендентом від імператора на престол Трансильванії. Підтримали його кандидатуру трансильванські католицькі вельможі та будайський паша. Другет почав вербувати гайдуків для військового походу, але їх розгромив капітан

Портрет Дьордя (III) Другета

Нодьвароду Ференц Рейдеї. Матей Лацко Сепші про це писав так: «Дьордь Гомоннай [...] військом хотіли іти проти трансильванського князя Габора Бетлена, але Всевишній перешкодив цим намірам. Габора Баторі занастили, і вже замишляють щось проти другого князя, Габора Бетлена». Після невдачі Дьордь Другет усамітнився у своєму маєтку. Оскільки він остаточно не відмовився від своїх князівських амбіцій, та у 1616 р. долучився до переговорів вельмож Верхньої Угорщини, зокрема Міклоша Естергазі та сатмарського

капітана Андраша Довці про подальші плани завоювання Трансильванії.

1 вересня 1619 р. трансильванський князь Габор Бетлен порушив кордони і військом вирушив на королівську територію. Тим часом саболчські гайдуки – аби схопити Другета – зненацька напали на Терребеш. Вельможі вдалося втекти до Польщі, але його маетки потрапили до рук Бетлена. Другет повернувся із кількатисячним військом козаків 23 листопада і розгромив загоны головнокомандувача князя Бетлена Дьордя Ракоці. Згодом Другета вдалося витіснити з країни, але цей інцидент похитнув позиції Бетлена в Угорщині. 21 червня 1620 року Дьордь Другет помер у Польщі. Існує версія причини смерті через отруєння. Похований граф у Нодьсомботі (суч. Trnava), у церкві Св. Миколая.

Церква Св. Миколая у м. Надьсомбат (Trnava)

31 грудня 1621 р. представники князя Трансильванії Габора Бетлена та короля Угорщини Фердинанда II у моравському місті Нікольсбург підписали мирний договір, згідно з яким

Бетлен відмовився від титулу обраного угорського короля (*rex electus*) і повернув королівську корону. Натомість Фердинанд II передав князеві на пожиттєве володіння 7 комітатів Верхньої Угорщини (крім комітату Унг) та як особисті володіння замки Токай, Мункач та Ечед. Хоча Нікольсбургський договір окремим пунктом передбачав повернення всіх володінь вдові та сиротам Дьордя Другета, маєтки в Гомонні та Чічві залишалися власністю трансильванського князя до 1629 р. Маєтки знаходилися під управлінням намісника Токая, а потім префекта затисянських володінь князя. Садибу в Теребеші Бетлен подарував Дьордю Сечі, феїшпану Гемерського комітату, чоловіку Марії Другет (сестрі Дьордя III). Каталін Надошді мала намір силою повернути частину володінь за Нікольсбургським рішенням.

Янош (X) Другет

Янош (X) Другет народився у 1611 році у шлюбі Дьордя (III) Другета, Ужанського і Земплінського наджупана, та Каталіни Надошді. Після смерті Дьордя Другета за наказом князя Габора Бетлена 17 березня 1623 р. кошицька фіскальна палата призначила префектом маєтку Другетів Яноша Гомбоша. Інструкції префекту були оформлені у 20 пунктах, а місцем збереження майна Другетів обрали замок Єсенев із озброєною

*Портрет Яноша (X) Другета
– гравюра*

охороною, яка складалася із 15 осіб. Ймовірно, саме в цей час була складена інвентарна книга (без дати), знайдена в архіві графів Форгач, у якій були перелічені цінні речі вдови Дьордя Другета, її сина Яноша та доньки. Інвентар називає різні ювелірні вироби та коштовності, скляний посуд, а також велику кількість зброї та кінної зброї. Описувач зазначає, що до предметів спадку також належала значна церковна утварь (що, можливо, походить із власності ордена св. Павла, схованого в замку Єсенев).

Через своїх покровителів Каталін Надошді продовжила справу повернення володінь, унаслідок чого в 1625 р. Державними зборами Угорщини було прийнято Закон XLIV 1625 р. про повернення маєтків: «Про повернення графу Яношу Другету замків Барко й Терешеш, окупованих покійним Дьордьем Сечі та утримуваних його вдовою та нащадками, разом із містечком Земплін». Однак князь Габор Бетлен проігнорував дане рішення і лише після його смерті маєтки повернулися у власність сім'ї Другетів.

У 1622 р. з нагоди коронації королеви Елеонори Гонзага, на засіданні Державних зборів у м. Шопрон король Фердинанд II призначив Яноша Другета спадковим Ужанського комітату (*supremus et perpetuus comes comitatus Ung*) та підвищив його до титулу графа. Хоча сім'я Другетів і раніше користувалася графським титулом (*comes*), цей титул в основному був пов'язаний зі станом королівського сановника державного масштабу чи посадою надзупана. На жаль, оригінал королівської грамоти не зберігся, ми знаємо про неї лише з інших документів, а також із диплома, виданого того ж року на ім'я Кріштофа Банфі. За висновком експертів, одна з особливостей диплома полягає в тому, що набувач (Дьордь (III) Другет) та отримувач (Янош (X) Другет) – були різні

особи – останньому на момент видачі диплома було лише 11 років. У вступі до грамоти детально представлена політична кар'єра Дьордя Другета (1618–1620), претендента на трансильванський трон і згодом головного королівського судді, тобто можна припустити, що король Фердинанд II мав намір визнати його заслуги перед державою, присвоєнням титулу його синові. Грамота короля передбачає як титул графа, так і спадкового наджупана — дарчий лист надає Яношу Другету та його спадкоємцям титул вільного й спадкового графа замку Унг та Ужанського комітату, разом із посадою наджупана і правом користування червоною восковою печаткою.

У першій половині 1622 р. Янош (X) Другет, ймовірно за підтримки кардинала Петера Пазманя та графа Міклоша Естергазі, опинився у Відні. Він прибув до столиці Габсбургів

Університет у м. Надьсомбат (гравюра)

у першій половині 1622 р. Юний граф провів у імператорському місті чи його околицях близько десяти років. Згодом навчався в єзуїтській гімназії в місті Грац. Історик Шандор

Токач вважає, що під час навчання у Граці та в оточенні родини Баттяні в Нейметуйварі (Güssing) Янош Другет познайомився із далекими родичами – Міклошом та Петером Зріні. У річному звіті Нодьсомбатського єзуїтського колегіуму за 1625 р. ім'я Яноша Другета записане як ученя-синтаксиста. Відповідно до запису від 26 червня 1625 р. в угорському реєстрі Віденського університету значиться: «*Illustrissimum etiam Comitem Joannem Drugeth de Homonna, Comitem perpetuum comitatus Ungh et serenissimi archiducis Leopoldi a cubiculis; deditunum imperialem solidum* (сплатив одну імперську золоту марку)».

Після того, як офіційний королівський двір у Буді припинив своє існування та переїхав до Відня, Державні збори Угорського королівства стали важливим місцем представництва, включаючи коронаційні (короля і королеви) збори та проведення супровідних урочистостей. У таких випадках «номінальна» (у своїх функціях) придворна знать набула важливого значення, адже обов'язки, що виконувалися під час урочистості з нагоди коронації, демонстрували свій «придворний рейтинг». На жаль, для членів родини Другетів, через віддаленість резиденцій та маєтків від королівського двору, можливість зайняти відповідну посаду придворної знаті практично унеможливилася. Як виняток можна назвати приклад Яноша (X) Другета, адже він починаючи від 1622 р. постійно був присутнім при імператорському та королівському дворі. На урочистостях із нагоди коронації Фердинанда III (м. Шопрон, 8 грудня 1625 р.) за королівським столом Янош Другет вже виконував придворні обов'язки: разом із флорентійським (тосканським) послом Джованні Алтовіті (який займав місце між іспанським послом та королівським палатином) — виливав воду для миття рук і також служив підчашником.

Ймовірно у 1628 р. Янош Другет повернувся до своїх маєтків у Земплінському та Ужанському комітатах, що підтверджується грамотою короля Фердинанда II від 6 вересня 1628 р., якою король нагородив його новою «золотою печаткою, вирізьбленою з червоного рубінового каменю й прикрашеною коштовностями». Інавгурація наджурана могла відбутися тільки після 1629 р., оскільки комітат згідно з Нікольсбургським мирним договором залишався під юрисдикцією Угорського королівства. У 1629 р. Янош Другет став дійсним королівським камергером (*cubicularii, quitales de facto sunt*), що означало виконання служби й отримання платні (40 форинтів на місяць). Придворні камергери імператорського та королівського двору були «поважними особами, графами, вельможами чи шляхтичами», які здійснювали особисту службу для імператора у його внутрішніх покоях. Як позначення свого статусу, вони носили ключ камергера на чорній шовковій стрічці. За описом папського нунція Карло Караффи, вони подавали сніданок

Печатка Ужанського комітату

Портрет королівського камергера Адама Зічі

імператору та його найближчій родині. До обов'язків камергерів входило «подавати напої, нарізати їжу та виконувати інші допоміжні функції незалежно від їх посади та рангу» (вони також проводили попередню дегустацію). В їхні обов'язки також входив супровід правителя до придворної каплиці перед обідом. Під час перемовин імператора камергери чекали у внутрішньому передпокої, поки не настане час відпочинку. У такі години два камергери чергували біля спальні протягом усієї ночі. Серед дійсних камергерів угорців було відносно небагато, загалом їх було не більше двох чи трьох. Ймовірно звідси, з часів придворної служби, походять тривалі стосунки Яноша Другета з графом Адамом Баттяні, який також був дійсним камергером між 1630 і 1637 роками (серед документів архіву Баттяні знаходимо 33 листи Яноша, адресовані Баттяні за період 1635–1645 р.). Камергери також брали участь у найрізноманітніших придворних заходах. Так, з опису Адама Баттяні, знаємо про участь у бал-маскараді (Wirtschaft).

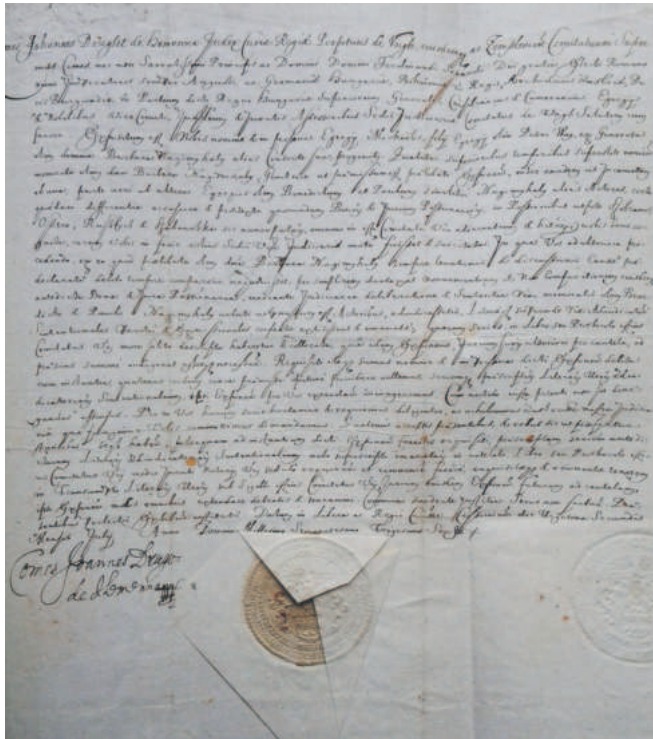
Про інші етапи життя Яноша Другета можна розповісти лише стисло. Відомим фактом є те, що в 1630 р. в містечку Пруска (Пороска) Треньчинського комітату Янош Другет одружився з Анною Якушіч з Орбови: *«З червня 1630 р. в містечку Пруска відбулося весілля мого пана Яноша Гомоннай»*, – згадував у своєму щоденнику його швагор Ласло Ревай. Граф Янош зробив стрімку політичну кар'єру – у 1632 р. король Фердинанд II призначив його Земплінським наджупаном: *«Палатин граф Міклош Естергазі урочисто призначив його в замок Земплін, резиденції комітату й разом із тим у спадщині родини Другетів»*. Після смерті головнокомандувача Верхньої Угорщини (supremus militiae Praefectus) Міклоша Форгача, Янош зайняв його посаду. Через чотири

роки, після смерті головного королівського судді Пала Ракоці, Янош Другет був призначений на цю високу посаду²¹.

Янош Другет вірно продовжував справу батька як у духовних, у господарських, так і в політичних починаннях. Його дружина Анна Якушіч, сестра Егерського єпископа, багато допомагала йому в цьому. Він повернув до Гомони єзуїтів, а згодом, у середині 1640 рр. переселив їх в Унгвар, де побудував колегіум. Збереглися кілька листів із 1641 року. У них Другет, як головний королівський суддя Угорщини, писав капітану замку Мункач Яношу Баллінту стосовно справи ув'язнення мукачівського православного владика Василя Тарасовича і вимагав його звільнення. На жаль, через розпорошення архівів Другетів, залишилося мало інформації про значну кореспонденцію Яноша (X) як приватної особи, надзупана чи головного королівського судді Угорщини. Деякі фрагменти збереглися в Державному архіві Закарпатської області (ДАЗО). Особливу зацікавленість привертає листування з колишнім віденським камергером, з яким разом служили, головним капітаном Задунав'я – Адамом Баттяні. У сімейному архіві в місті Нейметуйвар (нині в державному архіві Угорщини) зберігся 31 лист, написаний Яношом Другетом (у період 1633-1645 рр.). З позначених у листі місць можемо говорити про відносно часті подорожі автора. Більшість листів написані з сімейних резиденцій/маєтків: Ужгород, Гомонна, Теребеш, Сінне, Керестур. Впадає у вічі, що впродовж названих років Янош Другет кілька разів був у Відні, Нодьсомботі та Айзенштадті. Найбільш ін-

²¹ Головний королівський суддя (*judex curiae regiae*) – один із головних державних сановників Угорського королівства, третя особа після короля та палатина. Серед членів родини Другетів у XVI ст. Янош Другет був третім, хто отримав цей титул (Балінт Другет (I) 1608–1609, Дьордь Другет (III) 1618–1620).

тенсивне листування відбулося в 1641 р., коли Янош надіслав 11 листів до Неметуйвара.

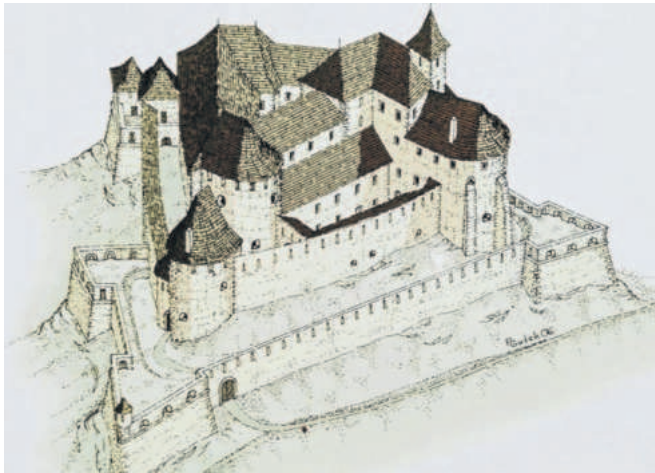
Лист Яноша (X) Другета

Ми намагаємось реконструювати досить хаотичні події того часу на основі повідомлень Яноша Саларді (1601–1666 рр.) у праці «Багатостраждального угорського літопису». Саларді називає офіційною причиною військової кампанії 1644 р. розпочате трансильванським князем Дьордем I Ракоці обмеження релігійної свободи в Угорщині. Крім переслідування, автор згадує й особисті мотиви: «*Стосовно себе та самого князівства... багатьма підлими та ганебними слова-*

ми переважно від генерала з Кошио, графа Яноша Гомоннай передусім на адресу Дьордя Маїталіра/Візника (посилаючись на колесо в гербі родини Ракоці), чий заохочувальні листи до турків 1636 року про збурення проти князя тепер віднайдені. Але що гірше за все: з'явився брудний пасквіль, в якому піддано непристойному терзанню не лише весь княжий дім, але й праведну й богобоязну старшу княгиню [Жужанна Лорантфі], а для її благочестивого чоловіка стало великою турботою приховати це, щоб не дійшло до її вух, намагаючись усунути гіркоту й напасть від цього». Хоча Яношу Соларді вдалося дізнатися багато чого, про що звичайні люди і не здогадувалися, його висновки суперечать листуванню між членами родини Ракоці (Дьордя I Ракоці, Жужанни Лорантфі, Дьордя II Ракоці, Жигмонда Ракоці). У цих листах не зустрічаємо нічого подібного, вони лише інформують один одного про перебіг військових операцій та про роль Яноша Другета в цьому. У той же час, як впливає із хроніки Соларді, а також із листа Дьордя I Ракоці [3 серпня 1644 року Дьордь I Ракоці до Жужанни Лорантфі]: «Єсеньов здався позавчора. Дружина Гомоннай з дочкою також здалася Жигмонду Ракоці, але вона змогла залишитися на місці; я і тепер поводився з ними милосердно, усе майно з Гомонни, Ліски та Теребеша ми їм віддали». Ми бачимо, що, на прохання графині, князь неодноразово помилував її підданих, адже спочатку дозволив захисникам вільно відійти в Токаї, потім в Ужгороді та Єсеньові й залишив їхні маєтки. Про добросусідські стосунки свідчить також пізніший лист Анни Якушіч до Жужанни Лорантфі від 11 вересня 1649 р., що ставить під сумнів звинувачення Соларді та характеризує їх як інструмент політичної пропаганди. Ймовірно, згадана військова кампанія змогла відбутися не лише через осо-

бисті причини, адже Дьордь I Ракоці вже раніше домовився про цю кампанію зі шведами. «Негативна пропаганда» про Яноша Другета, можливо, стосувалася передусім подій минулого, коли його батько у 1619 р. із найманими козаками прорвався до Земплінщини. Тоді Габору Бетлену довелося скерувати свій похід у зовсім іншому напрямку. Виходячи з власних помилок у минулому, Дьордь I Ракоці постійно стежив за діями Другета та його вербуваннями в Польщі.

На початку кампанії 1644 р. із володінь Яноша Другета до рук Ракоці потрапили замок і маєток у Токаї, подаровані йому королем у 1641 р. Для збереження миру Анна Якушіч «склала грамоту вірності князеві разом із слугами», в той же час, за даними літописця, капітан замку Мункач – Янош Баллінг – отримав завдання стежити за подіями в Ужанському комітаті та вчасно повідомляти свого правителя про них. Згідно з повідомленням, *«люд Унгвара не сильно покладався на грамоти віри, а до прибуття війська графиня справді на-*

Реконструкція замку Єсенеv (Jasenov)

магалася переслідувати прихильників князя, євангельську знать, багатьох схопила, їх урожай та вино прибрала до Унгвара та Єсенєва... Відчуваючи розвиток подій і не довіряючи Унгвару, графиня перебралася до Єсенєва, з більшою надією на виживання там». Капітан замку Мункач мобілізував до свого війська «п'ять сотень кращих піхотинців для служіння в замку зі зброєю та надійними мушкетами...Окрім того, він наказав: усюди у володіннях та на окраїнах, де є чоловіки, здатні тримати зброю в руках, зібрати їх через шляхту та які у зазначений час чисельністю три тисячі, якщо не більше, разом із фальконами (пушками), вирушили до Унгвара». У своїй роботі «Історія Ужгорода...» Кароль Мейсарош пише: «Коли у 1644 р. Ракоці рушив із військом на Кошиш через Унгар, тут зустрів супротив із боку феїшпана Ужанського комітату Яноша Другета, тому піддав сильному обстрілу місто, обитель і школу єзуїтів пошкодив, монахів вигнав із країни, які разом зі своїм отцем Жигмондом Коттої знову знайшли притулок у Кракові». Зі слів Соларді, більшість жителів міста — протестанти не чинили опору. Військо нападників «від старої будівлі перед замком [ймовірно будівля колишнього монастиря паулінів] через частокіл, із його північного краю, перейшли вночі рів і капітан почав обстрілювати ворота фортеці та вікна будівель, перетворених в амбразури», пізніше, успішно заповнивши рів залишками частоколу, вони зайняли фортецю і змусили людей присягнути на вірність Дьордю I Ракоці.

Оскільки невеликий загін найманців із Польщі, за дорученням головного королівського судді, грабував околиці Гомонни і напав на трансильванське військо, яке там розташовувалося, князь зважився на облогу головної фортеці Друтетів – Єсенєв. Під проводом Жигмонда Корніша та Жигмонда

Ракоці військо почало обстріл стін замку з облогових гармат. Після того як оборонна система замку зазнала значних пошкоджень, графиня відправила посланців до проводу війська осади та запропонувала здати Єсенеv в обмін на вільний відступ. Доки не надійшла відповідь князя, облога фортеці була призупинена. Дьордь I Ракоці погодився на вільний відступ її захисників, *«після чого Янош Баллінг зібрав із фортеці усі продовольчі запаси та боєприпаси й перевіз їх до замку Мункач, а за наказом князя всі bastіони замку та уцілілі будівлі були розворушені й залишені непридатними та спустошеними»*. Облога замку та його підрив може бути причиною того, що більша частина сімейного архіву була знищена. В описі походу 1644 р. з різних джерел знаходимо згадки про облогу Унгвара та знищення фортець Барко та Єсенеv, але не згадується фортеця Невицьке, яка була очевидно знищена у ті ж часи. У результаті походу 1644 р. більшість маєтків Другетів перейшла під владу Дьордя I Ракоці.

Як і за яких обставин головний королівський суддя та його родина опинилися в Кленовнику (Варошдського комітату), родинному замку графів Драшковичів — завдання подальших досліджень, оскільки, через родинні зв'язки, місцем перебування Другетів за Дунаєм більш логічними були б маєтки родини Надошді (мати Яноша Другета була Каталіна Надошді) у комітатах Шопрон і Ваш, ніж Славонія-Хорватія. Життєвий шлях Гашпара (III) Драшковича при королівському дворі демонструє багато спільного з кар'єрою Яноша Другета (а також Адама Баттяні), тому можна припустити, що їхні стосунки почалися під час служби у Відні. Кленовник був розбудований у 1616–1667 рр. Замок був одним із найбільших у тогочасній Угорщині. Будівля замку мала 90 кімнат, тому місця для біженців мало бути достатньо. До замку часто навідувався су-

сідній землевласник Міклош Зріні, який залицявся до дочки господаря замку Марії-Еузебії. Із щоденника Петера Кеглевича: «4 червня 1645 року в Кленовнику відбулися заручини графа Міклоша Зріні з дочкою графа Гашпара Драшковича». Ймовірно члени родини Другетів також були присутні на святковій події. Тим часом, коли розпочалися переговори про мир із Трансільванським князівством, головний королівський суддя кілька разів навідувався у місто Грац, столицю провінції Штірія. У листі з Кленовника від 14 серпня він пише, що Міклош Зріні прибув після обіду з хорошою новиною: «8000 воїнів турецького султана в Кандії були знешкоджені, а кілька його кораблів захоплені». Очевидно Зріні тривалий час перебував при дворі Драшковичів. Саме тут отримав звістку про укладання миру з Дьордем I Ракоці. 10 вересня Яноша Другета пише до Адама Баттяні: «Мій пане, мир настав; не бути гіршому, але вони зробили це, не звертаючи увагу ні на гідність людей чи нащадків, ані на шкоду іншим. Що це включає і доки триватиме, знає лише Всевишній. Я взагалі не сподіваюся на щось хороше чи виживання, але відчуваю більшу небезпеку, що впливає з цього миру. Його світлість палатин також виправдовується, що це зроблено без його відома». Лінцький мир, який готувався, мав вплив на Яноша Другета особисто, оскільки, отриманий ним у 1641 р. в якості застави Токай, переходив у володіння Дьордя I Ракоці (разом із Тарцалом, Ечедом, Нодьбаньою та маєтком Регец).

З листа Яноша до Адама Баттяні випливає, що початково весілля Зріні-Драшкович було заплановано на осінь 1645 р. 3 жовтня 1645 р. Другет просить Адама Баттяні надіслати йому свого молодого співака: «тому що тут є особи, що одружуються, і я пообіцяв їм». Весілля врешті відбулося 11 лютого 1646 р. в Праунку.

У листопаді 1645 р. Янош Другет, ймовірно, знову мав справи у Граці, вирушив до австрійського містечка, але на кордоні раптово помер. 22 листопада 1645 р. Анна Якушіч пише Адаму Баттяні із замку Добра (Нойгауз) комітату Ваш вже як вдова Яноша Другета Гомонная. Ця дата також наводиться в одному із записів щоденника Ласло Ревая: «22 листопада бідолашний Янош Гомоннаї, який повертався із заслання в Хорватії, помер по дорозі, його поховали в старій церкві міста Нодьсомбот поруч з його батьком». Антал Сірмої також пише: «У 1645 році про смерть графа Яноша Другета від чуми, чи від кулі, або він закінчив своє життя у вигнанні – невідомо». Про смерть свого колишнього ворога 14 січня 1646 р. Дьордь (II) Ракоці повідомив свого брата Жигмонда досить просто: «Гомоннаї помер внаслідок удару [інсульту – автор], наш господар Баттяні живий».

Про похорон колишнього головного королівського судді згадується у книжечці під назвою «Memorabilia de templo», «Metropolitano ad S. Nicolaum Episc. et Confess, в Libera ac Regiacivitate Tyrnauia e veteribus monumentis eruta complectens», де на сторінці 15 говориться: «Sepultus est cum matre in tumbis stanneis ad latus Evangelii Arae OO. SS. Filium reliquit Joannem de Ungh et Zemplin Comitem, et pariter Curiae Regiae Judicem, qui 1645, aetatis annorum 36 mortus Tirnaviae uno cum parente tumulo conditusest»²². «Помер 22 листопада 1645 року на 36-му році життя». Із запису в щоденнику графа Ласло Редєї від 12 квітня 1655 р.: «Descriptio Tyrnaviensis. 1655... У цьому храмі немає інших примітних речей, окрім вівтарів та поховань. Тут спочивають такі: Дьордь Гомоннаї, Янош Гомоннаї...».

²² З латині: «Граф Янош Другет, головний королівський суддя, спадковий феїшпан Унгвара та комітату Унг, феїшпан комітату Земплін, спочиває разом зі своїм батьком у склепі (inchnptatus) у свинцевій труні».

УЧАСТЬ ДРУГЕТІВ У ДУХОВНИХ ПРОЦЕСАХ ДОБИ РЕФОРМАЦІЇ–КОНТРЕФОРМАЦІЇ

Оксана Ферков

Реформація або ж оновлення віри — загальноєвропейський рух XVI – XVII ст., який початково був спрямований на реформування Католицької церкви. Під знаком протесту проти папства сформувалися кілька незалежних релігійних рухів, які згодом стали підґрунтям утворення нових конфесій (лютеранство, кальвінізм тощо). Нові духовні віяння поширювалися не тільки в релігійно-церковній площині. Новий світогляд впливав на усі сфери життя суспільства: політику, культуру, освіту, повсякдення. Реформація та Контрреформація, попри загальноєвропейські риси своєрідно проявилися в окремих країнах і мали національні риси. Фактично духовне оновлення синтезувало національне відродження і реформу церкви. Сталися прогресивні зміни в соціокультурному просторі: книгодрукуванні, перекладі біблійних текстів на національні мови (наприклад Біблія Ґашпара Карої, 1590), розвиток національних мов, діяльності письменників і поетів, полемістів, митців та ін. У цьому складному процесі духовного оновлення певну роль (хоча не обов'язково домінуючу – автор) відіграла еліта суспільства. Це можна простежити і на прикладі Угорщини та її північно-східної країни, де у XVI – XVII ст. були сконцентровані величезні домінії угорської аристократії: Другетів, Ракоці, Перені та ін.

Реформація як найважливіший феномен ранньої модерної історії розпочала свій шлях Угорщиною у 20-х рр. XVI

ст. Впродовж другої половини XVI–початку XVII ст. сформувалися нові церковні організації – протестантські конфесії: євангелістська (лютеранська) та кальвіністська (нині її називають реформатською) церкви. Хоча для цього етапу характерна гостра міжконфесійна боротьба нових конфесій і ослаблених структур католицької церкви та держави, а також суперництво в середині протестантського табору, успіхи реформації були беззаперечними. На кінець XVI ст. реформаційні ідеї «заразили» практично усі прошарки суспільства й пустили коріння в угорській ґрунт остаточно.

Першим станом, який прийняв реформацію були міщани вільних королівських міст Верхньої Угорщини – німці, угорці та словаки. Чимало вихідців із Банської Бистриці, Левочі були студентами Віттенберзького університету, де і познайомилися з вченням Лютера.

До 1526 року єдиною соціальною групою угорського суспільства, яка прийняла реформацію були міщани вільних королівських міст. Цілком інше ставлення до вчення Лютера було в аристократів та шляхти. Серед причин «ворожості» до реформації слід назвати ту обставину, що наприкінці Ягелонської доби політична боротьба між магнатсько-шляхетськими угрупованнями в Угорщині досягла свого апогею. Більшість шляхти вороже, з неприязню ставилося до «чужого» вчення, до того ж такого, яке походило з Німеччини і підтримувалося

Королева Марія Габсбург

королевою Марією Габсбург (дружина угорського короля Людовіка II, 1516–1526).

Доказом негативного ставлення угорської шляхти до ранньої реформації (до 1526 р.) є прийняті Державними становими зборами закони про переслідування послідовників нового вчення. Перший закон Державних станових зборів (продубльовано комітатськими зборами) проти прихильників Лютера було прийнято у 1523 р. 54 стаття проголошувала послідовників Лютера єретиками й визначала їхнє покарання смертю та конфіскацією майна. Цікаво й те, що жоден із прийнятих законів стосовно «єретиків» не дотримувався.

Незважаючи на опір держави та жорстокі закони, реформація не пригальмувала темпів поширення, і серед нових її прихильників з'являються магнати та шляхта.

Певний вплив на поширення реформації мала ганебна поразка угорського війська від османів під містечком Могач 29 серпня 1526 р. На полі битви загинули обоє архієпископів та більшість єпископів Католицької церкви. Армія османів спустошила великі церковні маєтки, зруйнувала монастирі та церкви. Священники масово залишали свої парафії. Чимало єпархій залишилися без єпископів. Склалася практика, що новопризначені єпископи перебували не у своїх церковних округах, а у Відні. Крім цього, було чимало випадків, коли церковні володіння ставали казенними (на підтурецькій зоні) або доходи з них йшли на утримання війська (одного з двох королів — Фердинанда Габсбурга або Яноша Заполяї). У північно-східних комітатах масовими стають шляхетські секуляризації церковного майна. У вільних королівських містах були випадки антицерковних виступів. Отож, можна припустити, що для прийняття ідеї реформи церкви магнатами мо-

гачська поразка стала своєрідним прискорювачем. Політичний хаос сприяв безперешкодному поширенню ідей Лютера. В умовах тотального спустошення, громадянської війни і загальної невизначеності «стара» скомпрометована церква не змогла втримати домінуючих позицій у духовному житті.

Магнати, шляхта, міщани та й навіть залежні селяни більше ніж будь-коли до того були готові до прийняття нових релігійно-духовних ідей. Політичний хаос перешкодив консолідації сил Католицької церкви та Габсбурзького правителя для зупинення протестантського «вірсусу».

Отже, для утвердження протестантизму в Угорщині (після блискавичного поширення) вкрай важливо було прийняття його магнатами і шляхтою.

Вже у другій половині 20-х рр. XVI ст. поодинокі угорські аристократи з симпатією ставилися до вчення Лютера. Відомо, що серед перших світських патронів реформації в Угорщині були державний суддя Елек Турзо, охоронець корони Ференц Реваї, скарбник Томаш Надошді, канцлер Петер Перені, придворні аристократи — Міклош Костка, Гашпар Перені, Гашпар Драгфі, Ференц Дершфі, а також представники родів Чакі, Баторі, Бебек, Другети тощо.

У період політичного хаосу та громадянської війни ані Фердинанд Габсбург, ані Янош Заполяї не мали реальної влади. Ніхто з них не наважувався виступити проти реформації. Більше того, будучи католиками, вони не стали перешкоджати поширенню нового вчення у своїх приватних володіннях. Державні Станові збори у 30–40-х рр. XVI ст. вже не розглядали питання обмеження діяльності або переслідування послідовників Лютера.

Отож, коли правителі не мали реальної влади, магнати вільно впливали на релігійно-ідейні симпатії шляхти.

Шляхта, із незначним запізненням, услід за аристократією також прийняла вчення Лютера.

Саме прихильність аристократів впливала на успіхи реформації. По-перше, вони стали патронами, меценатами перших протестантських проповідників та вчителів, відкривали школи, фінансували книгодрукування, поширювали протестантську літературу тощо. По-друге, магнати і шляхта — володарі значних доміній у різних частинах країни, вже у наступні роки після власної конверсії «передали»²³ нове вчення своїм підданим. Патронаж церков, церковних парафій передбачав призначення/запрошення, фінансування священника чи проповідника. Тобто землевласник-конвертит без опору громади міг (і робив це) запросити до парафії протестантського проповідника, для парафіяльної школи вчителя-протестанта, забезпечити їхню діяльність платнею, землею тощо. Тривалий час в історіографії панувала думка, що саме землевласник визначав віру підданих і керувався принципом — чия влада, того й віра («*Cuius regio, eius religio*», задекларовано під час укладення Аугсбурського миру 1555 р.). Втім у випадку північно-східних комітатів Угорщини першої середини – другої половини XVII ст. ситуація була дещо відмінною від інших земель імперії. Як зауважила угорська дослідниця Каталіна Петер, принцип «*cuius regio, eius religio*» у випадку Верхньої Угорщини має звучати «*cuius region, eius partonatus*». Землевласники не особливо втручалися у вибір підданих (на етапі реформації,

²³ У науковій літературі в останні роки з новою силою розгортається дискусія навколо проблеми добровільності чи примусовості конверсії підданих конвертованих землевласників. Péter Katalin, *A reformáció: kényszer vagy választás?* Budapest, 2004. 125 old.; Dienes Dénes *A történelmi Tiszáninnen református egyházkerület a 16. században*. I. *Historia Ecclesiastica*, II, 2011/1. 55 old.

зовсім інша ситуація була у роки католицької реставрації – автор). Патронаж був обмеженим, проявлявся у фінансовій підтримці навчання за кордоном, заснування шкіл, забезпечення прибутками проповідників і вчителів тощо. Більша частина селянства приймала нове віровчення добровільно, без тиску землевласника. Тим паче, що на етапі ранньої реформації в Угорщині не було такої кількості протестантських проповідників, яка була необхідна для того, щоб патрон-землевласник змушував підданих переходити у нову віру. Селянство поступово й доволі повільно «впускало» у своє релігійно-церковне життя елементи нового віровчення. Джерела свідчать, що було чимало випадків, коли в церкві служби проводив протестантський проповідник, але збереглися усі символи католицької віри (ікони, розп'яття), або, навпаки, усі символи були знищені, але в літургії зберігалися ті чи інші елементи католицького обряду.

Серед перших угорських аристократів, які прийняли лютеранське вчення ще на початку 1530-х рр. був Петер Перені. Володіння Перені були у безпосередньому сусідстві з домінією Другетів у Земплінському та Ужанському комітатах. Другети не були єдиними землевласниками на території цих комітатів, але саме їхні землі розташовувалися суцільним масивом аж до польського кордону та були заселені переважно русинами й словаками. Буде помилково стверджувати, що реформаційні вчення в Ужанському та Земплінському комітатах поширювалися тільки через вплив Другетів, адже проповідники могли опинитися у селах і містечках не тільки Другетових володінь. Студенти, купці прибували з німецьких земель і розповідали про нове ідейне вчення, про реформування церкви тощо. Інші місцеві шляхтичі також частково вже прийняли нове вчення. Був сильний вплив

із боку Березького комітату, який і став центром реформації нашого регіону.

Дослідники припускають, що прийняття представниками роду Другетів протестантизму сталося під особистим впливом Перені та через тісні контакти двох сімей. Ужанський наджупан Ференц (III) Другет Гуменянський був одружений з Ержебет Перені. А його молодший брат Георгій також став прихильником лютеранства, джерела говорили про нього, що «душею і тілом був вірний реформації». Значну роль у підтримці протестантизму відіграли брати Другети — Антал, Іштван, Георгій та Габор. Відомими є жінки з роду Другетів, які стояли на захисті нового вчення. Так, Євфрозина була дружиною державного судді Іштвана Баторі, відомого як переконаний протестант.

Немає достовірних джерел про точний час прийняття Другетами вчення Лютера. Втім, можна припускати, що це сталося у першій половині 30-х рр. XVI ст. Угорський дослідник Ласло Рез на основі генеалогії та шлюбних контактів Другетів з іншими сім'ями висловив думку, що Другети були одними з перших магнатів, які прийняли протестантизм. Існують припущення, що навернення Другетів відбулося одночасно із прийняттям нової віри Петером Перені (бл. 1528–1529 рр.), однак джерельного підтвердження цього немає. Калман Шоош висловив думку, що Другети прийняли протестантизм трохи пізніше ніж Перені, у роки наджупнатства Іштвана (IV) – 1533–1540 рр. Іштван був хитким як у своїх політичних орієнтаціях, так і в релігійних переконаннях. Коли австрійська влада заарештувала й ув'язнила Петра Перені, Іштван Другет, побоюючись долі Перені, деякий час переховувався у Відні й там охрестив свого новонародженого сина за католицьким обрядом. Брат Іштвана Георгій

та його син Ференц (ІІІ) у середині 1560-х років вже відкрито підтримували протестантів своїх доміній, робили їм щедрі дарунки, сприяли зміцненню протестантської громади міста Ужгород.

Осередком земплінських володінь Другетів було містечко Гуменне, де й сформувалася одна з перших протестантських громад. Точна дата цього не відома, ймовірно це була середина 1530-х рр. Протестантські громади виникли і в Требишові, Ужгороді, тобто в інших домініях Другетів.

У більшості північно-східних комітатів у середині 1550-х рр. лютеранство було витіснене кальвіністським напрямком протестантизму. У 1556 р. з Ужгорода до Гуменного перебирається Іштван Другет і приводить із собою проповідника-кальвініста ім'я якого невідоме. Серед проповідників у Гуменному згадуються Ян Собранці (1579), Лорінц Луціус (1599), Георгій Дебрецені (1608-1611), Георгій Собранці (1620), Ян Кечкеметі (1621), Ян Хаєнус (1622), Міклош Ізденці (до 1629). У 1629 р. протестантська громада в Гуменному перестає існувати, це сталося після повернення отців-єзуїтів до колегіуму.

У центрі Ужанського комітату — Ужгороді, реформація пустила коріння в 1540-х рр. У 1546 р. вже існувала протестантська громада, яку Другети беруть під свою опіку. Ймовірно у цей час протестанти зайняли католицьку парафіяльну церкву. Відомо, що у 1555 р. в Ужгороді працював лютеранський проповідник-магістр Петер. Через рік Гашпар Другет прихистив протестантського проповідника (ім'я якого невідоме), який втікав від переслідувань католиків.

Найбільше зробив для зміцнення протестантизму в Ужанщині та Земплінщині син Габора Другета — Іштван (V). За його надзупанства в Ужгороді діяла протестантська шко-

ла. Перша письмова згадка про неї відноситься до 1589 року. Іштван Другет передав землі й виноградники католицької церкви протестантам, заклав основи реформатської церкви у місті. Крім цього, Іштван Другет долучився до фінансування першої друкованої угорськомовної Біблії Гашпара Каролі.

Невдовзі протестантські парафії діяли не тільки в Ужгороді, але й частині навколишніх сіл: Батфі, Часлівцях, Чічері, Доборуській, Горянах, Коритнянах, Латорицьких Реметах, Великих Капушанах, Паладі, Палоці, Собранцях, Тибаві, Сенні, Тарнівцях.

На кінець 70-х рр. із 30 католицьких вікарій Ужанського головного деканату не залишилося жодного. Монахів католицьких орденів вигнали як із Капушан, Ужгорода, так із інших містечок. Майно, церковний інвентар, будівлі переходили протестантам. Реформати мали свої школи. Утримувалася вони коштом громади та пожертвами Другетів й інших землевласників. Документ за 1589 рік наводить дані про доходи реформатського священника й вчителя в Ужгороді. Зокрема, вказувалося те, що церкву, священника й школи та вчителя підтримували з чотирьох джерел: замку (Другети), міста, десятини з виноградників та з філій Ужгородської матірної церкви.

У 1567 році утворився ужанський реформатський деканат (*tractus*), очолював його ужгородський проповідник Лукач Еґрі²⁴. Невдовзі він стає фанатичним прихильником антитринітаризму, що викликало протистояння у середовищі табору реформатів і пригальмувало інтеграцію ужанського деканату до інших деканатів Передтисянського церков-

²⁴ У 1564 р. очолював ужанський протестантський округ (ще до оформлення деканату) Андраш Гонці, мешканець села Палоц.

ного округу²⁵ (*superintendentio*). Після смерті Еґрі у 1574 р. об'єднання відбулося. Новим деканом став Ґергель Сікаї. До ужанського деканату увійшли кілька реформатських парафій Березького, Саболичського та Земплінського комітатів.

Джерела подають список перших деканів Ужанського реформатського деканату:

1. Гонці Андраш (червень 1564 р.)
2. Еґрі Лукач (до поч. 1568 р.)
3. Сіксаї Ґергель (червень 1568 р.)
4. Дярматі Біро Мартон (1577)
5. Невідомий (1577 або 1578 р.)
6. Каллаї Алберт мешканець Унгвара (вересень 1584 – грудень 1601 р.).

Підсумовуючи відомі факти, можемо констатувати, що Другети вже у 1530-х роках сприйняли нове релігійно-ідейне вчення — лютеранство, а з другої половини XVI століття стали сповідувати кальвінізм. Серед причин прихильності до нової віри були ті ж фактори, які сприяли швидкому, майже безперешкодному поширенню протестантизму в інших комітатах Угорщини: загальна політична криза, слабкість католицької церкви, відсутність католицького духовенства на підвладних Другетам землях, простота і зрозумілість нового віровчення тощо. Окрім духовно-моральних причин сприйняття протестантизму, не слід забувати про можливість «здобуття» майна: церков, монастирів, земельних володінь ослабленої католицької церкви тощо. У більшості ви-

²⁵ Передтисянський реформатський церковний округу творився на території Еґерської католицької єпархії та частини території Естергомського архієпископства, об'єднав комітати Абауй, Боршод, Гемер, Кішгонт, Торна, Унг, Земплін, кілька парафій Березького, Шаришського та Сабольчського комітатів. Такий поділ існував до 1799 р.

падків секуляризація у другій половині XVI ст. проходила через збройні конфлікти різних претендентів на церковне майно й землі.

Слід зауважити й те, що у другій половині XVI ст. мала місце практика обрання/запрошення проповідника/священника до парафій і на цей вибір впливав авторитет патрона-землевласника. Походить ця практика з принципу «чия влада, того й віра» («*cuius regio, eius religio*»): тобто залежний селянин мав наслідувати у вірі свого землевласника. Втім, як зауважують угорські дослідники та підтверджують джерела, на теренах Верхньої Угорщини цей принцип застосовувався не всюди і не завжди, та з певними особливостями (про що йшлося вище – автор). В Ужанському та Земплінському комітатах у частини сіл було кілька землевласників, тож вплив на вибір конфесії селянами/підданими міг викликати й конфлікти. Так, наприклад, в Ужанському комітаті дві гілки впливової в краї родини Чічері належали до двох різних конфесій: частина залишилася католиками, інші ж стали протестантами.

Дію принципу «*cuius regio, eius religio*» помічаємо у випадку конверсії православного населення володінь Другетів та Ракоці. Доки більшість угорців, словаків, німців прийняли протестантське віровчення і протестантську церковну інституцію добровільно, за власними морально-духовними переконаннями, то русини й волохи це зробили під впливом своїх панів. На жаль, джерела не дозволяють зробити реконструкцію процесу реформації підвладних Другетам чи Ракоці доміній, але певні припущення зробити можна крізь призму проаналізованих матеріалів візитацій перших десятиліть католицької реставрації, тобто першої половини XVII ст. Навіть після окатоличення Георгія III Другета кілька ру-

синських парафій у візитаціях зафіксовані як протестантські. Однак ті ж джерела говорять про те, що в церкві багато «руських ідолів і прапорів», або згадують про побиття протестантського проповідника селянами тощо. Згідно даних візитації 1632 р. у більшості русинських сіл проводилася православна літургія, реформатських проповідників вигнали. Про випадок вигнання, побиття та навіть вбивства реформатського проповідника говорить уривок із протоколу візитації 1652 р. у селі/парафії Збудське Длге Земплінського комітату – *«жоден проповідник не залишав [парафію] не побитим. Адамінта вбили [...], багатьох вигнали»*.

Отже, хоча ненадовго й тільки формально Другетам усе ж вдалося «схилити» на бік протестантизму русинське населення своїх володінь в Ужанському та Земплінському комітатах підгабсбурзького Угорського королівства. На жаль обмаль джерел, на основі яких можна було б підрахувати точну кількість русинських реформатських общин другої половини XVI ст. Візитації першої половини XVII ст. дають не повну інформацію. Втім вже після конверсії Георгія III Другета у першому десятилітті XVII ст. та особливо після смерті Валентина та його малолітнього сина Іштвана русинські реформатські парафії поступово повернулися до православ'я (деякі формально були реформатськими і в 1640-х рр., але не мали проповідника, бо селяни постійно їх виганяли з села).

У період походу Трансільванського князя Габора Бетлена на Верхню Угорщину (1619) і зокрема їхнього протистояння з Другетом кілька русинських парафій знову стали реформатськими. Не можемо реконструювати достовірний процес цієї конверсії. Про приблизну кількість реформатських парафій, зокрема й русинських, говорять дані візитації Ужанського деканату 1618, 1619, 1620, 1621 та 1652 рр.

Другети були не єдиними великими землевласниками, хто підтримував діяльність реформатських проповідників серед русинів. У Мукачівських володіннях Ракоці також було декілька десятків русинських сіл, які були «охоплені» реформацією. Русини не змогли прийняти реформатське вчення (мабуть через ортодоксальний світогляд, спосіб життя), воно було для них чужим і ворожим. Після короткого «умовного» реформування повернулися до православ'я.

Останнім із роду Другетів, хто був переконаним кальвіністом і захищав зброєю ідеї протестантизму, був Балінт або Валентин Другет. При його дворі в Гуменному працював проповідник Георгій Дебрецені (до 1611 р.). Валентин народився у 1577 р. другою дитиною в сім'ї Іштвана Другета та Фружини Терек. Дитинство провів у Пряшеві, де сім'я також мала чималі володіння. Деякий час його вихованням займався відомий мислитель Бокацій, який дуже прихильно відгукувався про освіченість та відданість кальвіністській вірі Іштвана Другета та його синів.

Після смерті старшого брата (1600 р.) Валентин отримав посаду наджупана Земплінського комітату, а через два роки одружився на доньці одного з багатих «*homopovus*» Верхньої Угорщини, «збирача володінь» майбутнього князівського роду Ракоці Жигмонда — Ержибет. Вдалий шлюб сприяв політичній кар'єрі.

Тим часом, розгорнулося чергове антигабсбурзьке повстання (1604–1606 рр.), очолене магнатом Іштваном Бочкаї. Валентин Другет та володар сусідніх із ним земель Ференц Магочі вже у листопаді 1604 р. приєдналися до табору Бочкаї. До кінця повстання й укладення миру (Віденський мир, 1606 р.) Валентин Другет був серед найвірніших прихильників Бочкаї, недарма князь визначив його своїм наступни-

ком на трансільванському князівському престолі (боротьба за князівство тривала довго, переможцем став Габор Бетлен (1613–1629 рр.). Після завершення повстання Валентин Другет повернувся до своїх спадкових володінь, залишався активним учасником регіонального політичного життя. Втім, навесні 1610 року, ймовірно через отруєння, помер у віці 33 років. У літературі зустрічаємо припущення, що Валентина отруїв Георгій Другет, або єзуїти, яких останній прихистив у Гуменному в 1608/09 рр.

14 березня 1610 р. тіло Валентина Другета поховано в крипті Ужгородської замкової церкви св. Георгія. З ним і завершується історія Другетів – протестантів, усі наступні представники роду прилучилися до лона Католицької церкви.

Отже, Другети з перших років поширення реформації в Угорщині швидко підтримали нові ідеї та користуючись правом патрона, сприяли поширенню протестантизму на підвладних їм землях. Серед Другетів були щедрі меценати, які надавали матеріальну підтримку реформатським парафіям, забезпечували проповідників та вчителів належною зарплатою, підтримували видання перших протестантських книг угорською мовою тощо. Безперечно роль шляхтичів Другетів в утвердженні протестантизму на підвладних землях важлива, але ж їхня діяльність була не єдиним фактором у зміцненні нової віри в північно-східній окраїні держави. Коли на території Верхньої Угорщини розгортається контрреформація, Другети здійснюють релігійну конверсію. Невдовзі зрікаються протестантизму русинські парафії Земплінщини та Ужанщини, вони повертаються до давньої віри, доти як Ужгородська унія 1646 р. не розпочала нову хвилю релігійної конверсії.

ДОДАТОК А.

ПЕРЕЛІК РЕФОРМАТСЬКИХ ПАРАФІЙ УЖАНСЬКОГО КОМІТАТУ, ЗГАДАНИХ У РОЗПИСКАХ ПРО ОТРИМАННЯ ПРОПОВІДНИКАМИ ЧАСТКИ З ЦЕРКОВНОЇ ДЕСЯТИНИ²⁶

<i>Назва парафії</i>	<i>Рік першої згадки за розписками проповідників</i>	<i>Філія парафії, якщо вона /вони були</i>	<i>Прізвище проповідника, якщо воно згадувалося</i>	<i>Землевласник або землевласники на середину XVI ст.²⁷</i>
Alsónémeti	1589	Karcsava	Bogácsi Tamási Imre	Egry János, Berek Bernát, Luka Domokos
Bátfa	1570	Ungtarnóc, Trask, Botfalva	Kassai Simon	Possay Balázs, Decső János, Némethy András
	1573	Sislóc, Palló, Matyóc, Gálóc		
Bés	1609	Iske	Vesztróci Mihály	Németi Ferenc
Bező	1644		Gottius János	-
Császlóc	1566	Kisrád, Ketergény, Vámosgejőc, Basanya	György	Dobó Ferenc
Csicser	1565	Vaján	Kassai Simon	Csicseri László, Orosz Zsigmond

²⁶ Назви парафій/сіл, імена та прізвища проповідників, землевласників залишаємо угорською мовою (мовою оригінальних документів), щоб уникнути ненавмисного спотворення транслітерацією назв населених пунктів та прізвищ тощо. При укладанні таблиці використано: Zoványi Jenő. Protestáns lelkészek nyugtatóványai régi tizedjegyzékek mellett. In.: *Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár*. XIII., 1929. p. 5-141.; ADATTÁR. A Tiszáninneni Református Egyházkerület lelkészei: a kezdetektől a millenniumig: harmadik, bővített, javított kiadás / Szerk. Ugrai János. Sárospatak - Tiszaújváros, 2017. 330 old.

²⁷ Складено за: Maksay Ferenc. Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén. 1. Köt. Budapest, 1990. 837-855 old.

Dobóruszka	1564	Palágy, Palágykomoróc	Győri Sebestyén	Dobó család
Felsőnémeti	1584		Pálóci András	Némethy László
Gerény	1565	Ungdaróc	Antal	Druget György
	1586	Ketergény, Homok,Ungdaróc	Kámáncsi Gergely prédikátor	
Hanajna	1584	Sárosrőcse,Fogas, Szenteske, Fékesháza, Sárosmezőstb.	Nagymihályi Tamás	Drugetek
Iske	1591		Fülpösi Menyhért	?
Jenke	1585	Zahar, Kereszt (1593), Karcsva	Fékesházi Arcius János	Újfalusi Lénárd
Kereknye	1560	Homok, Unghosszúmező	Albert	Drugetek
Kerész	1590		Wankó Adorján	Terjék Boldizsár
Kereszt	1584	Tasolya, Szenteske, Jenke	Váraljai Péter	?
Koncháza	1605		Marosi István	Konczháziak
Korláthelmecc	1571		Ököritai Gáspár	Korláth család
Latorca- remete	1560	Gejőc	Ferenc	?
Matyóc	1644	Vajkóc	MeggyaszaiMárton	Ilosvay János, Sztritey István, Vidy Mátyás
Mínaj	1644	Ungdaróc	KorponaiBálint	Mínay Gábor
Mokcsa	1621		GönciJános	Mokcsai Zsigmond
Nagykapos	1566	Kiskapos, Ungcsepely	András	Leleszi premontreiek
Nagyszeretva	1586	Pályin, Kistráska	StubnyaiMiklós	
Nagy- szalacska	1644		NagymihályiPál	-
Őr(darma)	1573	Jenke,Zahar, Alsónémeti (1588), Konzháza (1588), Mínaj (1620)	SzalacsiTamás	Koncz Lénárd,Possay Balázs, Decső fivérek, Farkas Tamás, Somogyi László, Ilosvay János, Palágyi Miklós, Palágyi Pál, Palágyi György, Egri János

Palágy	1564	Palágykomoróc	Benedek	Palágyi család
Pálóc	1590	Gállocs		Dobó Ferenc
	1564	Bező (1573)	GönciAndrás	
Pinkóc	1644		PolyániMárton	Egytelkes nemesek
Rebriny	1573		VladocsкоиMihály	Dobó Ferenc
Szelmenc	1586	Szirénfalva,	BogácsiTamásiImre	Csapy Ferenc, Soós György, özv. Hosszúmezei Györgyné, Iffju György
Szerednye	1576	Ignéc	UngváriDemeter	Dobó Ferenc
Szobránc	1564	Tiba, Vajna	LazonyiAntal	
Szürte	1584	Nagyrát, Kistrát (1644)	Németi Antal	Sztritey család
Tiba	1560	Vajna (1565)	Almási Benedek	
Tizsasalamon	1611	Záhony, Csap	Gyarmati Mihály	Drugetek
Ungnyarád	1605	Magyarmocsár	Vestenicay Mihály	
Ungszenna	1564	Rebrény, Solymos (1585), Alsókánya (1619)	Pisethky János	Dobó Ferenc
Ungtarnóc	1564		György	Tarnóci Ferenc és István
Ungvár	1582	Őr, Darma, Koncháza, Ungpinkóc		Drugetek és az ungvári pálos remeték
	1559	1585: Felsőnémeti, Árok, Alsódomonya, Felsődomonya 1586: Minaj, Bozos, Radvác	Péter	
Vinna	1598	Tarna, Ungtavas (1606)	Kaposi István	Nagymihályiak
Zahar	1609	Pinkóc (1621)	Szokoly Márton	Dobó Ferenc
Zahar	1609	Pinkóc (1621)	Szokoly Márton	Dobó Ferenc

ДОДАТОК Б.

ПЕРЕЛІК РЕФОРМАТСЬКИХ ЦЕРКОВНИХ ПАРАФІЙ
УЖАНСЬКОГО РЕФОРМАТСЬКОГО ДЕКАНАТУ
ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТ.
(СКЛАДЕНО ЗА МАТЕРІАЛАМИ ВІЗИТАЦІЇ)²⁸

<i>Назва парафії (за матеріалами візитації)²⁹ та адміністративно- територіальна приналежність</i>	<i>Сучасна назва та державна приналеж- ність</i>	<i>Рік першої згадки пара- фії³⁰</i>	<i>Філії</i>		<i>Рік візита- ції</i>
			<i>Назва у джерелі³¹</i>	<i>Сучасна назва та державна приналежність</i>	
Bátfa Ужанський комітат	Деревці	1570	Palló	Палло, Україна	1616
			Sislóc	Шішловці, Україна	
Bés Ужанський комітат	Вежа Словаччина	1560	Iske	Ižkovce Словаччина	1619
Császlóc Ужанський комітат	Часлівці Україна	1566	Nagygejőc	Великі Геївці, Україна	1618
			Kisgejőc	Малі Геївці, Україна	
			Baranya	Баранинци, Україна	
			Kisrád	Рагівці, Україна	
			Tekergény	Розівка, Україна	
Csicsér Ужанський комітат	Čičarovca Словаччина	1540 ?	Vaján	Vijanu Словаччина	1619
Dobóruszka Ужанський комітат	Ruska Словаччина	1564			1619
Hanaia Ужанський комітат	Hnojne Словаччина	1584	SarosRevice	BlatneRevištia Словаччина	1619
			Josza	Jovsa Словаччина	

²⁸ Egyházlátogatási jegyzőkönyvek. Ungi egyházmegye, 17. század. <https://patakarchiv.hu/portal/jegyzokonyvek/document/default/380-ung-jk/reformatus-egyhazi-latogatasi-jegyzokonyvek>, <http://www.patakcollege.hu/data/attachments/2014/02/04/093547/UNGI.pdf>

²⁹ Назви подано мовою оригіналу із збереженням особливостей тогочасного правопису.

³⁰ Необов'язково співпадає з роком утворення протестантської парафії.

³¹ Назви подано мовою оригіналу із збереженням особливостей тогочасного правопису.

Kereknye Ужанський комітат	Коритняни, Україна	1560	Homok	Холмок, Україна	1619
			Hosszúmező	Довге Поле, Україна	
Kisszelmenc Ужанський комітат	Соловці	?	Nagyszelmenc	VelkeSlemence Словаччина	1619
			Petraxa	Ptruska Словаччина	
Korláthelmec Ужанський комітат	Холмці, Україна	1571	–	–	1619
Matiocz Ужанський комітат	Maťovce Словаччина	1644	Vaikocz	Kapušanske Vojkovce Словаччина	1618
Mokcsa Ужанський комітат	Mokča Словаччина	1590	Mogyorós	Lieskova Словаччина	1621
			Kérész	Krisiov Словаччина	
Kapos Ужанський комітат	Velke Kapušanyp Словаччина	1566	Mokcsa	Mokšva Словаччина	1619, допов- нено у 1626 р.
			Viszoka	Vysokanad Uhom Словаччина	
			Budaháza	Budince Словаччина	
			Veskócz	Veškovca	
Dobrony, Березький комітат	Велика Добронь, Україна	1575	Kisdobrony Березький комітат	Мала Добронь Україна	1619
			Telek Сабольський комітат	Тисянка Україна	
			Csomonya Березький комітат	Чомонин Україна	
KisDobrony Березький комітат	Мала Добронь Україна		Telek Саболь- ський комітат	Тисянка Україна	Середи- на XVII ст.
Szeretva Ужанський комітат	Stretava, Словаччина	1586	Pályin	Palin, Словаччина	1619
			Kisszeretva	Stretavka, Словаччина	
			Kraska	Krašok, Словаччина	
Órdarma Ужанський комітат	Сторожниця Україна	1573	Bozos	З 1907 р. частина Сторожниці	1619
Palági Ужанський комітат	Паладь Комарівці Україна	1564	Gállocs	Галоч Україна	1619- 1621
Palocz Ужанський комітат	Pavlovcenad Uhom Словаччина	1564	Bajánháza	Bajan Словаччина	1619
			Tegenie	Tahuňa Словаччина	
			Bező	Krisov Словаччина	
			Mogioros	Lieskova Словаччина	

Salamo Ужанський комітат п	Соломоново, Україна	1540?	Záhony	Záhony, Угорщина	1619
Szerednye Ужанський комітат	Середнє, Україна	1576	Csap	Чоп, Україна	
Zobřanc Ужанський комітат	Sobrance Словаччина	1576	Ignyéc, Березь- кий комітат	Зняцево, Україна	1619
Tarnóc Ужанський комітат	Тарнівці, Україна	1564	Darma	Сторожниця Україна	1619
			Botfalva (1570)	Ботфалва, Україна	
			Lakard	Lekarovce, Словаччина	
			Trask	У 1906 р. приднана до Ботфалви	
			Koncháza	Концово, Україна	
Niarad Ungnyárad Ужанський комітат	Ňarad Словаччина	1605	–	–	1619
Ungvár Ужанський комітат	Ужгород, Україна	1546	Alsó Domonja	Доманинці, Україна	1619
			Felső Domonya	Оноківці, Україна	
			Neviczke	Невицьке, Україна	
			Árok	Ярок, Україна	
			Petrocz	Petrovce, Словаччина	
			Minaj	Минай, Україна	
			Huszák	Hušak, Словаччина	
			Kemence	Кам'яниця, Україна	
Vinna Ужанський комітат	Vinne Словаччина	1598	Kistarna Ужанський комітат	Třnavaří Laborčí Словаччина	1619- 1621
			Zbugya Земплинський комітат	Zbudza Словаччина	
			Kalusa	Kaluža Словаччина	
			Huszin	Kusin Словаччина	
			Lokocsó Ужанський комітат	Kľovočov Словаччина	
Eszeny Сабольський комітат	Есень Україна	1612	Szalóka Саболь- ський комітат	Соловки Україна	1622
Ábara Земплинський комітат	Obogin Сло- ваччина	1560	Mezpest Земплинський комітат	Kusany Словаччина	1619

Körtvélyes Земплинський комітат	Nižny Hrušov Словаччина	1560	Leszna	Lesne Словаччина	
			Rákocz	Rakovce nad Ondavou Словаччина	
Butka, Земплинський комітат	Butkovce, Словаччина	1598	Szelepka	Slipkovce, Словаччина	
			Dobróka	Dubravka, Словаччина	
			Kamonica	У 1906 р. приєднана до Dubravka Словаччина	
Deregyne Земплинський комітат	Drahňov, Словаччина	1606	Szalók Земплинський комітат	Slavkovce Словаччина	1619, допов- нено у середині XVII ст.
Gereginensis Земплинський комітат	Ohradzany Словаччина	1599	Volova	Slovenska Volova Словаччина	1622
			Kárna	Kárna Словаччина	
			Vitezóc	Víťazovce Словаччина	
			Szopkóc	Sophovce Словаччина	
			Baskóc	Baškovce Словаччина	
Zbugya Dluha Земплинський комітат	Zbudské Dlhé Словаччина	1607	Hraboc	Hrabovec nad Laborcom Словаччина	1652
			Jablonya	Jablon Словаччина	
			Zbojna	Nižne Zbojne Словаччина	
			Bresto	Brestov nad Laborcom Словаччина	
Jankócz Земплинський комітат	Jasenovce Словаччина	1598	Gerots	Girovce Словаччина	1652
			Gyapalócz	Dapalovce Словаччина	
			Lukaczócz	Lukačovce Словаччина	
			Alsó Scytnice	Nižna Scytnic Словаччина е	
			Felső Scytnice	Vyšna Scytnice Словаччина	
			Pakastocz	Pakastov Словаччина	
			Hrubócz	Hrubov Словаччина	
			Czernyina	Cermina Словаччина	
			Petrocz	Petrovce Словаччина	
Kasarúč	Kašarovce Словаччина				

Kucsin Земплинський ко- мітат	Kučin Сло- ваччина	?	Hrabocz	Nížny Hrabovec, Словаччина	1619
			Kladzom	Kladzanny, Словаччина	
Lyeskocz Земплинський комітат	Lieskovec Словаччина	1579	Hutsótz	Hudcovce	1652
			Topolómka	Topoľovka	
			Stephanócz	Štefanovce	
Libise Земплинський комітат	Lubiša Словаччина	1622	AlsóLadiskóc	Nížne Ladičkovce Словаччина	1652
			FelsőLadiskóc	Višne Ladičkovce Словаччина	
			Koskóc	Koškovce Словаччина	
			Hankóc	Hankovce Словаччина	
			Dedadoc	Dedačov Словаччина	
Mattiasfalvensis Земплинський комітат	Ondavske Matiašonce Словаччина	1612 ?	Tavarna	Tavarne	1622
Nagy Miháli Земплинський комітат	Michalovce Словаччина	1584	Szocsogo Земплинський комітат	Čečehov Словаччина	1619- 1621
			Orliocz	зникло	
			Verbocz Земплинський комітат	Vrbovec Словаччина	
			Nagi Zalacska Земплинський комітат	Velke Zalizice Словаччина	
			Kis Zalacska Земплинський комітат	Male Zaluzice Словаччина	
			Lasztomer Ужанський комітат	Lasztomir Словаччина	
			Bethlen Земплинський комітат	1907 Močarany Словаччина	
			Petroc Земплинський комітат	Petrovcenad Laborcom Словаччина	
			Topolia Земплинський комітат	Topoľany Словаччина	
			Sztarnian Земплинський комітат	Straňany Словаччина	
			Varnond Земплинський комітат	1907 Vinne Словаччина	
			Nagi Gesen Ужанський комітат	Hažin Словаччина	

Ztára Земплинський комітат	Stare Словаччина	1598	Chrynostyán	Krivošťany Словаччина	161- 1621
			Oreszka	Oreska Словаччина	
			Nátafalva	Nacina Ves Словаччина	
			Sztankóc	Stankovce Словаччина	
Udvaiensis Земплинський комітат	Udvaske Словаччина	1579	Rovna	Rovne Словач- чина	1622
			Velepola	Veľopolie Словаччина	
			Egyedfalva	Adidovce Словаччина	
			Papin	Papin Словаччина	
			Felsőkörtvélyes	Vyšný Hrušov Словаччина	
Zalobinensis Земплинський комітат	Žalobin Словаччин	1622	Jezenocz	Jasenovce Словаччина	1622/ 1652
			Petrocz	У 1907 р. приєднана до Ondavske Matiasovce Словаччина	

ДЬОРДЬ ІІІ ДРУГЕТ ГУМЕННЯНСЬКИЙ

Оксана Ферков

Чи не найяскравішою постаттю з роду Другетів Гомонаї в XVII столітті був Георгій ІІІ (1583–1620). Його ми розглянемо як одного з шляхтичів-конвертитів. Спробуємо показати як вплинула зміна релігії на його політичну кар'єру. Проблематика навернення або конверсії³² аристократії до лона римо-католицької церкви, зокрема Георгія ІІІ Другета Гомонна відомо та частково розглядалася у працях зарубіжних та вітчизняних авторів.

Релігійна конверсія аж ніяк не є угорським феноменом доби Контрреформації. У часи різнобарвності духовно-релігійного життя, своєрідного релігійного вільнодумства, що розпочалося з Реформацією наверненням у протестантизм, а з контрреформацією – у зворотному напрямку, ба-

Портрет Дьордя (ІІІ) Другета

³² Тут мова піде про зміну конфесійної належності з протестантизму на католицизм більшої частини аристократії.

чимо і на українських теренах Великого князівства Литовського та Речі Посполитої, насамперед у середовищі аристократії. Як зауважує Наталя Миколаївна Яковенко, *«щеплення 1560–1570 років Реформації через Протестантизм, через модні новинки, торкнуло всю аристократію, тому що це були люди, які масово здійснювали закордонні вояжі, люди, які книжки читали, які мали право самі собі віру вибирати. Це люди, які живуть трохи над законом завжди...»*.

Отже, аристократія країн Центрально-Східної Європи не міркувала категоріями віри, вона виходила з міркувань престижу, доступу до двору правителя, розподілу урядів/посад. Власне, ці характеристики й визначають головні причини релігійних конверсій, а саме: політичні, соціально-майнові, релігійно-світоглядні. І можна зі сміливістю констатувати, що релігійне переконання відіграло не першочергову роль.

В історії Верхньої Угорщини кінця XVI – перших десятиліть XVII ст. найвідомішим шляхтичем-конвертитом виступив Георгій III Другет Гуменнянський. Наукова література не дає чіткої відповіді про причину його навернення. Існують дискусії й стосовно точної дати (1600–1601, 1609, 1610) навернення та ролі Петера Пазманя у цій події.

Отже, спробуємо з'ясувати причини конверсії. Також, намагатимемось «вписати» приклад окатоличення графа Другета в процес окатоличення угорської аристократії кінця XVI – першої половини XVII ст. Як відомо, після Тридентського собору спостерігається нова хвиля Контрреформації. Основним методом католицького оновлення стало навернення великих землевласників, аристократів та їхніх сімей до лона Католицької церкви. Застосування цього методу було цілком свідомим. Католики підготували ґрунт для навернен-

ня інших суспільних категорій, ширших мас населення. Керувалися принципом права землевласника на встановлення конфесії – *cuius regio, eius religio!* Цей принцип передбачав навернення тисячі залежних душ.

Найбільша кількість навернень спостерігається у період між 1615–1645 рр. саме з часу призначення Петера Пазманя архієпископом естергомським (1616). За історичною традицією з діяльністю Пазманя пов'язують релігійну конверсію близько 30 аристократичних сімей, серед них і Георгія III Другета Гуменнянського, хоча дата його навернення дискусійна (ймовірно 1600–1601 рр.). Тобто Георгій Другет перейшов на католицизм дещо раніше ніж загальна маса аристократів. Впродовж XVII ст. угорська аристократія і більша частина шляхти окатоличилася. Цим наслідували аристократію інших провінцій Габсбурзької імперії.

Георгій III народився у 1583 році. Його батько – Георгій II – помирає у 1592 р. Опікуном і розпорядником майна малолітніх сиріт Другетів стала їхня мати Фружіна Доці. Невдовзі вона бере шлюб із доволі впливовою особою, головним комендантом Верхньої Угорщини Крістіаном Тауффенбахом, який мав вже трьох дітей. Один із них, Рудольф, у майбутньому допомагатиме Другету в кар'єрному зростанні.

У 1598 р. чоловік Фружіни Доці помирає. Величезні маєтності Другетів опиняються у небезпеці. Родичі почали судову справу проти молодого Другета та його матері. Георгій з матір'ю тікають до Польщі, де Фружіна виходить заміж втретє (1601) за *Стефана Яна Мнішека*, сина сандомирського воєводи Єржи Мнішека, який також невдовзі помер, залишивши все своє майно дружині та її дітям.

Ці роки юний Другет шукав будь-які способи для повернення своїх володінь. Як відзначають дослідники, бага-

то часу він проводив у Відні, Празі, шукав підтримки при дворі. Молнар Антал пише, що саме ці роки були визначальними для становлення Георгія Другета як політичного, державного діяча і звичайно для релігійно-світоглядного виховання. Він навчається у єзуїтському колегіумі в Празі.

Угорські дослідники Лукач Л. та Молнар А. на основі опрацьованих джерел початку XVII ст. констатують, що Георгій Другет Гуменнянський перейшов до католицького віросповідання у роки навчання у празькому єзуїтському колегіумі, ймовірно на початку 1600-х рр. У документі від жовтня 1601 р. місіонери краківського єзуїтського дому відгукуються про нього як завзятого католика, який планує створення колегіуму в Гуменному. Можемо припускати, що серед причин релігійної конверсії Георгія Другета стали як вплив оточення (єзуїтів та католицької аристократії), так і можливість здобуття покровительства при дворі, насамперед для позитивного вирішення справи спадкових володінь.

У 1603 р. молодий Другет відновлює право володіння над частиною батьківських маєтків. Він став ужанським надзупаном (також спадковий уряд). Про його діяльність цих років відомо не багато. У краєзнавчій літературі існує припущення, що він так само як Валентин Другет приєднався до руху Іштвана Бочкаї. А ось зарубіжна (угорська) історична наука тут не така вже й послідовна. Не знаходимо чіткого доказу приєднання Георгія до антигабсбурзького повстання. Достовірно відомо, що саме Георгій Другет виступав посередником у переговорах між І. Бочкаї та єзуїтом Джованні Аргентій, гарантував безпечний відхід єзуїтських місіонерів із Трансільванії. Ймовірно, цей епізод його політичної біографії спонукав дослідників вважати Георгія Другета учасником або симпатизантом

руху Бочкаї. Обмеженість джерел не дозволяє нам робити остаточні висновки. Відомо також, що Другети були активними учасниками боротьби за трансильванський князівський трон після смерті Іштвана Бочкаї.

У 1608 р. Георгій та Валентин Другети присутні на коронації Матяша II. Валентин став державним суддею, а Георгій отримав титул лицаря золотої шпори. Вони були єдиними дорослими чоловіками з роду Другетів, між ними розподілялися величезні земельні володіння сім'ї (деякі села були в спільному володінні). Які були їхні стосунки важко сказати. Чи були вони конкурентами? Чи зазіхали на майно, володіння одне одного — складно визначити. *Одні автори пишуть що так, були суперниками, інші що ні, підтримували гарні, братські стосунки.* Втім, впадає у вічі, що у 1610 р. помирає Валентин (у досить молодому віці), а у 1612 р. його син Іштван (*є версія, що обох отруїли*). Георгій III Другет з цього часу концентрує у своїх руках все майно (рухоме, нерухоме), уряди (наджупан Ужанський і Земплінський) та й «успадковує» титули від брата (у 1618 р. став державним суддею). З цього часу в документах він титулується як граф. До того ж, через вдале одруження з Каталіною Надошді³³ отримує величезний посаг і «родичається» з найвпливовішими аристократами Угорщини.

Отже, шлях до найвищих державних посад для Георгія Другета відкрився після смерті його двоюрідного брата Валентина. Він активно включається у регіональну та державну політику. Його відкрита прихильність до королівського двору та приналежність до римо-католицької церкви у ці

³³ Донька славного «чорного бега» Ференца Надошді та Ержебет Баторі «відьми з Чехтіце».

роки вже не викликає сумніву. Як прихильник Габсбургів і один із рушіїв католицького відродження у регіоні, він одразу опинився у протистоянні з протестантськими шляхтичами регіону, комітатським зібранням та містами.

Трудився граф Другет над розширенням, зміцненням політичних зав'язків. Як послідовий католик користувався підтримкою короля, хоча двір ніколи відкрито не проголошував свою «симпатію» до Другета. Для Габсбургів було вкрай важливим, необхідним мати в цьому регіоні свого вірного прихильника. Другет був наджупаном двох комітатів, володів більшістю Ужанщини й частиною Земплінщини. Ця смуга Угорського королівства вже більше півстоліття була зоною протистояння католиків і протестантів, до того ж територія безпосередньо межувала з Трансильванським князівством, була ареною боротьби. У роки, коли трансильванський князь Габор Бетлен зміцнився на троні, для Відня стратегічно важливим було забезпечення стабільності у цьому краї тощо. Другет мав стати «стримувачем» наступу Бетлена.

Ще на початку 1600-х рр. із поверненням до Гуменного Другет наполегливо взявся за справу поселення єзуїтів у своїх володіннях та підготовки відкриття єзуїтського колегіуму. Вже 1608 р. (або 1609) до Гуменного прибули двоє патерів – Шандор Добокаї та Міхай Бешко. Матеріали щорічних звітів єзуїтів репрезентують масштаби місійної діяльності в Північно-Східній Угорщині. Місіонерська діяльність дала свої результати. Католиками ставали не тільки протестанти, але й православні (тимчасово). Отже, єзуїтська школа почати працювати вже у 1614–1615 н.р.

Після кількарічної підготовки 2 липня 1615 р. граф Георгій III Другет видав дарчу грамоту про відкриття єзуїтського колегіуму в Гуменному. Як зауважив Д. Янка, «для зміц-

Битва під Гомонною (Hutenné) – 1619

нення католицької присутності», після невдалої спроби унії православних із католицькою церквою. У 1619 р. через напад військ Габора Бетлена колегіум припинив роботу. Бетлен займає замки й землі Другета, серед них і Гуменне. Граф втікає до Польщі.

2 листопада граф прибув до Кракова і, найнявши козаків, почав організовувати контрнаступ. 21 листопада загони перейшли польсько-угорський кордон. Через два дні вони завдали поразки загонам Ракоці неподалік від Гуменного. Але успіх був нетривалий. На початку грудня Другету знову прийшлося втікати із своїх спадкових володінь. 22 грудня важкохворим він прибув до Кракова. Ситуація була катастрофічною: зовсім не залишилося грошей на організацію нового походу та й фізичні сили графа вичерпалися. До того ж погроми, влаштовані козаками, викликали загальне невдоволення в гуменянській домінії. Відомо, що до кінця січ-

ня граф залишався у Кракові в монастирі св. Стефана. Помер Георгій III Другет на чужині 21 липня 1620 р. у віці 37 років (є версія про отруєння).

Так закінчилося життя славного представника роду Другетів – Георгія III. Його справу покровительства єзуїтському колегіуму, сприяння католицькому оновленню та церковній унії продовжив його син Ян (Янош) X Другет Гомоннай (Гуменянський).

*Надгробний пам'ятник
Дьордя (III) Другета у
м. Надьсомбат (Trnava)
– малюнок*

Погоджуємося з висновком Золтана Борбеля у тому, що в кар'єрному зростанні Георгія Другета та його нащадків велику роль відіграло раннє навернення до католицизму. Георгій III Другет Гомоннай був одним із найактивніших угорських учасників складної системи міжнародних відносин початку XVII ст. У виступі проти трансильванського князя Габора Бетлена він керувався не виключно особистими мотивами, зокрема амбіціями на трансильванський трон, а

був послідовним прихильником політики Відня у питанні здобуття впливу над Трансильванією.

Діяльність та особливо релігійна конверсія Георгія Другета гармонійно вписується у процес навернення представників аристократії, а згодом і середньої шляхти до римо-католиць-

кої віри й церкви, яке розпочалося з останньої третини XVI ст. і тривало до кінця XVII ст. До лона Римо-католицької церкви поступово повернулися представники аристократичних родів Угорщини, зокрема Естергазі, Ердоді, Палфі, Цобор, Аппони, Банфі, Алагі, Форгач, Турцо, Зріньї, Ракоці та інші.

У продовж XVII ст. окатоличення охопило ще й інші верстви: середню і дрібну шляхту, частково міщан, а залежні селяни приймали ту конфесію, вірником якої був їхній володар.

Чи зміг би Георгій III Другет досягти тих успіхів у політиці, державній діяльності тощо яких він досяг, якби він не став католиком? Відповідь, безперечно, – ні! Що було першочерговою причиною його навернення – релігійно-світоглядне переконання чи більш приземлені мотиви (доступ до урядів/посад, кар'єрне зростання)? Більше схилиємося до першого – престиж і можливість отримання влади, покровительства тощо. Натомість і релігійно-моральне переконання також мали місце. Так чи інакше Георгій III Другет Гуменянський був неординарною особистістю, яскравим представником аристократії Угорщини ранньомодерної доби. Він чи не першим став «найбільшим патроном» Контрреформації вже на початку 1610 рр., був послідовним у своїх планах і переконаннях до кінця своїх днів.

ОСТАННІ ДРУГЕТИ

Ласло Зубанич

Коли мова йде про «останні дні» аристократичного роду Другетів, які впродовж майже чотирьох століть були присутні на політичній арені Угорщини, варто ближче розглянути сім'ї та сфокусувати увагу на особах наступних братів: Жигмонда (II) — Ужанського та Земплінського надзупана, Балінта (II) — титулярного єпископа Крбава (Korbávia) та їхнього молодшого брата Яноша (XI).

Їхній батько граф Дьордь (IV) Другет (1633–1661) посідав поважне місце в політикумі ранньомодерної Угорщини, був верховним головнокомандувачем Верхньої Угорщини, надзупаном Ужанського та Земплінського комітату, володів значною домінією. Їхня мати графиня Марія Естергазі (1638–1684) походила з однієї з найвпливовіших на той час шляхетських сімей Угорщини.

Дідусі і бабусі: граф Янош (X) Другет (1609–1645) – головний королівський суддя, верховний головнокомандувач Верхньої Угорщини, Ужанський та Земплінський надзупан та Анна Орбоваї Якушіч; граф Міклош Естер-

Портрет Марії Естергазі

газі (1583–1645), палатин Угорського королівства, лицар ордену Золотої руни та графиня Кристина Нярі (1604–1641). Серед предків молодих Другетів бачимо представників найвідоміших родин угорської аристократії, зокрема Надошді, Турзо, Іллешгазі, Вардої, Довці, Баторі та Форгач.

Звичайно, кожен із братів мав свою роль в історії, втім ми зупинимось на життєвому шляху Жигмонда (II) Другета. Точну дату й місце народження встановити не вдалося, немає даних і про його раннє дитинство Жигмонда. Ймовірно, він почав навчання в ужгородському єзуїтському колегіумі, згодом, продовжуючи сімейну традицію, продовжив навчання в подібному з ужгородським навчальному закладі далеко за межами рідного краю у місті Дьор. Записи цього навчального закладу фіксують, що Янош (XI) був учнем класу принципістів (*principista*), а Жигмонд – синтаксистів (*syntaxista*). Після успішного завершення гімназійної освіти Жигмонд навчається у Віденському університеті. Цим також продовжує сімейну традицію здобуття вищої освіти: Дьордь (III) був студентом Празького університету, а Янош (X) навчався у місті Грац.

Про університетське навчання Жигмонда дізнаємося із щоденника його дружини Терезії Кеглевич: *«Мій чоловік граф Жигмонд Гомоннаї 22 липня 1676 року закінчив і склав курс філософії [напевно магістерський] у Відні й після цього в присутності сотень докторів та вчених людей, членів провідних станів був нагороджений дорогим золотим ланцюгом від імені непереможного Його Величності римського імператора й угорського короля Леопольда Першого з рук єпископа Томаша Палфі, канцлера Угорщини»*³⁴. За традиціями

³⁴ Переклад наш – Л.З.

патронажу в єзуїтських університетах патроном випускних екзаменів був особисто імператор (*sub auspiciis imperatoris*), у нашому випадку Леопольд I, якого на цих подіях представляв архієпископ Естергомський або канцлер Угорщини. У такому іспиті могли брати участь 1–2 особи, а конкурсант

Тези до захисту магістерської роботи Жигмонда Другета (гравюра)

отримував медальйон із зображенням правителя, прикрашений перлами, або золотий ланцюг. До іспиту Жигмонда Другета в 1676 році була виготовлена тезова сторінка із зображенням імператора у вигляді бога морів Нептуна, який приборкує бурю і заспокоює хвилі. Тезова сторінка з малюнком барокового стилю була виготовлена фламандським художником Ніколаусом ван Гойом (1631–1679) та викарбувана Бартоломеусом Кіліаном (1630–1696) у техніці мідьорит³⁵. Особливістю цієї гравюри є те, що на ній зображено і Жиг-

³⁵ Мідьорит, мідерит — графічна техніка глибокого друку; малюнок майбутньої гравюри продрабують на мідній пластині, заповнюють фарбою і відбивають на папері.

монда Другета, загорнутого у довгий плащ із сутажем, який спирається на щит із гербом сім'ї.

У середовищі аристократичних родів існувала практика відправляти своїх юнаків після завершення університетського навчання у велику європейську подорож. Така мода була запозичена з Англії. Здійснити таку подорож було чи не обов'язковим для представників молодії аристократії. На жаль, джерела не багатослівні щодо повідомлень про подібні подорожі нобелітету. Можемо припустити, що юнаки аристократи залюбки наважувалися на такі подорож, відвідували різні країни Європи, набували досвіду, знайомилися із специфікою світського життя європейської еліти тощо.

*Портрет Жигмонда Другета
(гравюра)*

Жигмонд Другет, ймовірно за прикладом своїх родичів і друзів, та дотримуючись модної практики, теж здійснив таку подорож. Про враження цих поїздок учасники зазвичай склали невеликий звіт (ітнерарій). Короткий опис подорожі молодого графа міститься у щоденнику дружини. Можливо існував і більш детальний письмовий звіт, який міг бути втрачений.

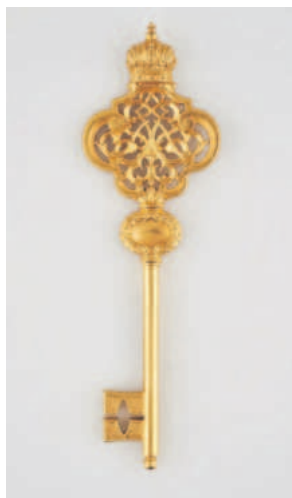
Подорож розпочалася 29 вересня 1676 р. і тривала до 18 червня 1677 р., коли Жигмонд Другет прибув до Відня. Справжньою «родзинокою» мандрівки став Рим, де юному

Другету вдалося отримати аудієнцію у папи Інокентія XI. Ось як пише про цю подію дружина графа: *«19 листопада 1676 року ... прибув до Рима, де був прийнятий на аудієнції у Святішого Отця, Папи Інокентія XI, який подарував йому прекрасний дорогоцінний камінь на золотий вервиці (розарії)»*. Як прояв папської щедрості, Жігмонд отримав мощі святого Боніфація (з римських катакомб), які передані ним на постійне зберігання до католицької церкви м. Гомонна.

За записами щоденника Терезії Кеглевич можемо також реконструювати маршрут подорожі: шлях пролягав через Карінтію та Крайну, побував граф у Венеції, Падуї, Лорето, Римі та Неаполі, відвідав Мілан, Тіроль, Баварію, Швейцарію, північні провінції імперії, повернувся до батьківщини через Австрію та Штирію.

Після щасливого повернення до дому влітку 1677 р. Жигмонд Другет заручився з графинею Терезією Кеглевич: *«прибув Його Світлість до Хорватії 5 серпня, тобто в день Успіння Богородиці в Лепоглаву до монастиря білих братів, де зі мною, графинею Терезією Кеглевич, вдовою графа Дьордя Сечі, помолившись у церкві перед представниками шановних станів, ми обмінялися кільцями»*.

Терезія Кеглевич описує їхнє весілля: *«Року 1677. 9-bris 9 [9-го листопада] відбулися наші весільні торжества в хорватському королівському місті Вараждін... звідти ми відправилися до Відня, де Його Величність нагородив нашого пана*

Ключ королівського камергера

золотим ключем [у нашому випадку «золотий ключ» є символом гідності королівських камергерів]. У тому ж році 8 січня з божою поміччю ми прийшли до Унгару». Не знаємо багато деталей із життя молодої пари в Ужгороді чи інших містах. Можемо припускати, що повсякдення проходило у звичному для провінційної аристократії порядку.

У сім'ї Жигмонда Другета та Терезії Кеглевіч народилося щонайменше п'ять дітей, але більшість із них померли у ранньому віці. Марія Розіна народилася 28 січня 1679 р., але у віці двох з половиною років, 15 серпня 1681 р. померла. Другою у шлюбі народилася Юліанна – 2 січня 1680 р. (померла у дорослому віці в 1726 р.). Третьою дитиною народилася також дівчинка – Жужанна, яка прожила усього три роки (5 травня 1681 р. – 1684 р.). Наступні діти також були жіночої статі. Борбала народилася у 1682 р., ймовірно померла при народженні або невдовзі, а Клара народилася 14 лютого 1684 р. та померла у 1706 р. Усі малолітні діти подружжя Жигмонда та Терезії поховані в крипті церкви Св. Георгія у подвір'ї ужгородського замку.

Отже, після завершення навчання і європейської мандрівки, Жигмонд (II) Другет долучився до активного політичного життя своєї домінії, комітатів та Угорщини в цілому та вступив на політичну стезю. У 1675 р. він стає надзупаном Земплінського комітату, а з 1682 по 1684 р. — надзупан-прокуратор комітату Боршод. Не порушуючи родинних політичних традицій, Жигмонд та його мати графиня Марія Естергазі були вірними королівській владі й виступали на її підтримку в період руху куруців у Верхній Угорщині та Трансильванії. Керівник повстанців-куруців Імре Текелі наказав конфіскувати маєтки Другетів. Це стало причиною приєднання Жигмонда до руху куруців та навіть у 1683 р. Другет виконував ди-

пломатичні завдання при дворі Текелі. Жигмонд Другет відвідав військовий табір короля Речі Посполитої Яна III (Собеського). Відомо, що Собеський намагався бути посередником між Текелі та імператором Леопольдом I. Після переможної битви об'єднаних польсько-імператорських військ при Каленберзі (12 вересня 1683 р.) турецька армія відступила з-під Відня. Угорський протестантський дослідник Ласло Рез у своїй доволі тенденційній праці «Другети і реформація Гомонни» припускає, що в цій битві брали участь загопи від Земплінського комітату та навіть особисто наджупан.

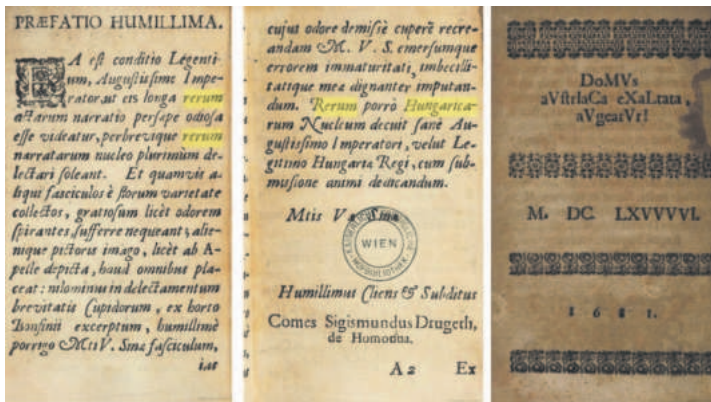
Відомо, що для зимівлі польська армія розквартирувалася у комітатах Верхньої Угорщини. Політична ситуація різко

Замок Варанов (Vranov nad Topľou). Гравюра

змінилася. Чимало шляхтичів Земплінщини, у тому числі Гомонни, залишили табір Текелі. Про це наджупан повідомив князеві у листі від 20 грудня 1683 р. Граф пояснював своє

рішення не приєднатися до армії куруців через «несприйняття язичницької нації» (турків), побоювання за безпеку сім'ї та через свою хворобу. Знаємо, що Другети і Текелі мали родинні зв'язки. Сестра князя куруців Єва Текелі була дружиною палатина Пала Естергазі, який був рідним дядьком Жигмонда Другета. І хоча особистої ворожнечі між Другетом і Текелі не було, загони куруців захопили частину його домінії (Теребеш, Варанно, Чічва, Гомонна). Куруци тримали в облозі й Унгарський замок, де Жигмонд Гомоннаї помер у квітні 1684 р. Тривалий час дата, місце та причина смерті Жигмонда Другета були темою дискусій³⁶. На сьогодні маємо достовірне джерело, яке повідомляє про смерть графа Жигмонда.

Книги Жигмонда Другета

Терезія Кеглевич у своїх спогадах пише, що: «Після важкої і тривалої хвороби мій коханий чоловік, Його Ясновельможність, шановний граф Жигмонд Другет Гомоннаї, радник і камергер Його Величності Імператора Римської Імперії, Ко-

³⁶ Впродовж XIX – XX ст. в працях угорських істориків панувала думка про страту Жигмонда Другета в Кошицях у 1684 р. куруцями Текелі.

роля Угорщини і т.д. благородний феїшпан комітатів Унг і Боршод відійшов з цього світу 19 квітня 1684 року у віці 27 років і спочиває у вічному спокої, з Богом, амінь».

Граф Жигмонд Другет прожив усього 27 років, був активним учасником політичних процесів. Утім знаємо його і як здібного письменника. Історичній науці відомі дві праці авторства Жигмонда Другета. Перша латиномовна праця опублікована у 1672 р. у Нодьсомботі (сьогодні Trnava) має заголовок: «*Ludovici regis Hungariae II mors insperata poemate descripta et oblata honori illustrissimi comitis domini Valentini Drugeth de Homonna dumin ... Universitate Tyrnaviensi ... laurea condecoraretur per R. P. Joannem Csernyanski e Societate Jesu ... professorem ordinarium ab ... Sigismundo Drugeth de Homonna, oratoriae facultatis auditore*» («Поетична розповідь про загибель короля Угорщини Людовика II...»). Друга опублікована у 1681 р. присвячена імператору Леопольду – «*Nucleus Rerum Hungaricarum, Studio non modico excerptus ex Bonfinio...*». Таким чином, зі смертю Жигмода Другета припиняється чоловіча гілка роду. Вдова графа Терезія Кеглевич наступні роки боролася за частину спадку дітей, адже майно вимерлої шляхетської гілки мало перейти до казни. Претендував на величезні володіння також чоловік Крістіни Другет (сестра Жигмодна) Міклош Берчені. Графині Терезії Кеглевич за дуже велику суму вдалося отримати місто Гуменне та домінію. Дарування було оформлено тільки 30 червня 1702 р.

Слава Другетів до нині живе в історичній пам'яті. Досить багатою є історіографія роду, образ окремих представників шляхетського роду втілювався у художній літературі, мистецтві тощо. На жаль, до наших днів залишилося не багато прикладів візуальних зображень представників Другетів.

Північно-східна окраїна Угорського королівства в ранньомодерну добу потерпала від різного роду військових операцій, частими були захоплення маєтків, замків ворогами, суперниками тощо. Все це призводило до нищення майна, предметів ужитку, інтер'єру та іншого. Частина предметів, зокрема портретів перейшли до спадкоємців Другетів за жіночою лінією. На сьогодні немає сумніву про автентичність зображень на портретах усього чотирьох представників Другетів, а саме: Дердя (III), Яноша (X), Марії Естергазі та Другет Клари — дружини Петера Зічі.

Подібної долі зазнав і сімейний архів Другетів, він був розпорошений між різними нащадками, частина цінних документів знищена під час захоплень замків (ймовірно у 1619 р. захоплення Гуменного загонами Ракоці), у результаті грабіжницьких дій тощо.

ЖІНОЧА ІСТОРІЯ РОДУ ДРУГЕТІВ

Ласлов Зубанич, Оксана Ферков

Ми простежили як «чужинці» Другети поступово інтегрувалися у політичну та економічну систему Угорського королівства, стали одними з найбільших землевласників північно-східних окраїн держави, зокрема в Ужанському та Земплінському комітатах, як робили стрімку кар'єру та втрачали владу, землі, посади, і як знову зуміли постати на політичній арені ранньомодерної доби. І поки чоловіки воювали та вирішували вкрай важливі державні та регіональні справи, їхні дружини, матері, сестри, доньки зберігали сталість повсякденного життя шляхетських дворів, виховували дітей, піклувалися про підданих. На жаль, на сьогодні жіноча історія роду Другетів висвітлена доволі скромно. Доступна джерельна база не дозволяє здійснити комплексне дослідження з цієї проблематики. Впродовж останніх ста років жіноча другетіана немає значних досягнень. Так, до прикладу, угорський історик Шандор Такач у книзі про визначних угорських аристократок розповів про Фружину Доці та її доньку Марію Другет. Інший угорський вчений – Ласло Рез у монографії про роль Другетів у процесі Реформації скромно згадує їхніх дружин та доньок. Припускає, що перші Другети прийняли протестантське віровчення завдяки шлюбу із представницями протестантських сімей. Фрагментарну інформацію про деяких жінок із роду Другетів зустрічаємо в краєзнавчих працях. Звичайно, такі скромні згадки не можуть показати всю повноту ролі й місця дружин та доньок в історії роду Другетів. Спробуємо дещо доповни-

ти відомі факти про діяльність жінок роду Другетів від XIV і до кінця XVII ст.

Перша жінка з сім'ї Другетів, про яку є скромна згадка у джерелах, це дружина Яна Другета (брата Філіпа). Звали її Паска де Бонененсі. Вона та її сини Віллерм, Нікола та Ян молодший згадуються у заповіті французького короля, при дворі якого тривалий час вона перебувала. Невідомо чи вона переїхала до Угорщини з чоловіком у 1328 р., чи залишилася на батьківщині.

Хронологічно наступна жіноча постать із роду Другетів про яку залишився історичний слід – це дружина Віллерма

*Герб династії Анжу
(скарбниця Аахенського собору)*

Марія Фоллія. Джерела вперше згадують Марію Фоллію у 1330 р. Чоловік заповідає Марії 1000 срібних марок, 10 великих срібних посудин, 12 срібних кубків, 3 срібних глечики, 4 глечики для води, одну золоту корону, прикрашену коштовним камінням вартістю в 100 срібних марок, 8 маленьких срібних сільничок, 10 срібних ложок, 10 темно-червоних тканин (відрізів) із позолоченими нитками, 9

темно-червоних шовкових тканин, 3 срібні паски та інші коштовності. Все це зберігалось у замку Гонц. Віллерм заповів дружині великий позолочений хрест, прикрашений коштовним камінням. Цей хрест зберігався у замку Спіш.

Марія Фоллія так само як Другети була неаполітансько-французького походження, належала до знаті Неаполя.

*Шлюб Карла Роберта та королеви Ержебет
(мініатюра з Ілюстрованої хроніки)*

Королева Ержебет П'ят

Невідомий ані час, ані місце одруження з Віллермом. Ймовірно, пара була одружена на час їхнього прибуття до Угорщини.

Марія як дружина високопоставленого нобеля стала придворною дамою королеви Єлизавети та перебувала у Вишеграді навіть після смерті свого чоловіка. Отже, вона була чужинкою в Угорщині, але дуже добре знала ситуацію в Неаполі³⁷:

³⁷ Неаполітанський королівський двір був своєрідним середньовічним мегаполісом, центром політичного життя.

орієнтувалася в придворному етикеті й протоколі неаполітанського двору, мала зв'язки з тамтешньою елітою, від яких могла отримувати інформацію для королеви Єлизавети³⁸.

Дослідники припускають, що сім'я Другетів жила в розкоші, значно відрізнялася від решти нобілів Угорщини. Марія Фоллія була прикладом для наслідування у поведінці, стилі життя, одязі тощо. Вона була найшанованішою придворною дамою, дружиною наймогутнішого барона Угорщини.

16 липня 1342 року помер король Карл Роберт, через два місяці помер і палатин Віллерм. Смерть Віллерма стала по-

*Народження
короля Лайоша
(мініатюра з Ілюстрованої
хроніки)*

чатком занепаду політичної влади Другетів. Молодий король Людовік віддає братам Міклошу та Яношу Другету замок Невицьке і вільне поселення Земплін із митницею, дві фортеці – Бреков і Єсенов. Це була невеличка і зовсім бідна частина величезних володінь Другетів-палатинів часів Карла Роберта. Другетів було відсторонено від королівського двору, їхня влада обмежувалася комітатами Унг і частиною Земпліна. (Міклош у 1354-55 рр. стає палатином за участь в італійському поході).

Але Марія Фоллія залишається служити королеві Єлизаветі. Вчені мають певне пояснення цьому. По-перше, не ви-

³⁸ Її молодший син Андраш виховувався при дворі неаполітанського короля як політичний заручник і згодом його одружили з принцесою Йоганною, королева мала плани посадити сина на неаполітанський трон.

Палацовий вівтар королеви Ержебет

ключено, що між ними була дружба і королева відчувала своїм обов'язком піклуватися про вдову Віллерма. По-друге, найімовірніше, королева потребувала дипломатичної служби Марії Фоллії, яка, як вже зазначалося, мала тісні зв'язки з неаполітанським королівським двором. Марія Фоллія супроводжувала королеву Єлизавету в італійську подорож у 1343-1344 рр. Супровід королеви складав 400 осіб. Джерела зафіксували ім'я тільки однієї особи в супроводі королеви до Неаполя, і це саме – Марія Фоллія.

Напередодні італійської подорожі король Людовік дарує Марії маєток у Вишеграді. У цій грамоті згадуються і діти Марії Фоллії та палатина Віллерма (без імен). Ймовірно, що це були дівчата і станом на 1343 р. вони ще були неповнолітніми.

Про важливість служби придворної дами на користь угорської королеви свідчить і те, що вже під час перебування у Неаполі (3 січня 1344 р.) невістка Єлизавети королева Йоганна передала Марії Фоллії неаполітанські маєтки родини Другетів – володіння Паскароле біля містечка Аверзе, яке було у володінні Другетів від 1271 р.

Дослідники розмірковують чи мала Марія Фоллія право на цей маєток? Чи знали брати її чоловіка про цей намір? Можливо, вона діяла самостійно, щоб врятувати маєтки, бо без законного наслідника вони могли б дістатися правителю Неаполя. Не відомо і те, чи відвідала вона ці маєтки під час неаполітанської поїздки. Отже, Марія Фоллія залишалася при королівському дворі у Вишеграді ще певний час. Остання згадка про неї в джерелах від 5 червня 1358 р.

У наступні століття життя Другетів обмежується північно-східною окраїною Угорського королівства. Джерела фрагментарні, про жінок практично нічого не згадується. Пожвавлення суспільного, політичного й духовно-культурного життя раннього нового часу відкриває перед нами нову сторінку історії Другетів і їхніх дружин і доньок. Другети зуміли вистояти у складних перипетіях середини XVI ст. і знову посісти провідні позиції у державному житті у XVII ст. Поряд із ними мужньо стояли їхні дружини і доньки. Спробуємо подати життєписи окремих із них.

Анна Баторі – дружина Антала Другета (середина XVI ст.)

Герб родини Баторі

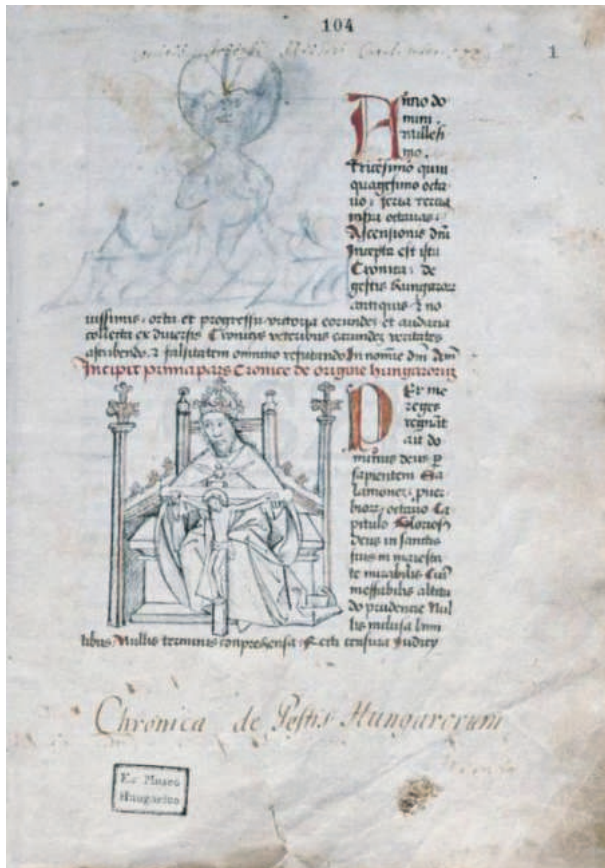
Анна Баторі (somlyói Báthori Anna, ?-?) народилася від шлюбу трансильванського воєводи Іштвана (IV) Баторі та Каталін Телегді. Вона тричі виходила заміж: за Гашпара Драгфі, за Антала Другета і за Дьєрдя Баторі.

Гашпар Драгфі (син головного королівського судді Яноша Драгфі та Анни Вардої) після смерті батька, який за-

гинув у битві при Могачі, успадкував не лише його великі маєтки, але й посади феїшпана комітатів Красна та Кезеп-Сольнок. *«У 1529 році на день Святого Віта трансильванський воєвода одружився з Анною, дочкою Іштвана Баторі з Шом'ю, яка у 1542 році на день св. Дьордя народила сина на ім'я Дьордь 1544 року Яноша на день св. Яноша (Іоанна Хрестителя); які однак рано померли, і з ними світла родина Драґфі погасла. Гашпар Драґфі, який рано познайомився з Реформацією, намагався поширити нове вчення у своїх великих маєтках...»*. З його іменем та іменем Анни Баторі пов'язаний перший угорський протестантський синод, який відбувся в замку Ердевд (Erdőd) 20 вересня 1545 року. З ініціативи Петра Перені 14 лютого 1542 року в Шарошпотоці Ференц Бебек, Гашпар Драґфі, Андраш і Дьордь Баторі, Іштван Рашкої та брати Другети (Антал, Імре та Габор) уклали угоду про взаємодопомогу й підтримку в міжусобиці двох королів – Фердинанда Габсбурга і Яноша Сапольяї. Гашпар Драґфі помер 26 січня 1546 року у віці 29 років. У своїй грамоті від 25 листопада 1545 року король Фердинанд I підтвердив права неповнолітніх синів Гашпара Драґфі (Дьордя і Яноша) на маєтки їхнього батька у комітатах Кезеп-Сольнок і Красна. Молодший син Янош у наступних документах вже не згадується, ймовірно помер у першій половині 1546 року. Невдовзі Анна Баторі вийшла заміж за Антала Другета, який став опікуном неповнолітнього Дьордя Драґфі. З цього приводу 2 жовтня 1546 року король Фердинанд I передав родинні маєтки та майно Драґфі під нагляд Антала Другета до повноліття Дьордя.

В Антала Другета та Анни Баторі народилося двоє дітей – Міклош і Борбала. Складність визначення родинних стосунків родини Другет пояснюється тим, що одночасно кілька членів сім'ї мали однакове ім'я. Цікаво знати, що угорський

історик Золтан Борбель висловився про бездітність шлюбу Антала Другета та Анни Баторі. Він вважає, що Міклош і Борбала народилися від першої дружини Антала, ім'я якої невідоме. Здається, цьому суперечить той факт, що Анна Баторі та її третій чоловік, а не найближчі родичі Другети, продовжували піклуватися про дітей. На думку Шандора Токача, історики часто плутають двоюрідних братів на родинному

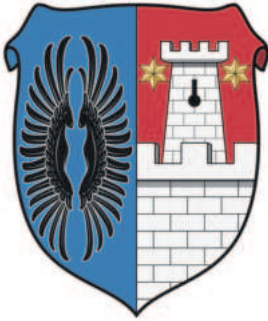
Дубницька хроніка (*Chronica de gestis Hungarorum*)

дереві, складеному Іваном Надем: сина Антала – Міклоша Другета та сина Імре – Міклоша Другета, і приписують шлюб із Маргіт Зріні першому, натомість вона була дружиною другого – Міклоша. Записи з Королівських книг про ці роки свідчать про те, що Антал Другет передав дружині в заставу замок і маєток Барко в Земплінському комітаті за п'ять тисяч золотих, який вона отримала як придане після смерті свого першого чоловіка. Згідно з Дубницьким літописом, Антал Другет помер у 1541 р. (правильно в 1547 р.) і був похований у крипті замкової церкви Св. Георгія. Його вдова вийшла заміж за родича Дьордя Баторі з Ечеда. 13 серпня 1551 року Фердинанд I передав під опіку її нового чоловіка ще неповнолітнього Дьордя Драгфі, його володіння і посаду наджупана. Дьордь Драгфі помер у 1555 році як останній нащадок із роду. Хоча згідно із законом його маєтки мали повернутися короні, більшість із них були незаконно утримані Дьєрдем Баторі. Від шлюбу Дьордя Баторі та Анни Баторі народилося 4 дітей: Іштван (1555–1605), наджупан комітатів Шомодь, Сабольч і Сатмар, головний королівський суддя (дружина Фружина Другет), Ержебет (1560–1614), дружина Ференца Надошді (теща Дьордя (III) Другет), Клара (дружина Мігалья Вардої) та Жофія (дружина Андраша Фігеді). Анна Баторі склала заповіт на початку січня 1557 року. Її маєтки та коштовності успадкували брати: Андраш, Кріштоф та Іштван Баторі, старша сестра дружина Ласло Керечені та Каталіна, дочка Міклоша Банфі.

Маргіт Зріні — дружина Міклоша Другета

Маргіт Зріні (Zrínyi Margit, 1555–1588) народилася 10 серпня 1555 року. Її батьки Міклош (IV) Зріні – королівський скарбник та хорватський бан та Каталіна Франгепан.

Оскільки Міклош Зріні після смерті дружини одружився вдруге з чеською графинею Євою Розенберг, його молодші діти (у тому числі Маргіт) виховувалися при дворі Баттяні. *«Тому я передаю усіх цих та усіх інших вашій світлості й прошу, щоб ви навчали їх разом із шановною дружиною*

Герб родини Зріні

так, щоб вони йшли по стопах своєї матері (Каталін Франгенан) і несли її добре ім'я. Тепер не знав, що потрібно було передати з ними. Ваша вельмишановна дружина, бачачи, що їм знадобиться, напишіть і я надам», – писав Міклош Зріні Ференцу Баттяні. Зі своїм майбутнім чоловіком Міклошем Другетом (сином Імре Другета та невідомої жінки з польської родини Рімановських) Маргіт Зріні познайомилася у 1563 році під час коронації Рудольфа в Братиславі. Вельможа прибув на урочисту подію з бандерією у 30 чоловік.

Заручини відбулися ще за життя батька (одночасно були заручені й Оршоля, Борбала та Маргіт Зріні). Міклош Зріні загинув при облозі турками Сігетвара, тож шлюб його доньок організував син Дьордь Зріні. Запрошення на весілля були розіслані 28 листопада 1568 року. На заплановане потрійне весілля було запрошено й короля³⁹. Весілля відбулося 9 січня 1569 року в Моньорокерекі. Через одруження сестер Дьордь Зріні породичався з найвпливовішими угорськими аристократами: Орсаг, Балашша, Турзо, Форгач, Баттяні, Перені, Банфі, Телекешші, граф фон Турн.

³⁹ Короля представляла уповноважена особа, так зване «лице короля».

Подружжя Другетів періодично проживало в ужгородському замку та у відбудованому замку Барко, часто зупинялося і в Невицькому. Маргіт Зріні запровадила придворний етикет на кшталт задунайської аристократичної традиції. У цей період до двору Другетів приєднався поет Імре Мартонфалвої. У 1579 р. Міклош Другет, нагороджений доблесними чеснотами, під час битви потрапив у полон до турків. Коштом родини та комітату Земплін вельможу вдалося викупити з полону. Але перебування у полоні підірвало його здоров'я і невдовзі Міклош помер (1580 р.). У своєму заповіті від 30 серпня 1580 р. доручив опікунство над дітьми своєму двоюрідному брату Іштвану та іншим родичам. Від шлюбу з Маргіт Зріні в них народилося три доньки: Анна, Ержебет та Борбала.

Однак Іштван (V) Другет не став захисником своїх підопічних. Вельможа захопив значні маєтки вдови. Маргіт Зріні просила допомоги родичів та інших опікунів малолітніх дітей⁴⁰ та комітатської влади. Сусіди Міклош Баторі, Іштван Баторі, Дьордь Перені, Міхай Вардої (всі члени найближчої родини) та Вародинський єпископ також стали на бік вдови та закликали Іштвана Другета не турбувати її. Справа розглядалася на засіданні загальних зборів (*generalis congregatio*) відповідних комітатів і засіданнях комітатського суду (*sedria*) наприкінці липня 1582 р. З цього приводу Маргіт Зріні писала: «Вчора тут в Унгарі відбувся суд. Я довела свою правоту за підтримки кілька сот людей. Суд присудив мені увесь унгарський маєток». Однак після засідання Іштван Другет схопив кількох селян вдови і зайняв маєток.

⁴⁰ Серед яких насамперед були король і його представник Янош Руебер, головнокомандувач Верхньої Угорщини.

Маргіт Зріні та її діти втекли в Бічу (Biccse) до сестри Каталін Зріні (дружина Імре Форгача). Королівський суд звинуватив Іштвана Другета у свавіллі. Своему швагру Болдіжару Баттьяні Маргіт Зріні писала: *«Я благаю тебе, Ваша милість, нехай Бог подивиться на мою безпорадність, не залишайте мене серед них, заради Бога! і підтримай мене, мій пане, за правду! Нехай мої приниження і мої нещастя разом із моїми сиротами будуть болісними і Вашій милості...»*.

Тим часом в Унгварі вдруге засідав комітатський суд. До другого засідання суду Іштван Другет вже ретельно підготувався. Він погрожував ужанській шляхті, а її керівників, зокрема піджулана Гашпара Паладі разом із справниками, ув'язнив. Така ж доля чекала і на Яноша Дебрекозі, адвоката Маргіт Зріні: його заарештували та погрожували смертю. Не дивно, що за таких обставин комітатський суд став на бік Іштвана Другета. Хоча Маргіт Зріні виграла позов про наклеп перед королівським судом, але Іштван Другет і чути не хотів про повернення маєтків. Зрештою, Яношу Руеберу, головнокомандувачу Верхньої Угорщини довелося втрутитися з армією. А король Рудольф I у травні 1586 р. та 17 вересня цього ж року видав королівський указ, в яких засудив дії Іштвана Другета.

Невдовзі Іштван Другет вчергове вигнав вдову з Унгвара. Сім'я знайшла притулок у замку Барко. Звідти Маргіт Зріні надсилала листи своїм родичам, Дьордю Зріні та Болдіжару Баттьяні. 17 вересня 1587 року вона відправила слугу на ім'я Ласло Йоо до Баттьяні з документами своєї судової справи та з інформацією про те, що Ужанський комітат передає її справу до державних зборів: *«Поклоняюся Богу за Вашу ласку, приходьте на зібрання і повідомте Його Величності»*. Баттьяні таки виступив на підтримку вдови, за що Дьордь

Зріні висловив свою подяку. Хоча королівський суд виніс вирок на користь Маргіт Зріні, але це не покращило її становища. В одному із останніх листів, датованому 1588 роком, вона скаржиться на те, що Іштван Другет забрав волів у її селян під час оранки. До одруження своїх доньок вона не дожила, ймовірно померла у 1588 р.

Ержебет Перені — дружина Ференца (III) Другета

Герб родини Перені

Ержебет Перені (Perényi Erzsébet, ?–?) народилася у шлюбі Петра Перені (охоронця Святої корони) та Клари Сейкель. Її старший брат Габор був останнім чоловіком теребешської (палатинської) гілки сім'ї Перені. Габор Перені помер у віці 35 років (7 червня 1567 р.), ймовірно від дизентерії. Всі маєтки перейшли до королівської казни. До свого заповіту шляхтич включив свою сестру Ержебет Перені, дружину Ференца (III) Другета. Після смерті його вдови — Ілони Орсаг,⁴¹ замок і маєток Теребеш успадкували Ержебет Перені та її діти.

Це був час бурхливого поширення вчення Лютера. Існує думка, що Другети стали прихильниками нового вчення, завдячуючи родинним зв'язкам із Перені. Можливо, Ержебет Перені вже була лютеранкою, коли стала дружиною Ференца Другета.

Про один із епізодів життя шляхтички знаємо з тексту заповіту її чоловіка. Ференц Другет згадує, що під час нападу

⁴¹ 1 травня 1569 року.

його сина Дьордя (III) на горянське помістя було поранено Ержебет Перені.

Середина XVI – початок XVII ст. – це десятиліття кардинальних духовних перетворень. Доба, що увійшла в історію як Реформація–Контрреформація. Сталися зрушення в духовній сфері та суспільному житті. Зміни стосувалися світосприйняття, розуміння ролі та призначення людини, ото ж у цьому контексті відбулася трансформація ролі жінки. Реформація додала нові суспільні ролі — жінка-меценат, жінка-дружина пастора. Жінка у певній мірі стає більш публічною, хоч і залишилися певні рамки цієї публічності або ж свободи. Звичайно, така свобода була досяжна не для усіх жінок і не усіх суспільних станів. Жінки-аристократки активно долучаються до освіти, правда у домашніх умовах, навчаються грамоті, читають книги, цікавляться загальнодержавними справами.

Складно окреслити риси та межі світського життя аристократок. Часто не бачимо розмежування світської і політичної діяльності тієї чи іншої знатної особи, адже вже факт народження у сім'ї аристократа автоматично прогнозував активну участь у публічному житті.

Світська діяльність жінок вищих прошарків суспільства включала меценатську роботу: підтримка культури в цілому, заснування шкіл, друкарень, патронаж церковних громад, окремих митців, письменників, науковців. Мистецька меценатура була невід'ємною складовою публічності аристократів та їхніх дружин/сестер/доньок. Обов'язковим атрибутом публічності була й релігійність, утім це більш інтимна діяльність ніж культурне покровительство. Шляхта публічно проявляла свою релігійність участю у різних церковно-релігійних заходах, патронажі парафій, монастирів, церковних

шкіл, членством у світських релігійних організаціях. Такі характеристики можемо застосувати і до представниць сім'ї Другетів. Доступні джерела не дозволяють описати світську діяльність кожної з жінок сім'ї Другетів. Розповімо коротко про окремих із відомих жінок, насамперед дружин шляхтичів Другетів у період Реформації-Контрреформації.

Фружина Терек — дружина Іштвана Другета

Герб родини Терек

Фружина Терек (enyingi Török Fruzsina, ?-?) народилася від шлюбу Ференца Терека з Борбалою Орсаг, була дружиною Іштвана (V) Другета, одного з найбільших землевласників Північно-Східної Угорщини. Рід Терек був давнім і впливовим родом. Наречена отримала великий посаг із батьківського і з материнського майна. Її мати, Борбала Орсаг, успадкувала

більшість маєтків свого вимерлого роду, зокрема замок та маєток Дюшдьор (з містом Мішкольц), а з батьківського боку успадкувала й принесла у шлюб як придане маєток у Дебрецені.

У шлюбі Іштвана Другета та Фружини Терек народилися двоє синів — Ласло (II) та Балінт (I). Після смерті батька старший син успадкував посаду Земплінського надзупана, але невдовзі помер. *«Мого улюбленого старшого сина Ласло Гомоннаї цього дня між дев'ятою та десятою годиною ранку Бог забрав від нас із цього земного життя тут у Гомонні, його похорон та достойне поховання відбудеться в Унгарії*

шостого дня місяця перед наступним Постом за Календарем...» — повідомляла Фружина міську раду Кошиць.

3 травня 1600 року проведено інавгурацію Балінта Другета на посаду земплінського наджупана. Молодий вельможа поклявся, «що буде вірно і справедливо служити на посаді феїшпана». Фружина Терек більше не згадується у джерелах, ймовірно, її смерть настала колись у цей час. Поховали її поруч із чоловіком у склепі замкової церкви в Унгварі.

Ержебет Ракоці — дружина Балінта Другета

Герб родини Ракоці

Ержебет Ракоці (felsővadászi Rákóczi Erzsébet, ?–1604) народилася у шлюбі Жигмонда Ракоці та Юдіти Алагі Бекені⁴².

У травні 1602 року Ержебет Ракоці вийшла заміж за Балінта (I) Другета, весілля відбулося у м. Серенч. Її придане складало замок та половину маєтку Регевц зі спадку матері. Шлюб тривав недовго, адже Ержебет Ракоці померла в 1604 році. У пам'ять про смерть дружини Балінт Другет написав: *«у пам'ять про мою кохану супутницю, про справжнє кохання моєї милої Єлизавети Ракоці, і про те, що вона дорожча й краща для мене за все золото й срібло»*. 5 червня 1605 року в пам'ять про дружину Балінт Другет видав

⁴² Жигмонд Ракоці піднявся зі звичайної шляхти до рангу барона та набув значних статків головним чином завдяки своїй успішній військовій службі та участі в торгівлі токайським вином. У 1587 році в житті Ракоці стався великий поворотний момент, коли Гашпар Магочі попросив його стати опікуном своїх племінників. Саме з того часу він став пов'язаним із комітатом Берег, оскільки сиротам належало близько 300 000 голдів у домінії Мункач. Незабаром із опіки стався шлюб, оскільки Ракоці одружився з Юдітою Алагі Бекені.

дарчу грамоту Іштвану Шаркезі, мажордому Ержебет Ракоці про передачу йому 11 залежних селян та батраків із Чепеля.

У пари народився тільки один син Іштван, який помер у 1612 році — «16-го дня другого місяця посту Бог забрав його до себе у вічній славі». Стосовно причин смерті Іштвана Другета була підозра отруєння, як і його батька.

Фружина Довці – дружина Дьордя (II) Другета

Герб родини Доці

Рік народження Фружини Довці (nagylucsei Dóczy Fruzsina, ?–?) невідомий. Народилася у сім'ї знатних аристократів Габора Довці та Крістіни Н'ярі⁴³. Брат Фружини Андраш зумів посісти найвищі державні посади, був наджупаном комітату Барш (1603), королівським радником (1606), королівським підчашним (з 1608 р.). Згодом став головним королівським камергером, потім розпочав військову кар'єру: капітан замку Сотмар (1609–1618), а згодом головнокомандувач Верхньої Угорщини (1619–1621).

Дивно, що Фружина Довці не фігурує на родинному дереві, складеному відомим угорським генеалогом Іваном Надьом. Не знаємо у якому році взяла шлюб із Дьордьем (II) Другетом. Відомо, що їхня донька Марія Другет⁴⁴ народилася у 1580 році, тож весілля було у період між 1578–1579 рр.

⁴³ Донька Леврінца Н'ярі.

⁴⁴ Майбутня дружина Дьордя Сейчі.

Відомо, що Дьордь (II) Другет у юності чимало часу перебував при дворі короля Максиміліана II⁴⁵. Ймовірно, тут він зустрів свою майбутню дружину, оскільки при дворі Максиміліана (та у дворах інших ерцгерцогів) служили кілька членів сім'ї Довці.

Після весілля подружжя оселилося спочатку в Терешеші, а згодом у Невицькому. Відомо, що Дьордь мав неврівноважену та запальну вдачу. Сучасники переказували, що одного з своїх гостей шляхтич викинув із вікна замку, бо той, як здавалося Другету, затримав свій погляд на його дружині довше ніж це вважалося пристойним. Особливий інтерес до шляхтички аж ніяк не був дивним, адже Фружина була однією з найосвіченіших аристократок зламу XVI – XVII ст., знала кілька мов, добре розумілася у господарських справах, займалася меценатством і була надзвичайно вродливою. У Фружині та Дьордя Другета народилося двоє дітей: Марія та Дьордь.

Дьордь (II) Другет помер у 1592 р. Після складного подружнього життя Фружині довелося зіткнутися з новими випробуваннями. Управління величезними володіннями вимагало великих зусиль, до того ж їй постійно дошкуляли сусіди, порушуючи межі земель: то вирубали ліс, то відігнали худобу, викрали врожай з полів та ставалися інші інциденти. Бути вдовою у ранньомодерну добу мало як ряд переваг, так і ряд недоліків. З одного боку здається, що вдова мала значно ширше поле дій ніж незаміжня дівчина, або заміжня жінка. Але ця свобода пов'язана з низкою обставин, з такими факторами, на які вдова не могла впливати, тобто незалежними від неї. Часто, якщо вдова хотіла зберегти майно, ранг, статус, і,

⁴⁵ У 1574 р. спільно з Іштваном Н'ярі та Фаркашем Кенді служили при королівському столі.

насамперед, спадок дітей, не мала іншого вибору як повторно вийти заміж. Новий чоловік міг гарантувати спокій, збереження майна, земель від зазіхань чи то казни, чи то родичів попереднього чоловіка. Цю ситуацію бачимо на прикладі Фружини Доці. За інших обставин ці самі причини змушують вдову-аристократку не виходити повторно заміж. Яскраво ілюструє це приклад Марії Естергазі, яка після смерті чоловіка понад десятиріччя управляла маєтками, навіть виконувала функції наджупана. За малолітства дітей-спадкоємців померлого аристократа його вдова ставала головою сім'ї, опікуном дітей, репрезентувала сім'ю у публічному житті соціуму.

Отже, Фружина Доці не могла залишатися вдовою, бо потрібно було захистити спадок дітей від зазіхань родичів чоловіка і невдовзі все ще приваблива вдова бере шлюб із доволі впливовою особою — головним комендантом Верхньої Угорщини Крістіаном Тауфенбахом, який мав вже трьох дітей. Але цей шлюб також не був тривалим, бо Тауфенбах помер у 1598 році. Отож, Фружина Довці знов залишилася беззахисною перед родичами першого чоловіка. Величезні маєтності Другетів удруге опиняються у небезпеці. Родичі почали судову справу проти молодого Другета та його матері.

Про це красномовно говорять джерела. Жигмонд Ракоці навіть наважився перекрити русло річки Бодрог і відвести воду в іншому напрямку, так млини Фружини не змогли працювати. Найбільше шкоди завдали безпосередні сусіди — Петер Зоколь і Шімон Баноці. Навіть стався збройний конфлікт, коли люди Фружини ніби-то оборонялися від зловживань сусідів. Судова справа тривала кілька років, Фружина та її діти втратили частину маєтків.

У 1600 р. угорські державні збори видали окрему статтю закону, в якій обмежили права вдови, адже *«перед станами кра-*

їни та шести комітатами, проти високоповажної Фружіни Довці, вдови покійного шановного Кріштофа Тауфенбаха та її сина, шановного Дьордя Гомоннаї... потрібно діяти так, як і проти публічно переслідуваних (звичайних злочинців)».

Лист Петера Соколі імператору Рудольфу II про «зловживання» Дьордя (III) Другета

Король Рудольф I став на бік шляхтичів, а не вдови. Петер Зоколь для більшого ефекту навіть поширив плітки про те, що юний Дьордь не є законним спадкоємцем, тобто не є сином померлого Дьордя II, ніби-то справжній Дьордь помер і його замінили селянським сином. Реакція Балінта Другета була майже миттєвою – він напав на замок Невицьке й взяв його в облогу, примусивши вдову тікати до Польщі. У Польщі Фружіна виходить заміж втретє (1601) за Стефана Яна Мнішека⁴⁶, сина сандомирського воєводи Єржи Мніше-

⁴⁶ Мнішеки — велика родина землевласників сілезького походження, члени якої займали низку важливих посад у Речі Посполитій. Родоначальником покоління, яке нас цікавить, був Єжи Мнішек (пом. 1613) — головний королівський підчашій (1574),

ка, який також невдовзі помер, залишивши все своє майно дружині та її дітям (зокрема замок Ласки).

Замок Ласки (гравюра)

Замок Ласки (фотографія, поч. XX ст.)

сенатор (1582–1613), каштелян радомський (1582–1689), воєвода сандомирський (1589–1613), староста львівський (1593), самборський, саноцький (1589–1613), сокальський, рогатинський. У шлюбі з Ядвігою з Тарлова народилося 9 дітей (4 доньок і 5 синів). Їхній третій син Стефан Ян Мнішек (1580–1605) і одружився з Фружіною Довці.

Тим часом, в Угорщині Фружину та її дітей позбавили майна і засудили до страти. На захист вдови та сиріт стали єпископи і кілька аристократів. Король Рудольф вимушений був піти на компроміс і помилував юного Другета. Для повернення Невицького замку Другет сплатив 50 тисяч талерів. Фружину Доці так і не помилували. Вона залишилася доживати свій вік у Польщі в одному з монастирів. Точну дату смерті не знаємо.

Усі польські маєтки від матері успадкував Дьордь (ІІІ) Другет, який отримав і шляхетський титул. Ймовірно, родина Мнішек згодом викупила свою резиденцію, оскільки тут тримав свій двір Франциск Бернард Мнішек, староста са-ноцький, а замок після «численних руйнувань» (пожеж) був відбудований за 200 тис. злотих.

Катерина Надошді – дружина Дьордя ІІІ Другета

Герб родини Надошді

Каталін Надошді (nadasdi és fogarasföldi báró Nádasdy Katalin, 1594 – ?) — була донькою славного «чорного бега» Ференца Надошді та «чехтіцької відьми» Ержебет Баторі. Шлюб укладений 10 січня 1610 р. в замку Чехтіце (Čachtice). Невдовзі після весілля король Матяш ІІ зробив особливий подарунок нареченому — призначив Дьордя Другета головним королівським крайчим (*pincenarium regaliū magistrī*)⁴⁷. Угорський історик Золтан

⁴⁷ 23 січня 1610 року.

Борбел припускає, що на вибір Другетом нареченої міг вплинути її значний посаг. Другет мав апетити на маєтки магната Іштвана Баторі, а поряд із його тіткою Фружіною Другет, що була дружиною Баторія, спадок отримала і майбутня теща Ержебет Баторі⁴⁸ (сестра). Врешті Другет отримав місто Сечкестур (комітат Абауй). Сім'я Надошді була протестантською. Можливо Катерина напередодні одруження або невдовзі після нього прийняла католицьке віросповідання. Джерела не говорять про цей факт, але опосередковані свідчення підштовхують до такого висновку. Знаючи про конверсію Дьордя III на початку століття та підтримку ним Католицької Церкви, припускаємо, що його дружина була не менш активною у релігійних справах. Шлюб тривав усього 11 років. Після смерті чоловіка (1620 р.) Катерина Надошді використовує усі можливі засоби, щоб повернути дітям батьківський спадок.

31 грудня 1621 р., через півроку після смерті Дьордя Другета, представники князя Трансильванії Габора Бетлена та короля Угорщини Фердинанда II уклали Нікольсбурзький мирний договір. Окремим пунктом передбачалося повернення всіх володінь вдові та сиротам Дьордя Другета, але гуманіанська домінація та Чічва залишалися під владою трансильванського князя. Каталіна Надошді продовжила судовий процес, у результаті якого угорські державні збори у 1625 році законодавчо наказали повернути маєтки: *«Стаття закону XLIV 1625 року про повернення графу Яношу Другету Гомоннаї замків Барко і Теребеш разом із ринковим містом Земплен, захоплених покійним Дьордем Сечі та утримуваних*

⁴⁸ Ержебет Баторі була звинувачена в знущаннях над служницями та «кривавій практиці «купання в крові юних дівчат». Справа була сфабрикована палатином Турзо, який зазіхав на величезні маєтки аристократки. Ержебет Баторі утримували в замку Чехтіце до самої смерті.

його вдовою (Марією Другет) та нащадками». Габор Бетлен проігнорував це рішення, маєтки повернулися у власність родини Другетів тільки після смерті трансильванського князя (1629 р.). Ймовірно, на цей час Катерина Надошді вже померла, бо після 1625 р. документи її не згадують.

Сильний характер демонструвала графиня й у сфері релігійного життя. Так, за свідченням джерел, Катерина Надошді обмежувала права протестантів та переслідувала їхніх проповідників. Один із таких інцидентів стався на початку 1617 р., коли люди графині напали на містечко Вранов і вигнали протестантського проповідника із протестантської церкви, зайняли культову споруду і мали намір передати її католикам. Причиною конфлікту були не виключно релігійні фактори. Містечко Вранов було у спільному володінні Катерини Надошді та Катерини Вардої. Вони обоє мали законне право церковного патронажу, що передбачало запрошення чи звільнення священника / пастора. Втім аристократки належали до різних конфесій. Катерина Надошді була католичкою, а Катерина Вардої протестанткою. І різного роду конфлікти загострювалися між двома шляхетними особами вже з 1610 року. Скарги на дії Катерини Надошді не дали результатів, ситуація загострилася і на комітатських зборах. Шляхта Земплінського комітату погрожувала, що делегати піднімуть це питання на Станових зборах, але цього не сталося. Ймовірно, тут врахували авторитет і владу чоловіка Катерини Надошді Дьордя Другета, який був не тільки найбільшим землевласником і надзупаном, але й найпослідовнішим захисником та покровителем Католицької церкви та Товариства Ісуса в північно-східному регіоні Угорщини. Граф Другет у грудні 1617 р. різко відповів комітатським зборам на черговий закид про захоплення протестантських церков.

Отож, цей випадок характеризує прихильність графині саме до Католицької церкви. Спільно з чоловіком були засновниками та керівниками світської організації Конгрегації Діви Марії в Гуменному. Аристократична пара була присутня на різних заходах єзуїтського колегіуму (наприклад урочисті виступи, диспути учнів тощо) та Конгрегації Діви Марії. Вони були взірцем для інших шляхтичів регіону, які поступово поповнювали ряди конвертитів.

Анна Якушич – дружина Яна Другета

Герб родини Якушич

Анна Якушич⁴⁹ (orbovai báró Jakusith Anna, ?–?). Її батьками були Андраш Якушич⁵⁰ та Юдіта Турзо⁵¹. Сім'я Якушичів сповідувала лютеранство. Релігійна конверсія родини Якушичів сталася ймовірно під впливом єзуїтів: *«Таким же чином, оскільки наша дорога дружина графиня Анна Якушич із матір'ю..., двома невістками та*

молодшим братом, разом із Ержебет Якушич, Катою Якушич та Юдітою Якушич, відійшовши від хибних поглядів Лютера, після доброї праці патерів – ввізнали яскраве світло справжньої католицької віри» – зазначено у грамоті про будівництво унгарського єзуїтського колегіуму.

⁴⁹ Рід Якушичів з Орбови походив із комітату Пожега в Славонії. Один із Якушичів у середині XV ст. воював із турками у війську Яноша Гуньяді. Ференц Якушич (віцекapітан замку Дьор) придбав маєтки у Верхній Угорщині.

⁵⁰ 1606 р. королем Рудольфом підвищений до рангу барона.

⁵¹ Донька палатина Дьордя Турзо – патрона лютеранства в Угорщині.

Існує і дещо інша думка про окатоличення Якушичів. Відомо, що старший брат Анни – Дьордь (Георгій) служив при дворі короля Фердинанда III Габсбурга, де прийняв католицизм і згодом здійснив блискучу кар'єру – став Егерським єпископом. Він навернув до католицизму матір, братів та сестер. На своїх спадкових володіннях Якушич поселив францисканців (Пруска), мав намір поселити капуцинів у Веспремській та Егерській єпархіях. Янош (Х) Другет у Прусці (Поросці) одружився з Анною Якушич у 1630 р.: *«З червня 1630 р. відбулося весілля в Прусці мого пана Яноша Гомоннай»* — писав у щоденнику його швагер Ласло Реваї.

Гарний приклад покровительства Католицькій Церкві та релігійним орденам підштовхнув Анну Якушич зміцнити позиції католицизму у володіннях чоловіка. Шляхтичка допомагала чоловіку в переселенні єзуїтського колегіуму до Ужгорода (власне вона завершила цю справу, бо Ян помер у 1645 р.). Графиня була активною учасницею світської релігійної організації маріанської содаліції. Анна Якушич підтримувала єзуїтів і паулінів, які проводили місіонерську та пасторальну роботу в домінії. Дослідники часто порушують питання релігійної нетерпимості графині Анни стосовно різних конфесій. Джерелом думки про переслідування Анною протестантів є хроніка Саларді. Автор, сучасник подій, наводить кілька прикладів порушення графінею статей Віденського миру (1606) та закону про релігійну толерантність 1608 р.

У середині 1640-х рр., коли єзуїти перебралися до Унгвара (Ужгорода), протестантська громада міста переживала нелегкі часи. Єзуїтам було передано право збору десятини. Так, у 1640 р. декан ужгородського реформатського округу Ян Дьордь (Györgyi János) скаржився перед комітатськими

зборами на дії патера Самуїла, а в 1644 р. — безпосередньо князю Георгію Ракоці на дії Другетів і єзуїтів, які силоміць забрали землі й церкву унгарських реформатів. Через два роки (1646) спеціальна комісія розслідувала справу відчуження майна і доходів реформатської громади міста. Проблему вирішено не було. Графиня Анна Якушич наказала заарештувати кількох унгарських протестантів, яких тримали у в'язниці в Єсеньові та Унгварі.

У 1645 р. помер граф Ян Другет. Його вдова не припиняє підтримувати розпочаті чоловіком справи. Дослідники припускають, що саме вона запросила до Ужгорода Петра Партенія. Графиня забезпечила Партенія житлом, яке стало осередком активної підготовки до укладення унії 24 квітня 1646 р., коли 63 священники її володінь склали католицьке віровчення перед Егерським єпископом Якушичем.

Графиня Анна намагалася вирішити суперечки сім'ї Другетів із паулінами стосовно колишніх земель та будівель монахів. Орден паулінів до розгортання Реформації мав свій монастир в Ужгороді⁵² та господарські угіддя у домініях Другетів (Ужанщині та Земплінщині). Із наступом Реформації ці володіння були втрачені, секуляризовані.

Першою поступкою з боку Другетів (саме Анни) для паулінів був дозвіл на вільне пересування місіонерів ордену в межах домінії. В ужгородському замку Другетів періодично знаходилися монахи-пауліни й саме звідси вирушали на свої місійні завдання. Знаємо, що 9 квітня 1641 р. тут помер паулінський місіонер Ґергель Дьорі, котрий ймовірно був похований у замковому дворі біля церкви св. Георгія.

⁵² Також в Єсенї, Веллі, але ці землі були за межами домінії Другетів, тому про них тут мова не йде.

Анна Якушич 28 січня 1650 р. з Ужгорода, а 1 лютого з Гуменного просить паулінів визначити, що саме вони хочуть повернути: монастир і церкву чи щось інше, бо до тих пір вона не може прийняти рішення, зауваживши, що *«готова на будь-які пожертви, але без обмеження прав своїх дітей»*. Тобто графиня була готова передати паулінам деякі з колишніх маєтків.

Однак, молодий граф не погоджувався з рішенням матері про передачу колишніх паулінських маєтностей і паулінський монах Вановіці звернувся до відповідних судових інстанцій. Розгляд справи дійшов до палатина. Нарешті 2 вересня 1650 р. Лелеський конвент оформив результати перемовин, було чітко визначено майно, що мало бути передано ордену. 27 січня 1651 р. король Леопольд I затвердив взаємні домовленості.

Того ж року, 14 квітня графиня Анна Якушич склала заповіт, у якому зазначила *«моєму дорогому сину рекомендую проявляти добру батьківську волю до ченців першого ордену святого Павла Відлюдника тут у Требишові»*.

Граф Другет не охоче сприйняв заповіт матері. Справа завершилася тільки згодом, 27 січня 1654 р. королівським рішенням пауліни були закріплені у своїх володіннях у Требишові. Тут поселилося три монахи.

Отже, графиню Анну Якушич турбувала релігійна ситуація, на своїх володіннях вона хотіла вирішити її на користь Католицької церкви. Крім ордену св. Павла Відлюдника, колишні монастирі прагнули повернути також францисканці. Анну Якушич бачимо серед учасників переговорного процесу з ними. Окремі землевласники схилилися до позитивного вирішення ситуації, але граф Ян Другет відмежувався від мирного, позитивного для францисканців вирішення

майнової суперечки. Францисканець Бенедикт Радзінський (Радзіні) відвідав Гуменне, був у Яна Другета. Граф вважав, що справа повернення монастиря францисканців у Вранові⁵³, через вкрай напружене соціальне становище регіону і невдоволення протестантів по усій країні, ще не на часі.

Графиня Анна Якушич проявила свій вольовий характер під час походу трансильванського князя Дьордя I Ракоці 1644 р. Ракоці захопив кілька маєтків Другетів, зокрема Токай. Анна, уникаючи конфронтації, *«уклала грамоту вірності князеві разом зі слугами»* — пише Саларді у своїй хроніці. Однак, це не убезпечило її та маєтки. Капітан Мукачівської фортеці й вірний підданий Ракоці Янош Баллінг взяв в облогу та невдовзі захопив замок Унгвар. Анна Якушич переховувалася в замку Єсенева *«відчуваючи розвиток подій і не довіряючи Унгвару, графиня перебралася до Єсенева, з більшою надією на виживання там»*). Тут також не була в безпеці, бо Єсенева оточили загони Жигмонда Корніша та Жигмонда Ракоці. Укріплення замку були пошкоджені, графиня направила послів до керівників трансильванських військ, обіцяла здати замок Єсенева в обмін на вільний відступ. Князь Ракоці погодився на вільний відступ захисників Єсенева за умови, що вони залишать усі свої провіанти в замку та звільнять полонених. Як наслідок, замок Єсенева пограбували загони Баллінга, а потім підірвали. Саме в цьому замку Другети зберігали свою скарбницю та архів. Можливо припускати, що під час взяття фортеці військами Баллінга чимало цінностей було знищено. Ракоці зайняв майже усі

⁵³ Варто уточнити, що францисканці мали монастир у Гуменному, на основі якого Георгій III створив єзуїтський колегіум і монастир. Тож, францисканці наразі туди повернутися вже не могли, вони просили інше місце для монастиря. Найбільш зручним стратегічно був би Вранов.

маєтки Другетів. Сім'я вимушена була просити тимчасового притулку в Драшковічів у замку Кленовнік Вараждського комітату (Славонія-Хорватія). Янош Другет підтримував дружні стосунки із Ґашпаром Драшковічем із часів спільної служби при королівському дворі.

Марія Естергазі – дружина Дьордя IV Другета

Герб родини Естергазі

Марія Естергазі (galántai gróf Esterházy Mária, 1638.02.02–1684.04.02.) народилася в сім'ї палатина Міклоша Естергазі та Крістіни Н'ярі⁵⁴. Соціальний статус, родинні зв'язки, позитивний приклад предків вплинули на блискуче виховання юної Марії, а також вона здобула чудову освіту. Після смерті батька (1645 р.), старша сестра Анна Юліанна

(дружина Ференца Надошді) звернулася до брата Ласло Естергазі, щоб той дозволив їй узяти до себе Марію (Маріанку) і зайнятися її вихованням. Ймовірно, вона була ініціатором шлюбу з Дьордем (IV). Про їхній шлюб Пал Естергазі пише так у сімейному щоденнику: *«Після вакацій я знову поїхав до (Надь)Сомбата, для навчання, де влітку пан Дьордь Гомоннаї, закохавшись у панну Маріанку, обмінявся з нею обручками в Пожоні й невдовзі, того ж літа, вони відіграли, весілля в Шептеї, назвав мою сестру своєю дружиною. Мій швагер пан Дьордь Гомоннаї подарував мені доброго коня.*

⁵⁴ Друга дружина Міклоша, одружилися у 1624 р.

А те весілля було дуже пишним. У вінцевих перегонах слуга мого пана Гомоннай, на ім'я Пал Орос на коні з кличкою Челебі здобув вінець». Водночас у щоденнику Петра Кеглевича вказано інше місце: «28 числа квітня місяця 1652 року в замку Сенц відбулося весілля графа Дьордя Другета з графинєю Марією Естергазі, сестрою графа Ласло Естергазі».

У 1652 році спадщина покійного палатина Міклоша Естергазі була поділена між дітьми. Серед документів процесу, яким керували Даніель та Форкош Естергазі, є список приданого Марії Естеразі, складений у рік її одруження. Серед іншого в списку був важкий лаваб (ванний набір), прикрашений іменем і гербом Іштвана Баторі. За щоденником Пала Естергазі: *«10 березня 1653 року Бог подарував в Унгарі пану Дьордю Гомоннай та моїй сестрі пані Марії Естергазі маленького сина, названого Іштваном, який збагатив Сім'ю Божу»*. Після смерті Дьордя (IV) Другета графиня Марія Естергазі від імені неповнолітнього сина Жигмонда обіймала посаду наджупана. Варто наголосити, що це не було унікальним явищем, подібні приклади бачимо по усій Угорщині (Софія Баторі, Ілона Зріні та інші). Марія Естергазі управляла не тільки спадковими маєтками, її було визнано наджупаном Ужанщини (1661–1679).

Деякі документи збереглися з її підписом. Один із таких документів стосується співпраці (конфедерації) гільдій/цехів золотарів міст Кошшо та Унгвара. Оскільки члени родини Другетів були постійними клієнтами гільдії золотарів, цехові майстри звернулися до Марії Естергазі та попросили її дозволу перед укладенням договору.

Бачимо активність графині Марії у справах релігійних. У 1672 році Марія Естергазі та землевласник Міклош Драшкович передали Вранов ордену св. Павла. Пауліни отрима-

ли так звану *верхню церкву* й одну стару будівлю (ймовірно була частиною середньовічного францисканського монастиря). Два села: Вішнов та Іжеп із орними землями, пасовищами і частиною десятини передані для утримання монахів. Згодом пауліни отримали і нижню церкву. У роки повстання Імре Текелі монахи залишили монастир, а в 1687 році були поновлені у своїх правах і володіннях.

Померла графиня Марія Естергазі у віці 46 років 2 квітня 1684 р. в Унгварі. У своєму щоденнику Пал Естергазі пише про смерть сестри: *«2 квітня, тобто майже на Великдень, Бог забрав із цього світу мою сестру графиню Марію Естергазі, генерал-губераторкиню Кошишо, як залишену бідну вдову пана Дьордя Гоммоннаї у замку Унгвар у 1684 році. Через місяць в Унгварі також помер мій бідний молодший брат Жигмонд Гомоннаї, зі смертю якого в древньому роді Гомоннаї погасла чоловіча гілка, через те, що його брат Балінт Гомоннаї був священником».*

Терезія Кеглевич – дружина Жигмонда Другета

Герб родини Кеглевич

Терезія Кеглевич⁵⁵ (buzini gróf Keglevits Terézia, ? – 1710) народилася у шлюбі Ласло Кеглевича, капітана замку Копрінца, та Розіни Раткаї. У сім'ї було четверо дітей. Брат Терезії Петер (VI) став віцебаном.

Першим чоловіком Терезії був Дьордь (III) Сейчі, шлюб був не тривалим. Терезія та Жигмонд Дру-

⁵⁵ Перші писемні згадки про рід походять із XIV ст.

гет одружилися 9 листопада 1677 р., народилося у них п'ять доньок, але до дорослого віку дожило тільки двоє. *Жигмонд* помер у молодому віці, мав усього 27 років і на ньому обірвалася чоловіча гілка роду Другетів. Вдові графа довелося кілька років боротися за частину спадку дітей, адже майно вимерлої шляхетської гілки мало перейти до казни. Претендував на величезні володіння також чоловік Крістіни Другет (сестра *Жигмонда*) Міклош Берчені. Графині Терезії Кеглевич за дуже велику суму (140 000 форинтів) вдалося отримати місто Гуменне та домінію. Дарування було оформлене королем Леопольдом I тільки 30 червня 1702 р. Вдова Жигмонда Другета померла в 1710 році та була похована в костелі монахів францисканців у Гуменному.

Важливі події сім'ї Другетів можемо простежити за записами щоденника Терезії Кеглевич. До прикладу, панна згадує про навчання, закордонну подорож майбутнього чоловіка, аудієнцію у папи римського тощо. Подібно до своїх предків Жигмонд Другет та його дружина Терезія Кеглевич займалися активною релігійною діяльністю, підтримували Католицьку Церкву та її інституції в межах свого володіння. Знаємо, що граф привіз із Риму мощі мученика Боніфация, які з 1677 р. знаходилися у католицькій церкві Гуменного. Графиня Терезія до останніх своїх днів піклувалася про францисканців Гуменного, заснувала фундацію на 600 угорських форинтів для забезпечення монастиря. На думку дослідників, графиня толерантно ставилася до інших конфесій. Так, власним коштом відновила церкву та парафіяльний дім кальвіністської громади Требишова, дарувала громаді 80 наділів.

Отже, жінки/дружини сім'ї Другетів Гуменянських були активними учасницями релігійних процесів своєї доби. Тра-

диційно виступали патронами католицьких парафій, зокрема ужгородської католицької парафії і церкви св. Георгія. Щедрими пожертвами підтримували діяльність ордену Товариства Ісуса, а також гуменянський, а з 1644 р. ужгородський колегіум. Бачимо їх серед світських членів Конгрегації Діви Марії. Участь жінок-аристократок на різних церковно-релігійних дійствах була обов'язковою складовою світського життя, вони презентували тут свої сім'ї (чоловіків, братів, батьків тощо). Матеріальна підтримка церкви чи парафії також додавала престижу, слави тій чи іншій особі. З джерел знаємо і про випадки дарування парафіям цінних речей для літургії – чаш для причастя, кашул, скатертин/серветок на вівтарі (іноді вишиті самими аристократками) тощо. В інвентарних описах рухомого майна Другетів є згадки і про предмети релігійного призначення. Як вони потрапили до скарбниці шляхтичів і з якою метою їх зберігали, на жаль, із джерел не впливає.

*Сукня Оршолі Естергазі
(скарбниця Естергазі)*

*Жіноча сукня
(скарбниця Естергазі)*

Що стосується повсякденного життя представниць сім'ї Другетів, то тут маємо обмаль джерел. Певною інформацією може служити епістолярія, тобто листування, господарські записи домінії чи графського двору. Про кулінарні звичаї загально уявлення дають уривки з кулінарних книг, записів тощо.

Першочерговим обов'язком кожної дружини було виховання дітей, управління двором, кухнею.

Звичайно все це аристократки робили не самі, а за допомогою десятків служниць і слуг. При більших дворах, якими були і двори Другетів як у Гуменному, так і в Ужгороді, могли служити до сотні слуг. Серед персоналу була певна ієрархія.

Двори аристократів були осередками світського життя. Сюди сходилися шляхтичі регіону, віддавали своїх синів чи доньок на виховання.

Замок у Гомонні (Humenné)

Хлопці вчилися військовій справі, дівчата займалися рукоділлям, пізнавали властивості лікарських рослин, навчалися виготовляти ліки, настоянки та схожі продукти. Цікаво, що в ужгородському дворі Другетів було спеціальне

приміщення, де виготовляли дистилят. Спирт був потрібний для виготовлення лікарських розчинів.

Навчалися шляхетні дівчата при дворах аристократів куховарити, шити і вишивати. Точних даних про двір Другетів із цього приводу не маємо. Але за аналогією можемо припускати, що і тут було популярним так зване панське вишивання золотом, сріблом, шовками. У Мукачівському дворі Ракоці була майстерня, де виготовляли золоті нитки – шкофіум. Тож матеріал для вишивання не довелося привозити здалека. Володарка Ужгорода Марія Естергазі та володарка Мукачева Софія Баторі підтримували дружні відносини, вели листування.

Юний шляхтич
(кольоровий малюнок)

Шляхтянка
(кольоровий малюнок)

Коли говоримо про XVII ст. і життя представниць сім'ї Другетів, то маємо розуміти, що навіть повсякденне життя, тобто те, яке проходило в межах двору, палацу мало репрезентаційну роль, адже чоловіки займали високі державні посади, були

наджупанами, патронами церковних громад. Цьому статусу мало відповідати і «домашнє» життя жінок – бездоганна поведінка, релігійність, вишукане вбрання, коштовні прикраси, належне харчування, освіченість. У ранньоновому часі, особливо під впливом Реформації жінки вищих прошарків суспільства були грамотними, вони цікавилися різними питаннями, у тому числі й політичними. Якщо брати до прикладу Марію Естергазі, то її висока освіченість не викликає сумніву, адже сім'я її батьків була однією з найвпливовіших і вже найбагатших в Угорщині. Після смерті чоловіка Марія управляла господарством домінії, тай справами усього комітату. Для цього потрібні були певні знання, управлінська вдача і певна харизма.

Які були розваги у середовищі аристократів раннього нового часу? На сьогодні в розпорядженні дослідників є кілька щоденників аристократів Угорщини XVII ст., які розповідають про особливості відпочинку й розваг еліти суспільства. Шляхетські маєтки, та палаци аристократів стають осередком світського й політичного життя різних регіонів країни. Це особливо характерно для часів державно-політичного роз'єднання Угорщини з середини XVI і до початку XVIII ст. При королівському дворі аристократи збиралися зрідка: у дні весняного карнавалу, під час засідання Державних зборів, під час коронації нового правителя. Тож світське життя еліти перемістилося до регіонів.

Серед розваг еліти джерела називають відзначення знакових життєвих подій: народження і хрестини, заручини, весілля, похорони.

У XVII ст. одним із улюблених відпочинків аристократів були відвідини лікувальних та термальних вод. Такі купальні були не тільки місцем відпочинку, ставали і місцем світських зустрічей. У травні 1643 р. вдова Дьрдя Сечі

Марія Другет пише листа Ференцу Реваї і просить надати їй та донькам помешкання на час відпочинку в термальних купальнях його володіння.

Уривки зі щоденника Терезії Кеглевич

«Мій чоловік граф Жигмонд Гомоннаї 22 липня 1676 року закінчив навчання і захистив курс філософії у Відні. Після цього захисту в присутності багатьох сотень вчених докторів і розумних людей та представників поважних станів був нагороджений прекрасним (дорогим) золотим ланцюгом від імені непереможного Його Величності римського імператора й угорського короля Леопольда Першого з рук єпископа Томаша Палфі, канцлера Угорщини». До іспиту була виготовлена тезова сторінка із зображенням імператора у вигляді бога морів Нептуна, який приборкує бурю і заспокоює хвилі. Тезова сторінка була виготовлена фламандським художником Ніколаусом ван Гойом (1631–1679) та викарбувана Бартоломеусом Кіліаном (1630–1696) у формі мідьорит, і зображує самого Жигмонда Другета.

«29 вересня 1676 року мій чоловік граф Жигмонд Гомоннаї розпочав подорож до зарубіжних країн, у той же час 1 жовтня гостював із милості пана графа Міклоша Драшковича у замку Фельше-Лендва. 19 листопада 1676 року ... прибув до Рима, де був прийнятий на аудієнції у Святішого Отця, Папи Інокентія XI, який подарував йому прекрасний дорогоцінний камінь на золотій варвиці (розарії). 18 червня 1677 року мій чоловік граф Жигмонд Гомоннаї повернувся з чужих країн до міста Відень».

«У 1677 році Його Милість відвідав кілька країн, деякі частково, інші цілком, такі країни як Країну (Країну)

і Каринтію, Венецію, Падую і Лауреатом (Лоретто), Неаполітанські країни разом із їхніми містами, частково Адриатичне і Тірренське моря, Королівство Ломбардію і Медіолан (Мілан), Тіроль, Верхню і Нижню Баварію в цілому, Гельвецію (Швейцарію) і Швабію та деякі інші міста Імперії. Він пройшов Верхню та Нижню Австрію цілком, а також частину Штирії, прибувши до Хорватії 5 серпня.

Прибув Його Милість до Хорватії 5 серпня, тобто в день Успіння Богородиці в Лепоглаву до монастиря білих братів (у цьому

монастирі паулінів спочивають Янош Корвін та Кріштоф Корвін, останні представники роду Гуняді), де я графиня Терезія Кеглевич, вдова покійного графа Дьордя Сечі, помолившись у церкві

Перстень Оршолі Дершфі

перед представниками шановних станів, ми обмінялись обручками, обідали в будинку над воротами монастиря.

7 серпня 1677 року його Милість, прибувши до замку під назвою Папош, відпочивав там кілька днів, а потім знову поспішав до Угорщини.

7 вересня того ж року він прибув до замку Кленовник із Вельмишановною графинєю Марією Естергазі, а звідти ми разом поїхали до мого замку під назвою Крапіна, де 14 вересня урочисто повінчалися у замковій церкві перед отцем Агоштоном Берковичем, генералом білих братів. На третій день після Його Милість направився до Угорщини.

Року 1677. 9-bris 9 [9-го листопада] відбулося наше весілля у хорватському королівському місті Вараждін у домі

пана графа Яноша Драшковіча. Були присутні високоповажні графи Пал та Ференц Естергазі, а також хорватський бан пан граф Міклош Ердевді, разом із кількома іншими знатними представниками станів. Звідти ми відправилися до Відня, де Його Величність нагородив Його Милість золотим ключем [у нашому випадку «золотий ключ» є символом гідності королівських камергерів].

Портрет Юліанни
Терезії Другет (Алтан)

4 січня 1678 року ми прибули до Вараннова (Вараннов перейшов у володіння Другетів зі спадщини Баторі за заповітом Ержебет Баторі).

У тому ж році 8 січня з Божою поміччю ми прибули до Унтвара.

28 січня 1679 року Бог привів на цей світ мою маленьку донечку Розіну-Марію між дев'ятою та десятою годиною до полудня. Хресним батьком був Вельмишановний пан, його Милість Ференц Салаї Баркоці, а хресною матір'ю шанована її Милість пані Сусанна Гершеї Петев із Унтвара. На той час йому (Жигмонду Другету) було двадцять років, а мені дев'ятнадцять.

2 січня 1680 року на світанку Бог привів на цей світ мою маленьку Юліанну в нашому місті Унтварі.

5 квітня 1681 року Бог привів на цей світ мою маленьку Жужіку в Гомонні о десятій годині ранку, хрещеним батьком був пан Ференц Путнокі.

15 серпня того ж року Бог забрав зі світу мою маленьку донечку Маріанку, поховали її в Унтварі.

13 вересня 1682 року на світанку Бог привів на цей світ мою маленьку донечку Борішку (Борбалу) в Унгварі. Того ж року в замку Сенна (Ужанський комітат) 13 лютого на 22-му році покинув цей світ пан граф Янош Гомоннаї (молодший брат Жигмонда Другета), поховали його в замку Унтвар 11 травня того ж року.

14 лютого 1684 року між п'ятою та шостою годиною світанку Бог приніс на світ мою маленьку донечку Кларику в Унтварі.

2 квітня 1684 року між одинадцятою і дванадцятою годиною після багато гарних і побожних молитов, Вельмишановна графиня пані Марія Естергазі покинула цей світ на 46-му році життя, її поховали в замковій церкві Унтвар 11-го дня того ж місяця.

19 квітня 1684 року після важкої хвороби пішов із цього світу мій дорогий чоловік, Вельмишановний пан граф Жигмонд Другет, королівський камергер Його Величності Імператора Римського й Короля Угорщини, феїшпан комітатів Унг, Земплін і Боршод, на 27-му році життя, нехай Бог упокоїть його у вічному спочинку. Амінь.

24 жовтня 1684 року Бог забрав мою дорогу маленьку донечку Жужіку з цього світу в Гомонні, яку поховали поруч із її батьком у замку Унтвар».

Портрет Клари Другет (Зічі)

Лист Яноша Другета Ференцу Надашді

*Його Високості графу Ференцу Надашді,
спадковому володарю Фогарашфельд і
феїшпану комітату Шопрон, мосму шановному брату.*

«Гомонна, 7 січня 1644 р.

Вчора я отримав лист від Вашої Милості через пана Гербея і від нього дізнався про здоров'я Вашої Милості, чому від душі здивований і прошу Величного Господа ще надовго зберігати Вашу Милість у доброму здоров'ї. Що стосується спорідненості між Вашою Милістю та панянкою, то я трохи здивований, бо не знаю жодної близької спорідненості, в якій церква не дозволяє шлюб. Спілкуючись зі старшими людьми, Ваша Милість, мій любий брате, може також знати, що у випадку спорідненості четвертого ступеня вам слід подати заяву для отримання диспензації церкви, вимагається, щоб спорідненість була принаймні четвертого ступеню.

Ось чому Ваша Милість, любий брате, слід добре вивчити обидві гілки генеалогічного дерева, копію якого надішлеть також і мені, щоб зрозуміти. Оскільки ми (наша сім'я) походимо з Нірі (Нірбаторі) гілки сім'ї Баторі через Ержебет Баторі, а Її Милість (наречена) з Розгонської гілки сім'ї Баторі, я не знаю жодної близької спорідненості, яка вимагала б диспензації церкви. Щоб заспокоїти всіх у цій справі, я готовий надати всю свою допомогу Вашій Милості, хоча сподіваюся, що справа не дійде до цього. Якби моему Пану Палатину було відомо про будь-яку перешкоду одруженню, він би не пообіцяв Вашій Милості свою любов доньку, а спочатку вирішив би це питання.

Якщо справа все ж таки не може бути вирішена без диспензації, Його Милість Палатин отримає її на прохання від апостольського нунція. Я писав патеру Ференцу Сегеді, префекту мого сина — якого Ваша Милість добре знає — про те, що коли Ваша Милість звернеться до нього з будь-якими наказами, нехай він буде до Ваших послуг. Але, мій любий брате, не можу описати свою радість від того, що Бог прийняв вашу благодать у лоно Церкви. Нехай Бог береже Вашу Милість в Його благодаті до кінця свого життя, на славу Його святого імені.

Я був би дуже радий, якби цієї переешкоди не існувало і ще в цю Масницю могли відбутися заручини. Адже було б недоречно проводити весільну церемонію та належну їй підготовку через траур Вашої Благодаті. У зв'язку з цим я також писав Вашій Милості і Його Милості Палатину, який з огляду на вік та хворобу, хоче видати заміж панянку ще при житті, саме тому Вашій Милості потрібна диспензація.

Що стосується похорону бідної тітки, розумію і чув від інших, що це відбудеться до середини Масниці, тож це може бути однією з переешкод для заручин. Цим хай Господь Бог тримає Вашу Благодать у доброму здоров'ї.

Датовано в Гомонні 7 січня 1644 року.

*Illsimaе dominationis Vestrae. Servitor et fráter paratissimus
Comes Joannes Druget de Homonna, m. pr.*

P. S. Копію цього листа при необхідності поясніть також папському нунцію, коли потрібно, якщо це потрібно терміново, я також надішлю відповідний лист підтвердження. Мій любий брате, не гнівайтесь на пана Секеллі за те, що так пізно повернувся до Вашої Милості, я сам затримав його тут.

Уривки з листів
Лист Анни Якушич від 14 березня 1651 р.

*Вельмешановному пану Іштвану Асалаї,
заступнику королівського судді, моєму шановному панові.*

У моєму осиротілому (овдовілому) стані пропоную свою службу Вашій Милості, бажаю, щоб Бог благословив Вас усім добром!

Сьогодні я отримала Ваш лист, мій дорогий пане Асалаї, з якого я зрозуміла, що мені слід надіслати список (перелік) коштовностей зі срібла. Щодо срібних коштовностей, які належали моєму покійному чоловіку, список я передала адвокатам. За моїм бідолашим чоловіком не залишилося жодних інших золотих цінних речей / коштовностей, лише два перстені та весільне дерево (прикраса з дорогоцінного каменю), останнє помістили на капелюх, а один із перстенів натягнули на палець (ймовірно, під час похорону). Інший перстень залишився у мене, який він подарував мені на заручини та весілля.

Щодо рубіна, гадаю, якщо Ваша Милість так вважає, про нього не слід згадувати, поки інші срібні цінності та інші дрібниці, які були на складі, не вилучені. Якщо проситиме рубін, я відповім, що якщо Ви змиритесь з моєю материнською ласкою і залишите мені вирішувати це питання, Ви можете отримати його від мене. Якщо однак цього не зробите, я претендуватиму разом із донькою на частину цінностей, і не отримаєте його, поки не компенсуєте (оплатите) нам. Сам дорогоцінний камінь буде оцінено і ми претендуємо на половину його вартості.

Зі спадщини батька збереглася срібна скринька для письмових приналежностей і вона там теж є.

Дев'ять капта-келиків

12 позолочених срібних чашок для фруктів

2 чашки

2 сільнички

1 срібний підсвічник

1 ложка для меду

1 позолочена срібна таця

срібна чашка з кришкою для солодоців, з кількома відділеннями. Як пригадую, це подарунок від мого покійного чоловіка, що подарував мені ще при житті.

Більше срібних коштовностей, що належали б мені чи могли належати моєму чоловікові, у мене немає. Я готова присягнути, що серед цінностей його батька у мене немає нічого. Щодо моїх власних срібних коштовностей, які були там, наскільки пам'ятаю, опишу так:

вісім чи дев'ять позолочених срібних келихів із кришкою, що складаються, отримала від матері у кількості дванадцять штук як весільний подарунок. Пригадую, що дві або, можливо, більше з них уже втрачено.

12 менших, позолочених срібних келихів із кришками

1 нова срібна пляшка

1 товста срібна тарілка

1 позолочена чашка в футлярі

1 позолочена чашка без футляра.

Більше не можу згадати, срібні коштовності свого покійного чоловіка я поклала в ковану скриню, а власні — у велику зелену скриню. У мене також був список цінностей, якби Йозеф прийшов, він би пригадав, які й скільки в мене було срібних предметів. Вісім срібних мисок, які я отримала від матері в придане, миску для миття рук (таз) та інший дрібний срібний посуд, куплений у Відні, я пере-

дала адвокатам за списком. Чула, що мій бідний брат зламав свою шафу і зробив кінські знаряддя із срібних тарілок, які вийняв. Ви можете собі уявити, Ваша Милість, скільки усього належало до панського кухонного набору. Наскільки мені відомо, тридцять-сорок срібних мисок із тарілками, келихами, посудом для миття рук, ложками, виделками, пляшками, банками. Можливо, Ваша Милість пам'ятає, на скільки тисяч (форинтів) накупив (мій брат) з маєтку кардинала.

Прошу Вашої Милості дати зрозуміти моєму синові, що я прийняла угоду (через Його Величність, указ короля, вони не могли лишити мене цього), і я сподіваюся, що він і надалі буде поводитися зі мною гуманно.

Прошу Вас, пане Асалаї, продовжувати допомагати мені з доброзичливістю та бути поряд. Надалі нехай Всевишній благословить Вас і тримає у міцному здоров'ї.

Вчинено у замку Терешеш 14 березня 1651 року.

Анна Якушіч власноруч, яка віддано шанує Вашу милість.

Приписка. Щодо токайських грошей, я теж на це заслуговую. Вашій Милості відомо скільки я заплатила за майно (заставу), скільки і що витрачаю. У мене немає переписів, їх можна знайти в маєтках у Терешеші та Варанові. Їх вже Ваша Милість переглянули. Що стосується переписів інших маєтків, то вони надаються посадовим особам, які можуть повідомити про те, що я оплатила. Наскільки пам'ятаю, я передала список виплат адвокатам, у них він є.

Інші списки також були в сховищі (скарбниці), яке зламали, то вони знають, куди їх поділи, нехай відшукають.

ГЕРБ ТА ПЕЧАТКИ РОДИНИ ДРУГЕТІВ

Іван Міськов

Уперше родина Другетів згадується в італійських документах, пов'язаних із містом Паскарола (1272-1273) та замком Нучерія (1275-1277; 1285-1286; 1291-1292). Тут йде мова про Ніколо Другета та його дружину Ізабеллу. Офіцер Ніколо Другет, як видно з документів, був особистим охоронцем дітей Карла, принца Салерно у замку Нучерія. Також із документів відомо про масток Ніколо Другета в містечку Паскарола (приблизно 15 км від Неаполя). Ніколо став родоначальником родини Другетів, котра стане однією з впливових і найбагатших родин в Угорському королівстві в I половині XIV ст. Ніколо мав сина Джованні (його дружина невідома). У цьому шлюбі народилися брати Філіпп і Янош, майбутні палатини Угорського королівства. Другети відіграли вирішальну роль у сходженні на трон Угорського королівства представника Анжуйської династії короля Карла Роберта. Фактично Філіпп Другет приніс перемогу Карлу Роберту в битві при Розгоні (15 червня 1312 р.) проти синів палатина Омодея Або, який трагічно загинув у Кошицях 1311 р. Прапором королівських військ були золоті лілії у синьому полі проти червоно-білих стягів синів Омодея. Нам невідомо, який герб мав офіцер Ніколо Другет. Документи свідчать про те, що герб Другетів був принесений в Угорське королівство із Італії. На гербі Другетів зображені птахи. Але що це за птахи? Вони подібні до дроздів і мерлет.

Дослідники про дроздів та мерлет

Італійський дослідник Джованні Санті-Мадзіні диспутовав, що четвертий дрізд, у даному — геральдичному випадку — використовується не в своїй природній якості (крім досить рідкісних випадків із «мовлячими» гербами, як Мерлі та Соллімадеї Мерлі), а в стилізованій формі, де від дрозда залишилася тільки назва — мерлетта без ніг та дзьоба (у Франції). Однак, це важлива геральдична фігура, що особливо часто зустрічається в нормано-британському ареалі, дуже древнього походження: в Англії вона нерідко з'являється в гербах четвертих синів. Причини таких спотворень багато обговорювалися і пояснювалися по-різному, їхню появу пов'язували з повідомленнями про поранених під час воєн проти невірних, про вбитих ворогів, але іноді з припущеннями про банальний недогляд упорядників гербів. Що ж до останнього припущення, його прихильники, схоже забувають про те, що й інші птахи отримують подібні спотворення (орел, качка, чапля). Англійські дослідники геральдики, такі як Стівен Слейтер та Стівен Фрайера, вважають мерлеттами — ластівок або жайворонків. Відомий французький палеограф та геральдист Мішель Пастуро вважає мерлетт дроздицями — невеликими фігурами, як стилізованого птаха з боку без лап і клюву (з XV ст.) червоного кольору. Більш точне визначення мерлетти дає В. Похльобкін, вважаючи, що мерлетти (фр. merlettes) — застосовувані в західноєвропейській геральдиці, особливо у французькій, профільні зображення пташок із відрубаними дзьобами і лапками, що нагадують у такому вигляді чи то «качечок», чи то «ластівок» без хвоста (поворот праворуч). Їх ввели хрестоносці, які поміщали на своїх щитах кілька таких зобра-

жень маленьких пташок із метою натякнути, що і вони, подібно до перелітних птахів, мандрують світом і бездомні, нещасні. Позбавлення ж мерлетт дзьоба і лапок мало служити натяком на важкі рани і каліцтва, які чекали лицаря (найстрашніші рани на той час — це втрати кінцівок і ушкодження обличчя, черепні поранення). Символізуючи за допомогою мерлетт свою участь у хрестових походах, лицарство XII – XIII століть залишило таким чином у своїх гербах точне, документальне підтвердження цього факту для нащадків, бо після закінчення хрестових походів мерлетти в гербах пізнішого дворянства більше не вживалися.

У свій час мукачівські краєзнавці Михайло Федак та Олексій Філіппов підняли питання про герб родини Другетів. Перший дослідник — знавець генеалогії відомих родин Угорського королівства та середньовічної Європи на сторінках газети «Старий Замок-Паланок» констатував, що, по-перше, особливо багато помилок та неточностей містять дані про родинні зв'язки та символіку родинного герба Другетів, а другий підняв питання про семіотику герба у зв'язку із створенням нового герба із дроздом чи ластівкою (проекти двох гербів) Ужгородського національного університету в 2013 році.

Остаточню підсумовує М. Пастуро, що мерлетти є оригінальним витвором середньовічної геральдики. Це невеликий стилізований птах, зі складеними крилами і без ніг, якщо дивитися на нього у профіль. Як і Палеріон, він має дзьоб у середньовічній геральдиці, але втрачає його наприкінці XV століття. Питання про походження цієї фігури залишається спірним. На нашу думку, первинно йшлося про маленького дрозда, який використовувався як «предмет, що говорить» у деяких родинах Іль-де-Франс, Бовезі та Норман-

дії. Найстаріший щит із дроздами можна побачити на печатці Гійома де Мелло, сенатора, який володарював між Бове та Сенлісом, яка прикріплена до акту, датованого 1185 роком. Але досить швидко ця фігура перестає нагадувати дрозда, перетворюючись на маленького стереотипного птаха, не прив'язаного до жодного з відомих видів, дизайн якого залишається нестабільним. Як доказ того, що він використовувався як фігура, «яка розмовляє» у Франції є наступне: спочатку дрозда носили тільки особи, прізвиська яких в основі мало корінь «merle— дрізд» (Мелло, Меріо, Мерло), а з середини XIV століття воно поширилося й на родини, прізвиська яких мали в основі корінь «bird» — птах, фр. Oiseau» (Oisery, Oisy, Loysel, Loiseau, Loiseleur та ін.). За індексом частотності дрізд є другою фігурою тваринного світу після лева на середньовічному гербі. Він міститься на близько 15% гербів із тваринами (орел тільки на 10%) і на 5% від загальної кількості гербів (орел – 3%). Але ці цифри підлягають географічним та хронологічним уточненням. XIII століття справді є «золотим віком» дрозда. Згодом його значення зменшується. У наш час він також конкурує з дуже схожою маленькою фігуркою: каченям — маленькою пташкою, яка у профіль зображена у польоті, але має дзьоб і ноги. Географічно дрізд має свої улюблені території: насамперед Іль-де-Франс, Бовезі, Нормандія, Пікардія; потім Артуа, Фландрія, Брабант, Голландія, Зеландія, центральні та південні графства Англії. Рідше зустрічається на півдні Франції, в Іспанії, в Італії, у Швейцарії, в Австрії, на півдні Німеччини, у Скандинавії. Ця фігура характерна також для Північно-Західної Європи, колиски геральдики та регіонів, де герби збереглися найбільш автентичними. В Англії чорного дрозда називають martlet, а не mertlete і вважають, що

Йдеться не про маленького дрозда, а про маленьку ластівку. У Німеччині з нього роблять жайворонка. Але тут уже мова йде про сучасні відмінності, а насправді — це той самий геральдичний птах, який згадується ще у латинських трактатах, прикрашених мерулою (мерула з лат. дрізд). Але тепер повернімось до дослідників, що займалися та займаються дослідженням гербу Друтетів. До них належать, включаючи і публікації ілюстрацій про їхні печатки та герби, наступні: К. Вагнер, Ф. Ромер, Л. Таллоці, Т. Легоцький, Г. Чергю, барон А. Нярі, а серед сучасних – І. Бертенї, М. Федак, о. С. Ленчіш, Д. Гарді, Л. Зубанич, І. Чізі. Окрім того, угорська дослідниця Є. Штрауб зробила кольорову графічну реконструкцію герба Друтетів, надрукованого у третьому томі репринтного перевидання багатотомної праці про герби та генеалогію угорських родин І. Нодя.

У другій половині XIX ст. Л. Таллоці підсумував дослідження своїх колег, які публікували та мали готувати працю про герб і печатки Друтетів: Флоріша Ромера, Тиводара Легоцького, Йозефа Гампела. Останній виявив два надгробки XIV ст. з гербами (нібито подібні до Друтетів, але не мали до них ніякого відношення) у костелі Св. Клари в Неаполі, під

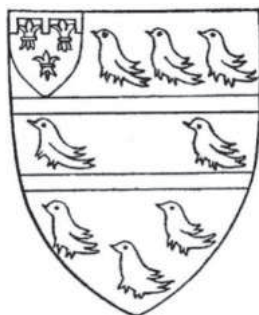
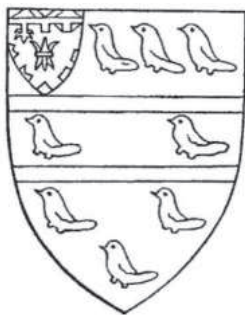

Рис. 1. Герб Друга де Мерлота Рис. 2. Герб Ніколо де Мерлота

час подорожі в Італії. У наш час, о. Стефан Ленчіш у монографії про родину Другетів з Гуменного (нині м. Гуменне, Словаччина), спираючись на попередні дослідження, вказує на ідентичні герби дворянських родин Друга де Мерлото (помер 1339 р.), (рис. 1) та Ніколо Мерлото (помер 1358 р.), (рис. 2) з надгробків у костьолі Св. Клари в Неаполі.

Геральдичний щит розділений двома поясами на три поля, у верхньому поясі — справа менший щит із турнірним комірцем, всередині якого геральдичні лілії (символізують молодшу гілку, подібні є на гербах угорських королів Карла Великого та його сина Людовіка Великого), за малим щитом — три птахи, у середньому полі — два, у нижньому — три, тобто всього разом вісім птахів із обрізаними лапками (рис. 1). Єдина відмінність: у гербі Ніколо Мерлото пташки мають гостріші клюви та крила (рис. 2). У французькій геральдиці ці птахи вважаються дроздами. О. Стефан Ленчіш

Рис. 3. Фрагмент фрески: «Коронація угорського короля Карла (1317 р.)». Фото І. Яновського

наголошує, що предків Другетів не потрібно шукати в Неаполі чи Салерно, а здійснити пошуки цього роду у Французькому королівстві. На фрагменті фрески «Коронація угорського короля Карла» з інтер'єра собору Святого Мартіна Спішської Капітули (м. Спішське Подградье, Словаччина) ми бачимо овальний (італійський) щит герба Угорського королівства, дещо звужений знизу, натякаючи про французьке походження угорського короля Карла (Карл Роберто) з Анжуйської династії (рис.3).

Саме у сходженні на угорський трон Карла Анжуйського відіграв роль його найближчий соратник та прихильник Філіпп Другет. Більшість дослідників вважає, що дрозди тотожні мерлетам, тільки Т. Легоцький вважав цих птахів шпаками.

Герб та печатки Другетів у XIV ст.

На документі 1318 р. зафіксовано першу власну гербову печатку Філіппа Другета з наступним описом: у червоному

Рис. 4. Перша печатка палатина Філіппа Другета 1318 р.

полі печатки шестилистника норманський щит розділений поясом із трьома пряжками у супроводі шести мерлет-дроздів, повернутих вправо, три у верхній частині щита, а три — у нижній. У дроздів відкритий клюв і обрубані лапки (Рис. 4).

На другій круглій печатці Філіппа Другета, взятій із документа 1324 р., зображено не-

розбірливого вершника, який у правій руці з мечем, а у лівій тримає щит, на якому мерлети відсутні. Навколо печатки латиномовна легенда: S.(igillum) PHILIPPI PALATINI. IVDICIS COMANORUM

Рис. 5. Друга печатка палатина Філіппа Другета 1324 р.

COM/i/tis...CIPES. ET. D/e/ VYVAR — печатка Філіппа, палатина, судді куманів, іспан Спіша та Уйвара (рис. 5).

Уперше сім мерлетт ми бачимо на норманському щиті печатки Іоанна Другета в документі від 21 вересня 1328 р. У XIX ст. цей документ зберігався в Імператорському Державному архіві у Відні. Щит перетятий поясом із трьома пряжками, у верхній частині щита чотири, а в нижній — троє птахів. Легенда латинською: S. IO(an)N(i)S. DRVGET. MILIT(is). D(om)NI. D. PASQEROL печатка Іоанна Другета, Воїна (Вершника), Господаря з Паскаролі. На печатці 1328 р. герб Іоанна Другета ще двічі бачимо на кінській збруї (рис. 6).

Із XIV ст. відомі наступні печатки окремих представників родини Другетів. На документі 1328 р. кругла печатка магістра Віллерма Другета з наступним описом: у полі печатки норманський щит що розділений поясом з трьома пряжками, у верхній частині щита — чотири, а в нижній — три мерлети, над щитом відкритий рицарський шо-

Рис. 6. Графічна реконструкція печатки палатина Іоанна Другета. 1328 р.

лом із піднятим забралом, поверх якого фігура ангела зі свічкою, а щит підтримують напроти стоячі лев (справа) та грифон (зліва). Навколо печатки текст легенди латинською: S.(igillum) MAGRI. GYLEMMI D'DRVGETI. COMIT/isdsc/EPUS. DE VYVAR — магістр Віллерм Другет граф Спіша та Уйвара. Документ від 22 вересня 1332 р., завірений круглою висячою печаткою палатина Іоана Другета, з наступним описом: у полі печатки вправо атакуючий кентавр у правій руці тримає спис, у лівій — норманський щит, поле якого розділене поясом із трьома пряжками, у верхній частині щита — чотири, у нижній — три мерлети (дрозди) вправо, а навколо печатки текст легенди латинською: S(igillum) : IOH(an)NIS : DRUGETTI : P(a)LATINI : HUNG(a)R(ia) : E(t) IVDICIS : COM(an)OR(um) — печатка Іоана Другета, палатина Угорщини та судді куманів (рис. 7).

Рис. 7. Висяча кругла печатка палатина Іоана Другета 1332 р.

На документі від 16 квітня 1337 р. підвішена кругла печатка Віллерма Другета, опис якої наступний: у полі печатки скошений вправо щит, розділений поясом із трьома пряжками й у верхній частині якого вправо чотири, а у нижній так само три мерлети (дрозди) з клювом без лапок, на куті щита чоловіча голова з шоломом, на верші якого ангел на колінах зі свічкою, а навколо печатки текст легенди латинською: S. (igillum) D/omi/NI. VILLERMI. DRVGETTI PALATINI. VNGARIE ET. IVDICIS CVMANORVM — печатка господаря Віллерма Другета палатина Угорщини та судді куманів (рис. 8).

На документі від 27 листопада 1354 р. міститься висяча кругла печатка державного судді Міклоша Другета. Її опис наступний: у полі печатки норманський щит, розділений по-ясом із трьома пряжками, у верхній частині щита є чотири мерлетти (дрозди), а в нижній — три з ключом без лапок і всі дивляться вправо, над щитом закритий рицарський шолом із накидкою, поверх якого клейнод — пряжка, оточена двома рогами, а щит підтримують напроти один одного два леви. Легенда печатки латинською: S.(igillum) CO/m/ITIS . NICOLAI IVDIC/is CURIA/e DOMI/ni REGIS — печатка графа Ніколая головного судді королівської курії (рис. 9).

Рис. 8. Висяча кругла печатка палатина Віллерма Другета 1337 р.

Рис. 9. Висяча кругла печатка державного судді Міклоша Другета 1354 р.

Печатка Другетів у XV ст.

Після Міклоша Другета, понад півтора століття, ніхто з представників не займав високих державних посад, а вони обмежились посадами наджупанів (ішпанів / графів) комітатів Унг і Земплін. Проте, Пал Енгел у генеалогічній таблиці родини Другетів вказує посаду головного королівського виночерпця (*magister pincernarum regalium*) Шімона Другета. Цю посаду Шімон Другет займав із 1459 по 1479 рр. Якою печаткою користувався Шімон Другет невідомо. Проте збереглася печатка його батька Іштвана Другета 1440 р. У полі печатки, на гербовому щиті, три пряжки (геральдична фігура поясу нечітка), у верхній частині щита знаходяться чотири птахи, а в нижній — три з відкритим клювом та лапками (рис. 10). Уперше на цій печатці ми бачимо цікавих птахів, навіть не схожих ні на дроздів, ні на мерлетт.

Рис. 10. Печатка Іштвана Другета 1440 р.

Печатка та герби Другетів у XVI ст.

XVI ст. стало знаковим для родини Другетів, оскільки у 1527 р. Франциск Другет обійняв посаду королівського скарбника (*tavernicorum regalium magistri*). Невідомо, якою печаткою чи гербом користувався Франциск Другет. Але, за цей період відомий документ 1578 р., завірений особистими

перстневими печатками Ніколо та Стефана Другетів де Гомонна (рис. 11, рис. 12).

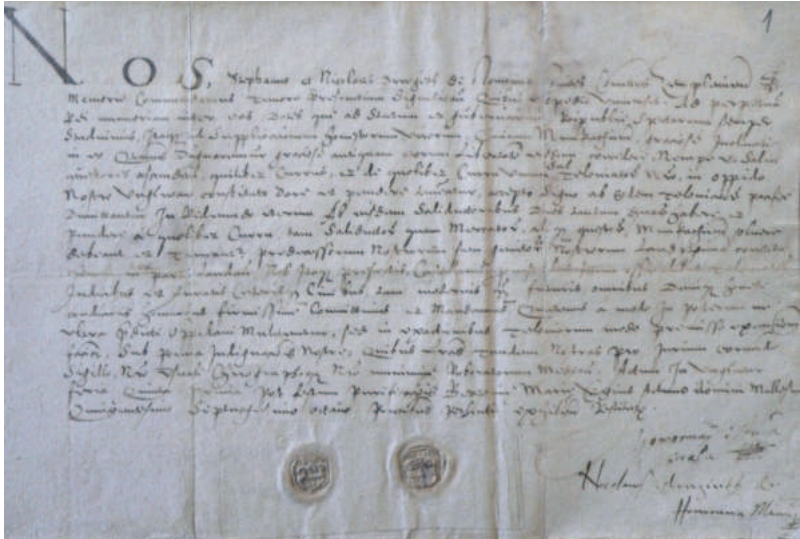

Рис. 11. Документ 1578 р., завірений печатками Ніколо та Стефана Другетів де Гомонна. Фото І. Міськова.

Рис. 12. Особисті перстневі печатки Ніколо та Стефана Другетів де Гомонна з документа 1578 р. Фото І. Міськова.

Герби Другетів (рис. 13, рис. 14) збереглися над головними входами у їхніх родових палацах XVI ст. у м. Гуменне (Словаччина) та в Ужгородському замку (сьогодні Закарпатський краєзнавчий музей м. Ужгорода: нині збереглася тільки частина герба).

*Рис. 13. Герб родини Другетів. Гуменне (Словаччина).
Фотографія М. Приймича.*

Рис. 14. Ужгородський замок. Герб родини Другетів.

Герби та печатки Другетів у XVII ст.

Під час археологічних розкопок церкви Св. Георгія в Ужгородському замку знайшли уламки кахлів із сімейним гербом

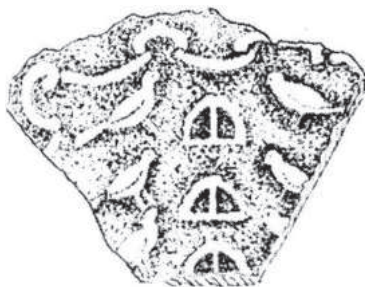

Рис. 15. Фрагмент кахлю з родинним гербом Другетів церкви Св. Георгія Ужгородського замку.

родини Другетів: у публікації археолога П. Пеняка проілюстровано уламок кахлю з гербом Другетів (рис. 15), на якому чітко проглядаються по три мерлетти з кожного боку, яких розділяє пояс (стовб, перев'яз?) із трьома пряжками.

В іншому випадку археолог О. Дзембас зазначив, що зокрема під час розкопок церкви Св. Георгія в Ужгородському замку виявили численні уламки кахельної плитки із зображенням родового гербу Другетів. (рис. 16).

За XVII ст. автором було виявлено 12 печаток родини Другетів на документах, котрі сьогодні зберігаються у Державному архіві міст Пряшева (Словаччина). 1 грудня 1608 р. на посаду державного судді було призначено Балінта (Valentinus) Другета, нечітка печатка якого збереглася на документі від 22 січня 1609 року (рис. 17): в округлому полі печатки родинний

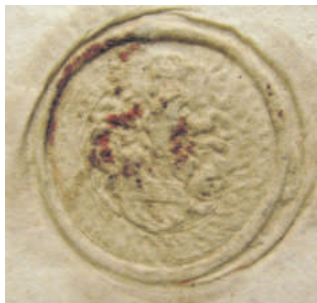

Рис. 16. Кахель із родинним гербом Другетів церкви Ужгородського замку.

герб Другетів, розділений поясом із трьома пряжками, зверху чотири мерлетти повернуті вправо, а знизу так само три, щит нечіткий, над яким шолом із хутром, а над шоломом — корона, з якої виходить клейнод у формі двох орлиних крил. Можливо, це перший відбиток печатки Другетів, де зустрічається клейнод у формі двох орлиних крил. Вони символізують відродження.

Найперші чіткі відбитки з орлиними крилами — це дві овальні форми печатки за 1652 р. Георгія Другета. У полі овальної печатки зображення іспанського щита, розділеного поясом із п'ятьма пряжками. У верхній частині поля щита — чотири дрозди повернуті вправо, а в нижній частині — три. Над щитом графський шолом із опущеним забралом. На шоломі розташована відкрита графська корона. З корони виходить клейнод у формі двох орлиних крил, чотири дрозди є під поясом із трьома пряжками, а під ним — три. Із графського шолому виходять дві накидки. Наступна кругла печатка 1651 р. має нечіткий відбиток (рис. 18) і повторює зображення двох вище зазначених печаток.

На документах 1640 р., 1652 р. знайдено два нечіткі відбитки круглих печаток. У обидвох печатках на гербах по сім дроздів,

*Рис. 17. Печатки
Валентина Другета 1609 р.
Фото І. Міськова.*

*Рис. 18. Печатка Георгія
Другета 1651 р.
Фото І. Міськова.*

у поясі є п'ять пряжок, перший гербовий щит — німецький (рис. 19), другий — іспанський.

*Рис. 19. Печатка
Іоанна Другета 1640 р.
Фото І. Міськова.*

*Рис. 20. Друга печатка
Іоанна Другета 1640 р.
Фото І. Міськова.*

Наступні печатки Другетів, що зберігаються у Державному архіві Словаччини в м. Пряшів: овальна (1630 р.), кругла (1640 р.) (рис.20), кругла (1640 р.), кругла (1661 р.), овальна (1684 р.), кругла (1640 р.).

У шести печатках (три – овальної, три круглої форми) на гербах сім дроздів, у поясі — п'ять пряжок. П'ять печаток із клейнодом у формі двох орлиних крил. Виняток складає без клейноду, перстнева печатка (1684 р.) графині Крістіни Другет.

У Державному архіві Закарпатської області м. Берегово (Україна) також зберігаються документи родини Другетів. Найперша печатка Георгія Другета датується на документі 1611 р. з наступним описом: у полі овальної печаті є гербовий щит, розділений поясом із трьома пряжками, у верхній частині якого чотири дрозди повернуті вправо, а в нижній частині — три. Над щитом графський шолом із опущеним забралом. На шоломі розташована графська відкрита корона. З корони виходить клейнод у формі двох орлиних крил, на правому

крилі у верхньому ряді чотири дрозди, у нижньому — три, а на лівому — посередині пояс із пряжками. Легенда печаті латинською: GEORGIVS DRUCET DE HOMONNA COMES COMITATVS VNG — Георгій Другет де Гомонна граф комітату Унг. За 1613 рік відомі дві печатки Георгія та Валентина Другетів: перша дуже подібна до відбитку печатки 1611 р., проте легенда нерозбірлива, а друга овальна печатка: у полі якої зображення старовинного гербу Другетів, поле щита розділяє пояс із трьома пряжками, у верхній частині чотири дрозди повернуті вправо, а в нижній частині поля — три, далі зображення та легенда нерозбірливі (рис. 21).

Рис. 21. Печатка Валентина Другета 1613 р.
Фото І. Міськова.

Рис. 22. Печатка Іоанна Другета 1633 р.
Фото І. Міськова.

На документі 1633 р. відома кругла сургучна висяча печатка Іоанна Другета (рис. 22) з наступним описом: у полі круглої печатки — овальний щит, зверху якого баронська корона. У полі щита прямий перев'яз зліва з трьома пряжками, зверху якого чотири, а знизу — три дрозди з клювом без лапок вправо.

У документі за 1637 р. на різних аркушах знаходимо три однакові круглі печатки графа Іоанна Другета — судді королівської курії (рис. 23). У полі печаті зображення гербового щита, розділеного поясом із п'ятьма пряжками. У верхній частині поля щита чотири дрозди повернуті вправо, а в нижній частині — їх три. Над щитом графський шолом із опущеним забралом. На шоломі розташована відкрита графська корона. З корони виходить клейнод у формі двох орлиних крил, чотири дрозди під поясом, а під ним три. Із графського шолому виходять дві накидки. Текст легенди печатки наступний: верхній ряд: + comes ioannes Drvgeth de Homonna iudex curiæ regiae

*Рис. 23. Печатка
Іоанна Другета 1637 р.
Фото І. Міськова.*

perpetus de Vng ac. ZEMPLIN · COTTVM · SVP — граф Іоанн Другет де Гомонна суддя королівської курії, спадковий головний надзупан комітатів Унг і Земплін; нижній ряд: + comes · sac. caes. regiae Mattispart. regni · HVNG. SVVPPR · Generalis. Necnonconsi Et. same — граф священного імперського короля Матвія і частини королівства Гунгарії (Угорщини), верховний генерал, а також радник і камергер.

Друга печатка — це овальна печатка Іоанна Другета де Гомонна 1637 р. Опис її наступний: у полі печаті зображення гербового іспанського щита, розділеного поясом із п'ятьма пряжками. У верхній частині поля чотири дрозди повернуті вправо, а в нижній частині — три. Над щитом графський шолом із опущеним забралом. На шоломі розташована відкрита графська корона. З корони виходить клейнод у формі

двох орлиних крил, чотири дрозди під поясом, а під ним три. Із шолому виходять дві накидки (намет). Таку саму овальну печатку знаходимо на документі 1638 р. (рис. 24).

Дві круглі печатки Іоанна Другета знаходимо на різних документах 1638 р. Зображення те саме (рис. 23), що й на інших попередніх печатках, проте під поясом три «дрозди» стоять на постаменті (основі), що ми бачимо на подальших печатках Другетів 1640, 1643, 1651, 1652, 1658, 1661, 1679 рр. Печатка Іоанна Другета 1641 р. така сама, як на документі 1640 р. (рис. 20). Овальна печатка графа Георгія Другета на документі 1658 р. подібна зображенню гербів із сімома дроздами на попередніх печатках. Серед печаток родини, знаходимо перстневу печатку на документі 1679 р. (рис. 25), з наступним описом: у полі печатки іспанський щит, розділений поясом з трьома пряжками, у верхній частині — чотири дрозди, а в нижній частині на постаменті — три дрозди. Увінчує щит графська корона над якою латинські літери CIDDH (Comes Ioannes Drugeth De Homonna). Гербовий щит обабіч прикрашають звиваючі стрічки доверху.

*Рис. 24. Печатка
Іоанна Другета 1638 р.
Фото І. Міськова.*

*Рис. 25. Печатка
Іоанна Другета 1679 р.
Фото І. Міськова.*

Рис. 26. Родинний герб Другетів I пол. XVII ст. Фото. І. Міськова.

На першу половину XVII ст. складається родинний герб Другетів (у овальному віночку з квіточками), відомий з гербовника Ордену Єзуїтів м. Ужгорода (рис. 26). Його опис наступний: у червоному полі щита посередині золотий пояс із трьома золотими пряжками; у верхній частині поля чотири чорних дрозди, повернуті вправо, а в нижній частині поля на зеленому постаменті — троє чорних дроздів; герб обрамляє срібний шолом із опущеним забралом; на шоломі розташована семикутна

графська відкрита корона; з корони виходить клейнод у формі двох чорних орлиних крил, кожне з яких має золоте поле із зеленим поясом і трьома золотими пряжками, чотири чорних птахи над поясом, а три під ним; із срібного графського шолому виходять дві накидки (намет): права золото-синього, а ліва срібно-червоного кольорів.

Також відомий подвійний герб родини Алтан-Другетів на церковній ризі (плащ, казула), яку було подаровано подружжям Мігалем Венцелем Алтаном та Юлі-

Рис. 27. Подвійний герб подружжя Алтан-Другет на церковній ризі, подарованій Ордену Єзуїтів у м. Ужгород 31 липня 1720 р.

анною Терезією Другет (остання представниця роду по жіночій лінії) Ордену Єзуїтів у м. Ужгороді (рис. 27, рис. 28). Ця риза зберігалася у соборі в часи мукачівського єпископа А. Бачинського. На самій легенді подвійного герба за-свідчено, що цю ризу подаровано 31 липня 1720 р.: «*Juliana Theresia nata comitissa Drugeth de Homonna, ultima familiae Mich. Wend. Comitum ab Althan Conthoralis Anno 1720. 31. Julii*». Саме у вишитому гербі Другетів є шість мерлетт (дроздів) у поясі з трьома пряжками, а у клейноді у формі двох орлиних крил по сім мерлетт (дроздів), що свідчить про древність даного роду.

Рис. 28. Кольорове зображення подвійного герба подружжя Алтан-Другет на церковній ризі, подарованій Ордену Єзуїтів у м. Ужгород 31 липня 1720 р.

У XVIII ст. невідомим художником був намальований портрет графині Клари Другет (рис. 29), дружини графа Пейтера Зічі.

Рис. 29. Портрет графині Клари Друтет. XVIII ст. Невідомий художник. Исторична картинна галерея. Угорський національний музей.

На портреті, справа у верхньому кутку під графською короною, родинні герби Зічі та Друтетів (рис. 30).

Отож, бачимо, що родина Друтетів прийшла з Неаполітанського королівства в Угорське зі своїм власним гербом, який використовувався на печатках XIV-XVII ст. Традиційною символічною фігурою стала мерлетта (дрізд) — птаха з клювом (спочатку шість, а потім сім мерлетт-дроздів), у якої відсутні лапки. Щодо символіки герба, то мерлетти-дрозди свідчили

про носіїв цієї символічної фігури на гербах як незмінних учасників хрестових походів, рицарів, вершників, воїнів, на-

Рис. 30. Родові герби Зічі та Друтетів з портрета Клари Друтет.

дійних охоронців свого покровителя, до якого його надійні слуги в будь-яку хвилину готові прийти на допомогу і слідувати за своїм господарем будь-куди. Мерлетти-дрозди перебувають у постійному русі й не мають часу для відпочинку. Відсутність лапок у мерлетт-дроздів із клювом (або без клюва) свідчило про те, що предки даної символічної фігури, отримали важкі поранення або каліцтво у часи середньовічних битв. На початку XVII ст. на гербових печатках і гербах Другетів «утверджуються» дрозди, котрі з клювом обростають лапками, а також з'являються орлині крила. Розмір печаток Другетів залежав від займаної посади, що визначало статус господаря. Ці дрозди стали символічними фігурами родинного герба Другетів I пол. XVII ст. з наступним описом: у червоному полі гербового щита, посередині якого зелений пояс із трьома золотими пряжками; у верхній частині поля — чотири чорних дрозди повернуті вправо, а в нижній частині поля, на зеленій основі (постаменті) — три дрозди. Герб обрамляє срібний шолом із опущеним забралом. На шоломі розташована семикутна графська відкрита корона, з якої виходить клейнод у формі двох чорних орлиних крил. Кожне з крил має золоте поле із зеленим поясом і трьома золотими пряжками: чотири чорних дрозди над поясом, а під ним три. Із срібного графського шолому виходять дві накидки (намет): права — золото-синього, а ліва — срібно-червоного кольорів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРА

- Anjou-kori oklevéltár. XII. 1328. / Szerk. Almási Tibor. Budapest–Szeged, 2001. https://library.hungaricana.hu/hu/view/KozMagyOkmanytarak_anjou_uj_12/?pg=0&layout=s
- Batthyany missilisek. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára <https://adatbazisonline.hu/adatbazis/batthyany-missilisek>.
- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (дали MNL OL) Diplomatikai Levéltár- Diplomatikai Fényképgyűjtemény (дали DL-DF) 40445/ 1324/ EGRI KÁPTALAN Q 10 / DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR (Q szekció) • Gyűjteményekből (P és R szekcióból és állagtalan fondok) • Magyar nemzeti múzeumi törzsanyag (Q 10). Availableat: <<https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/view/310469/>> [Accessed: 25. 09. 2023].
- MNL OL, DL-DF 74793/ 1332-09-22/ DRUGET JÁNOS NÁDOR Q 127 / 17/ DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR (Q szekció) • Családilevéltárak (P szekcióból) • Máriássy család levéltára, márkusfalvi (Q 127). Availableat: <<https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/view/27977/>> [Accessed: 29. 10. 2023].
- Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnok. Leltáriszám 1959. 005. ZichyPéterné Drugeth Klára (1684–1706), képmása. Ismeretlen festő (XVIII. sz.). Szélesség: 87.0. Magasság: 69.5. Anyag: Vásznon. Technika: Olajfestmény. Availableat: <https://gallery.hungaricana.hu/hu/TortenelmiKecpsarnok/1001637/?list=eyJxdWVyeSI6ICJkenVnZXRoIn0&img=0> [Accessed: 27. 12. 2023].
- MNL OL, DL-DF 2277/ 1354-11-27/ DRUGET MIKLÓS ORSZÁGBÍRÓ Q 311 / 321 26 DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR

- (Q szekció) • Kincstári levéltárból (E) • MKA, Neoregistrataacta (Q 311). Availableat: <[https:// https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/47153/](https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/47153/)> [Accessed: 11.12.2023].
- Spišské Prepošstvo (далі Sp.-P.), i. č.32. 1318. Spišska Kapitula, Spišski a novohradský župan Filip // Štátny archíve v Levoči, s.1.
 - Sp.-P., i. č.52, 1337, Višehrad, Palatin Viliam Drugeth // Štatny archive v Levoči, s.1b.
 - Štátny archíve v Prešove (далі SAP), Drugeth z Humenného (далі D-H): Užhorodmesto. i. č. 651/9, s.1.
 - SAP, Drugeth z Humenného (далі D-H): Panstvo Čičava, Skrabské, Vranov, inv č. 583/1, s.1-2.
 - SAP, D-H: Panstvo Čičava, Skrabské, Vranov, inv č. 590/2, s.1.
 - SAP, D-H: Užhorod Mesto, inv č. 651/9, s. 1.
 - SAP, D-H: Užhorod Mesto, inv č. 651/25, s. 1.
 - SAP, D-H: Užhorod Mesto, inv č. 651/35, s. 10.
 - SAP, D-H: Panstvo – Ukrajina, inv č. 653/6, s.1,4.
 - SAP, D-H: Panstvo – Ukrajina, inv č. 653/16, s.1.
 - SAP, D-H: Panstvo – Ukrajina, inv č. 653/19, s.1.
 - SAP, D-H: Panstvo – Ukrajina, inv č. 653/21, s.1.
 - Державний архів Закарпатської області (далі ДАЗО), ф. 4, оп. 2, Спр. 520, арк. 2,4, 6.
 - ДАЗО, ф. 4, оп. 2, спр. 523, арк. 2 аб.
 - ДАЗО, ф. 4, оп. 2, спр. 526, арк.1.
 - ДАЗО, ф. 4, оп. 2, спр. 531, арк.1.
 - ДАЗО, ф.4, оп. 2, спр. 1066, арк. 4аб.
 - ДАЗО, ф. 4, оп. 11, спр. 6, арк. 2.
 - ДАЗО, ф. 4, оп. 11, спр. 307, арк. 2 б.
 - ДАЗО, ф. 4, оп. 15, спр. 117, арк.1.
 - ДАЗО, ф. 4, оп. 17, спр. 32, арк. 1.

- ДАЗО, ф. 10, оп. 1, спр. 78, арк.2.
- ДАЗО, ф. 4, оп. 11, спр. 308, арк. 2б.
- ДАЗО, ф. 151, оп. 25, спр. 59, арк. 1.
- ДАЗО, ф. 151, оп. 25, спр. 65, арк. 1.
- ДАЗО, ф. 1589, оп. 1, спр. 47, арк. 1.
- Acsády Ignác. A Széchyek Murányban. II. közl., Századok, 1885.119. old.
- Adattár. A Tiszáninzeni Református Egyházkerület lelkészei: a kezdetektől a millenniumig: harmadik, bővített, javított kiadás / Szerk. Ugrai János. Sárospatak - Tiszaújváros, 2017. 330 old.
- Ágoston Péter. A magyarvilági nagybirtok története. Bp., 1913.
- Arisztokrata nők és közélet a koraújkorban. *Nőkvilága. Művelődés- és társadalomtörténeti tanulmányok*. Szerk. Fábri Anna-Várkonyi Gábor. Budapest, Argentum, 2007.
- Az Esterházyak családi naplója. Közli: Szilágyi István. Magyar Történelmi Tár, 1882. 213 p.
- Baráth Béla Levente. Adalékok az Ecsedi Báthoriak 16. századi patrónusi tevékenységéhez és Nyirbátor reformációjához. *Egyháztörténet*, 9. évf., 2 sz. <https://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/bbl.htm>
- Beke Antal. Esterházy Miklós nádor leveleiből (1630–1640). Magyar Történelmi Tár, 1886. 95-109.old.
- Bertényi I. *Magyar címertan*. Budapest, 2003.
- Blanár Ödön. Az Ungvári királyi katolikus Főgimnázium háromszázados története. 1613–1913. Ungvár: Ungmegyei könyvnyomda, 1913.
- Bodnarova Miloslava. Reformacia vo vychodnoslovenskych mestah v 16. storoci. In.: *Ulicni Ferdinand (ed.): Reformacia na vychodnom Slovensku v 16. – 18. Storoci*. Persov: Biskupsky urad Vychodneho distriktu ECAU na Slovensku, 1998. S. 19-38.

- Borbély Zoltán. A Homonnai Drugethek Felső-Magyarországon a 17. század első évtizedeiben. Doktori (PhD) értekezés. Eger 2015. <http://eklektika.ektf.hu/dsr/access/b7fd94e6-5e47-4ae8-820f-3115c3f56812>
- Borbély Zoltán. Egy konvertita főúr Felső-Magyarországon: Homonnai Drugeth György. Rekatolizáció, ellenreformáció és katolikus megújulás Magyarországon (szerk.: Peter Kónya), Prešov, 2013. 370-387. old.
- Brückner Győző. *Szepesváraljai zsinat*. Nyíregyháza, 1914.
- Bujdosó István. Az Ungvári Drugeth Gimnázium története) az alapítástól az 1880-as évekv égéig). *Acta Beregsasiensis*. 2011/11. 101-112.old.
- Bujdosó István. Az ungvári gimnázium története. *Együtt*. 2011/3. 71-81. old.
- Coranič Jaroslav, Úloha Drugethovcov v procese zjednotenia veriacich byzantsko-slovanského obradu s katolíckou cirkvou na Slovensku. In: *Rekatolizáció és a magyar társadalom a XVII–XVIII. században*. Presov. P. 99-112.
- Corpus Juris Hungarici. Tyrnavia: Typisacademiciper Leopoldium Berger, 1734.
- Csánki Dezső: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korából. 1.köt. Budapest, 1890.
- Csergheő G. Magyar czimereskönyv. In: *Turul. A Magyar Heraldikai es Geneológiai Társaság közlönye*. III köt., 1885, 41- 44. old.
- Csíkvári Antal. Ungvár és Ungvármegye. Budapest: A vármegyei szociográfia kiadóhivatala, 1914.
- Csízi I. *A királyi Magyarország főnemesi családjainak címerváltozatai a 16-17. században*. DOKTORI DISSZERTÁCIÓ. Budapest, 2012, 85-87. old.
- Csízi István. Egy nagyívű hivatali karrier kezdetei a XVII. századi királyi Magyarországon. Aszalay István naplója (1624–1631), Fons, 2005. 163-256. old.

- Dienes Dénes (ed), Református egyházlátogatási jegyzőkönyvek 16-17. század. Budapest, Osiris, 2001.
- Dienes Dénes, Tanulmányok a Tiszáninneri református egyházkerület történetéből. Sárospatak, 1998. 152 old.
- Dienes Dénes. A történelmi Tiszáninneri református egyházkerület a 16. században. I. *Historia Ecclesiastica*, II, 2011/1. 3-68. old.
- Dienes Dénes. Sárospatak reformációja. In.: *Egyháztörténeti szemle*, 9. évf., 2008. 48-60. old. <http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/dienes-sarospatak-reform.htm>
- Drugeth László és Drugeth Bálint beiktatása. Adalékok Zemplén-vármegye Történetéhez (szerk. Dongó Gyárfás Géza), Sátoraljaújhely: Zemplén Könyvnyomtató Műhely, № 3., 76. old.
- Dudás Gyula. A homonnai Drugeth-kollégium. *Adalékok Zemplén vármegye Történetéhez*, 14. 1909. 3-32 old.
- Dümmerth Dezső. Az Anjou-háznymában. Utazások a múltban és jelenben. Budapest: Panoráma Könyvkiadó, 1982.
- Egyházlátogatásijegyzőkönyvek. Ungiegyházmegye, 17. század. <https://patakarchiv.hu/portal/jegyzokonyvek/document/default/380-ung-jk/reformatus-egyhaszlatogatasi-jegyzokonyvek>, <http://www.patakcollege.hu/data/attachments/2014/02/04/093547/UNGi.pdf>
- Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából. III. Köt. 1535-1541. / Szerk.: Bunyitay V., Rapaics R., Karácsonyi J., Budapest, 1906.
- Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából. V. kötet, 1548–1551. Szerk.: Karácsonyi J. - Kollányi F. - Lukcsics J., Budapest, 1912.
- Engel P. *A nemesi társadalom a középkori Ung megyében*. Budapest, 1998, 145. old.
- Engel P. *Középkori magyar genealógia* (CD), 144. old.

- Engel Pál. Beilleszkedés Európába. A kezdetektől 1440-ig. Budapest: Háttér Lap- és Könyvkiadó, 1990.
- Engel Pál. Honor, vár, ispánság. Tanulmányok az Anjou-királyság kormányzati rendszeréből. *Századok* (1982). 880-921. old.
- Engel Pál. Magyarország világi archontológiája. 1301–1457. I-II. Budapest, 1995.
- Engel Pál. Ung megye településviszonyai és népessége a Zsigmond-korban (Adatok Magyarország középkori demográfiájához). *Századok* (1985). 941-1005. old.
- Fallenbüchl Zoltán. Magyarország főmúltóságai, Budapest: Maecenas Kiadó, 1988.
- Fazekas István. Battyány Ádám „áttérési iratai” (1626). *Mindennapi választások. Tanulmányok Péter Katalin 70. születésnapjára.* / Szerk. Erdélyi Gabriella és Tusor Péter. Budapest, 2007. MTA Történettudományi Intézete. 455-465 old.
- Fedinec Csilla. Az ungvári gimnázium évszázadai. *Kalendárium, 96' 97.* Ungvár: Kárpáti Kiadó, 1996. 34-35. old.
- Fejes István. *A sátoralja-újhelyiev. ref. egyház története 1522–1889.* Sátoraljaiújhely, 1889.
- Ferkó Okszána. A Drugetek és Ung megye betelepítése. In: *Acta Academiae Beregsasiensis.* Науковий вісник. Історія. т. XIII. Берегове-Ужгород, 2014. 178-186. old.
- Fügedi Elek. Vár és társadalom a 13 – 14. században Magyarországon. Budapest: Akadémiai kiadó, 1977.
- Galla Ferenc et al.: Pálo smissziók Magyarországon a 17-18. században – Bibliotheca Historiae Ecclesiasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány Nuncupatae I. / Collectanea Vaticana Hungariae 11. Budapest, 2015.
- Galla Ferenc: Ferences misszionáriusok Magyarországon a királyságban és Erdélyben a 17-18. században I. – Bibliotheca Historiae Ecclesiasticae Universitatis Catholicae de Petro

- Pázmány Nuncupatae 1. / Collectanea Vaticana Hungariae 2. Budapest, 2005.
- Hampel J. A Dugethek őseiről. I. In: *Századok*. X füz., 1881, old. 133-145.
 - Hampel J. A Dugethek őseiről. II. In: *Századok*. X füz., 1881, 207-213. old.
 - Hangay Zoltán. Erdély választott fejedelme Rákóczi Zsigmond, Budapest: Zrínyi Kiadó, 1987. 230 old.
 - Haraszthy Miklós. Adatok a Drugeth-Homonnai grófi család nemzedékrendjéhez. Andrassy Aladár gróf levelestárából. (Keglevich Terézia naplójából). Adatok Zemplén vármegye történetéhez, 5. szám, 1896. 168–170. old.
 - Haraszty Károly. *Az ungi református egyházmegye. Adalékok az ungi református egyház történetéhez*. Nagykapos, 1931. 479 old.
 - Hardi Đ. DRUGETI. *Povest o usponu i paduporodicepratilaca Anžujskih kraljeva*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2012, 480 str.
 - Hardi, Đ. Maria Follia? A court Lady of the Hungarian Queen Elizabeth Lokietek, accompanying her Mistress on a Journey to Italy. *ISTRAŽIVANJA JOURNAL OF HISTORICAL RESEARCHES*. 2018. I.48-62.
 - Hodinka Antal. A kárpátaljai rutének lakóhelye, gazdaságuk és múltjuk. Budapest: Apostol-nyomda RT., 1923.
 - Homonnai Drugeth László halálhíre. Archív mesta Košice: *Collectio Schwartzembachiana (AMK CS) No. 4908*. 42.
 - Horváth Ágnes. Főnemesi özvegyasszonyok a 16–17. századi Magyarországon (elmélet és gyakorlat). In: Fábri Anna-Várkonyi Gábor (szerk.): *A nők világa, Művelődés- és társadalomtörténeti tanulmányok*, Argumentum Kiadó, Budapest, 2007. 247-268. old.

- Horváth János. *A reformáció jegyében. A Mohács utáni fél század magyarországi irodalomtörténet.* Budapest, Akadémiai kiadó, 1953. 544 old.
- J. Újváry Zsuzsanna–Zimányi Vera. Az alispánságtól a birodalmi hercegségig, a nemes kúriától az ország legnagyobb birtokkomplexumig. Az Eszterházi család társadalmi és anyagi felemelkedése. *Pénztörténet–gazdaságtörténet. Tanulmányok Buza János 70. éves születésnapjára* / Szerk.: Bessenyei József–Draskóczy István. Budapest, 2009. 182-200. old.
- Jakusith Anna két levele. Közli: Komáromy András. Magyar Történelmi Tár, 3. sorozat 14. Kötet, 1891. 703–704. old.
- *Jezsuita okmánytár 1/2. Erdélyt és Magyarországot érintő iratok, 1601-1606. Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink eörténetéhez (34/2).* / Balázs, Mihály and Kruppa, Tamás and Lázár, István Dávid and Lukács, László, Szeged, József Attila Tudományegyetem Régi Magyar Irodalom Tanszék, 1995. 361. old.
- Kádár Zsófia. Jezsuita vezetésű vallásos társulatok Magyarországon a 17. században (1582 – 1671), Századok, 2014. 1246. old.
- Kivonatok Révay László naplójából, Dualszky Jánostól, Magyar Történelmi Tár, 1. sorozat 3. kötet, 1857. 251. old.
- Keglevich Péter naplója 1599–1661. Közli Deák Farkas. Magyar Történelmi Tár – 2. sorozat 1. kötet, 1867. 245. old.
- Kisbán Emil. Pálosok térítő tevékenysége a XVII. században. *Vigillia*, 1936 / 2. 121.
- Kónya Péter. Felső-Magyarország és lakossága a reformáció és rekatolizáció folyamatában. *Történelmi tanulmányok.* XX. Debrecen, 2012. 25-40. old.
- Kónya Annamária, Kónya Péter, *Szlovák reformátusok a XVI–XVIII. században.* Sárospatak: Hernád Kiadó, 2013. 195 old.

- Középkori magyar pecsétek Varsóból. Debrecen, 2018, 86. old.
- Kristó Gyula. I. Károly király harcai a tartományurak ellen. *Századok* 2 (2003). 330 old.
- Lehoczky T. A Drugeth és Althán család czimereiről. In: *Turul. A Magyar Heraldikai es Geneológiai Társaság közlönye*. III köt., 1884, 81-82. old.
- Lenčič Š. *Šľachtický rod Drugetovcov z Humenného*. *Humenné*, 2003, s.9-14, 20, 23,31, 35, 36, 38-39, 60, 63, 93, 95, 103, 107-108, 121, 126.
- Lenčič Štefan. Особистість Дьордя III Другета та його історична діяльність в комітатах Земплін та Унг на рубежі XVI – XVII ст. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», Вип. 2 (43)., 2020. С. 103-112.
- Libertini G. *Origini di Pascarola*. In: *Raccoltarassegnastoricadeicomuni*. vol.17-2003. Dicembre, 2010, p. 227.
- Lozinski Władysław. Prawem i lewem. Obyczajena Czerwonej Rusi w pierwszej połowie XVII wieku. Tomdrugi. Wojny- prywatne. Lwowie, 1904. <https://archive.org/stream/prawemilewemoby00ozgoog#page/n7/mode/2up>
- Ludiková Zuzana. A nagyszombati székesegyház későrenewezsánsz és barokk síremlékei. [Late Renaissance and Baroque Sepulchral Monuments in the Nagyszombat (Trnava) Cathedral]. *Művészettörténeti Értesítő*, 51. sz., 2002. 85–106.old.
- Lukács László, Molnár Antal. A homonnai jezsuita kollégium (1615–1619). Művelődési törekvések a korai újkorban. Tanulmányok Keserű Bálint tiszteletére. / Szerk. Balázs Mihály–Font Zsuzsa–Keserű Gizella–Ötvös Péter, Szeged, 1997. 355-401.old
- Magyar Református Egyház javainak Tára. Ungi egyházmegye. 4. Bp., 2001.

- Magyarország történeti kronológiája. Négy kötetben / Főszerk. Benda Kálmán. I. köt. A kezdetektől 1526-ig. Bp.: Akadémiai Kiadó, 1981.
- Makay Dániel. Az Ungvári helv. Hitv. Egyháztörténeti töredéke. In.: *Sárospataki füzetek*, 1860. 429-442. old.
- Maksay Ferenc. Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén. 1. Köt. Budapest, 1990. 837 old.
- Márk Éva. A Zrínyiek leányai és asszonyai. <http://korok.webnode.hu/products/a-zrinyiek-leanyai-es-asszonyai/>
- Martí Tibor. Gróf Esterházy László (1626–1652). Fejezetek egy arisztokrata család történetéhez. Doktori (PhD)-értekezés, Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Történelemtudományi DoktoriI skola, 2013. <https://core.ac.uk/download/pdf/35132436.pdf>
- Merényi Lajos. Esterházy Pál 1635–1713, Budapest: Magyar Történeti Életrajzok, 1895.
- Merényi Lajos. Függelék gróf Esterházy Miklós nádor végrendelete, Esterházy Pál 1635 – 1713. Melléklet. Budapest: Magyar Történeti Életrajzok, 1895. 265–276. old.
- Mészáros Károly. Ungvár története, a legrégebb időktől máig. Pesten: Ráth Mór Könyvkereskedés, 1861.
- Mészáros Károly. A magyarországi oroszok története. Pest, 1850.
- Mihályi János. Máramorosi diplomák a XIV. és XV. századból. M.-Sziget, 1900.
- Miskolczi István. Anjou királyaink reformjai és a nápolyi viszonyok. II közl. In. Századok (1932). 393-407. old.
- Nagy Iván. Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. I. kötet (A-B), Pest: kiadja Friebeisz István, 1857.
- Nagy Iván. Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. III. kötet (C–D), Pest: kiadja Ráth Mór, 1858.

- Nagy Iván. Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal. IX. kötet (P–R), Pest: kiadja Ráth Mór, 1862.
- Nagy Iván. Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal. XI. kötet (T–Ü), Pest: kiadja Ráth Mór, 1865.
- Nagy Iván. Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal. XII. kötet (V–W), Pest: kiadja Ráth Mór, 1865.
- Nyáry A. *A heraldika vezérfonala*. Budapest, 1886, 322, 323, 330. old.
- Pálffy Géza. A grófi cím a 16-17. századi Magyarországon és Erdélyben. In.: *”...éltünk mi sokáig ’két hazában’...” Tanulmányok a 90 éves Kiss András tiszteletére*. Szerk.: Dáné Veronka–Oborni Teréz–Sipos Gábor. Debrecen, 2012. 177-191. old.
- Pálffy Géza. A magyar nemesség bécsi integrációjának színterei a 16-17. században. In.: *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére*. Szerk.: Fodor Pál–Pálffy Géza–Tóth István György. Budapest, 2002. 307-331. old.
- Pálffy Géza. A Thurzó család a Magyar Királyság arisztokráciájában. Egy különleges arisztokrata familia Magyarországon. In: *Történelmi szemle*. 2011/ 1. 63-84. old.
- Papp Sándor. Homonnai Drugeth Bálin, Rákóczi Zsigmond és Batory Gábor küzdelme az Erdély feletti hatalomért 1607-ben. *Századok*, 2008. 807-848. old.
- Pastoureau, M. *Traité d’héraldique*. 3nde éd. revue et augm. Paris : Picard, 1997, 407 p.
- Pastoureau, M. *Figures de l’héraldique*. Paris : Gallimard, 1996, 144 p., ill.
- Péter Katalin. Az asszonyneve. Arisztokrata névhasználat a 16–17. századi Magyarországon, *Történelmi Szemle*, 2010. № 2., 151–187. old.

- Péter Katalin. A reformáció: kényszer vagy választás? Budapest, 2004.
- Péter Katalin. Házasság a régi Magyarországon. 16–17. század. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2008.
- Péter Katalin. Házasság a XVII. századi Magyarországon. Bölcsőtől a koporsóig. Szöveggyűjtemény a történeti demográfia tanulmányozásához (szerk. Faragó Tamás), Bp., 2005. 90-94. old.
- Pirigy István. Párthén Péter püspök emlékezete. <https://www.byzantinohungarica.com/index.php/tortenelem-01/pirigy-istvan-parthen-peter-puspok-emlekezete>
- Pór Antal. A történeti jelenetek korhű rekonstruálásáról. *Századok* (1901). 421-428.old.
- Radvánszky Béla. Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században. I. kötet, Budapest: Helikon Kiadó, 1986.
- Radvánszky Béla. Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században. II. kötet, Budapest: Helikon Kiadó, 1986.
- Radvánszky Béla. Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században. III. kötet, Budapest: Helikon Kiadó, 1986.
- Régi magyar levelestár (XVI–XVII. század). I. kötet, Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1981
- Régi magyar levelestár (XVI–XVII. század). II. kötet, Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1981.
- Réz László. A Drugethek és Homonna reformációja, Sátoraljaiújhely: Zemplén Könyvnyomtató Intézet, 1899.
- Rómer F. *Régi pecséteinkről* s különösen *Drugeth János 1332. Pecstéjéről*. In.: Századok. IX. füz., 1875, 54-59. old.
- Santi-Mazzini, G. *Araldica: storia, linguaggio, simboli e significatideibloni e dellearme*. Milano: Mondadori, 2003, 593 p., ill. coul

- Slater, S. Heraldiek : de geschiedenis en de hedendaagse toepassingen van de wapenkunde [= Héraldique : son histoire et son actualité]. Utrecht : Veltman, 2003. In-4°, 256 p., ill. en-coul. (Adaptation néerlandais d'un ouvrage publié en anglais en 2002 sous-titre : The complete book of heraldry.
- Soós Kálmán. *A reformáció terjedése és megszilárdulása a mai Kárpátalja területén (1517-1600)*. Beregszász-Ungvár: „RIK-U” Kiadó, 2017.
- Szalárdi János. *Siralmas magyar krónika*. Budapest: Magyar Heliokon Kiadó, 1980.
- Takáts Sándor. *Régi magyar nagyasszonyok*. Budapest: Szépirodalmi Kiadó, 1982.
- Terdik S. Az egykori jeszuita templom székesegyházzá alakításol Ungváron, Bacsinszky András püspök (1773-1809) idejében. In: *Bacsinszky András munkácsi püspök*. Nyíregyháza, 2014, 209, 210, 276. old.
- Thallóczy L. Adalék a Drugeth-család czímeréhez. In: *Archaeologiai Értesítő*. XIII. köt., 1879, 184-187. old.
- Thaly Kálmán. Gróf Esterházy Miklós kincstára 1645. *Magyar Történelmi Tár*, 6., 1883. 753–767. old.
- Várkonyi Gábor. „Nekem azt kell tennem, amit mások akarnak ...” Arisztokrata nők és közélet a korai Magyarországon. In: Fábri Anna-Várkonyi Gábor (szerk.): *A nők világa. Művelődés- és társadalomtörténeti tanulmányok*, Argumentum Kiadó, Budapest, 2007. 123-138. old.
- Viskolcz Noémi. 17. századi ismeretlen hazai kisnyomtatványok a Magyar Országos Levéltárból. *Magyar Könyvszemle*, 123. évfolyam, 1–4. szám, 2007. 185–199. old.
- Wagner, K. *Collectanea genealogico-historica illustrium Hungariae familiarum, que jam inter ciderunt*. Decas III.–Posoni, Pestini, et Lipsiae, 1802, pag. 33- 55.

- Werbőczy István. Tripartitum. Nemes Magyarország Szokásjogának Hármaskönyve. Доступно: http://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/analecta/trip_hung.htm
- Wertner Mór. A Drugethek genealógiájához. *Turul* (1891). 151 old.
- Zoványi Jenő. Magyarország protestáns egyháztörténeti lexikon. Budapest, 1977.
- Zoványi Jenő. Tiszáninneri református szuperintendens seniorok. In *Teológiai szemle*. 1938, 1-2 sz. 140-145. old.
- Zoványi Jenő. Protestáns lelkészek nyugtatványai régi tizedjegyzékek mellett. In.: *Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár*. XIII., 1929. 5-141. old.
- Zsilinszky Mihály. *A Magyarhoni protestáns egyház története*. Budapest, 1907.
- Zsoldos Attila. A Drugethek és a „hétvármegye”. „Köztes Európa” vonzásában. Ünnepi tanulmányok Font Márta tiszteletére. Szerk: Bagi Dániel-Fedeles Tamás-Kiss Gergely, Pécs, 2012. 577-585 pp.
- Zsoldos Attila. A Drugeth-tartomány története 1315–1342. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, 2017.
- Zubánics L. Tárgyi emlékeink a budapesti Iparművészeti Múzeumban /Availableat: <<http://gyujtemeny.imm.hu/gyujtemeny/miseruha-althann-mihaly-es-drugeth-juliana-kettos-cimerevel-az-egykori-ungvari-jezsuita-templombol/7806>> [Accessed: 02.11.2023].
- Zubánics L. Vitézi végek dicsérete. A nemesség szerepe a XVI-XVIII. századi Északkelet-Magyarország társadalmi fejlődésében. Ungvár-Budapest, 2016, 294 old.
- Zubánics László. A múlt tükrében elmerengve... Északkelet-Magyarország mindennapjai a XVI–XVIII. század fordulóján. Budapest-Ungvár: Intermix Kiadó, 2020.

- Hóman Bálint. Magyarország története. Vp., 1928. www.mek.niif.hu/07100/07139/html/0002/0002/0007/0006-1a8.html.
- Волощук М.М. «Русь» в Угорському королівстві (XI – друга половина XIV ст.): суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграції / Відп. ред Л.В. Войтович. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2014.
- Гошко Ю. Заселення та міграція населення в Українських Карпатах в XIV-XVIII ст. *Українські Карпати. Матеріали міжнародної конференції «Українські Карпати: етнос, історія, культура»*. (Ужгород, 26 серпня – 1 вересня 1991 р.). Ужгород: «Карпати», 1993. С. 153-159.
- Гранчак І., Пальок В. Місто над Ужем. Історичний нарис. Ужгород, 1973.
- Дзембас О., Кобаль Й. Невицький замок. Історичний нарис Ужгород: ВАТ Видавництво «Закарпаття», 2005.
- Дзембас О. *Невицький замок. Екскурс у середньовіччя та проблеми XXI віку (путівник)*. Ужгород, 2013, с. 103.
- Зубанич Л. Життя і політична кар'єра Балінта Другета (1577-1609 рр.) Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2017. Вип. 2 (37). С. 46-55.
- Зубанич Л.Л. Дворянство Північно-Східної Угорщини в контексті європейської Реформації (XVI–XVII ст.) Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. 2016. Вип. 2. С. 39-42.
- Зубанич Л.Л. Суспільно-політичний розвиток дворянських родин Північно-Східної Угорщини у 1526-1657 рр. Ужгород: Видавництво ПП «АУТДОР - ШАРК», 2021. 298 с.
- Зубанич Л. Янош Х Другет: державний діяч та меценат. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Іс-

- торія. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», Вип. 2 (43), 2020. С. 113-120.
- Зубанич Л., Балла Е. Жінки в історії ранньомодерного часу – видатні особистості родини Другетів. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», Вип. 2 (45), 2022. С. 75–86.
 - Зубанич Л., Йовжа О. Жігмонд (II) Другет (?–1684) – нариси з невідомого життєвого шляху. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Історичні науки*. №2 (48), грудень 2019. Миколаїв. С. 98-102.
 - Історія міст і сіл Української РСР. Закарпатська область. К., 1969.
 - Історія Ужгорода. Історичний нарис / Авторський колектив: Балагурі Е.А., Зідгалов В.О., Мазурок О.С., Павленко Г.В., Тиводар М.П. Ужгород, 1993.
 - Кобаль Й. Ужгород відомий та невідомий. Вид. 2-ге, виправлене. Львів: Світ, 2008.
 - Мицюк О. Нариси з соціально-господарської історії Підкарпатської Русі. Ужгород, 1936.
 - Пеняк П. Розкопки Замкової церкви Ужгорода. In: *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, № 14, 2010, С. 349.
 - Похльобкін В.В. *Міжнародна символіка та емблематика*. Москва, 2004, 543 с. (російською).
 - Сова П. Прошлое Ужгорода. Факс. Изд. По изд.: Ужгород: Школьная помощь, 1937. Ужгород: Карпати, Ужгородский производственно-издательский комбинат «Патент», 1992.
 - Сова П. Архітектурні пам'ятки Закарпаття. Ужгород, 1958.
 - Токар М.Ю. Розвиток Ужанської домонії за Другетів. *Минуле і сучасне України*. Збірник студентських робіт. Дру-

- гий випуск. Молодь - Україні. Ужгород: Закарпатський Центр соціальної служби для молоді, 1995. С. 34-39.
- Федак М. Другети в Італії та Угорщині: Другети в Італії. Другети стають підданими Угорського королівства. *Старий Замок-Паланок*. 2004. 29 квітня- 5 травня.
 - Федак М. Другети на шляху до слави і багатства: Битва при Розгоні, участь у ній Філіппа Другета. Філіпп Другет і війни з олігархами. *Старий Замок-Паланок*. 2004. 13-19 травня.
 - Федак М. Другети. Проблема походження і вигадки. In: *Старий Замок-Паланок*, 8-14 квітня, 2004, С. 15.
 - Федак М. Другети: Іоанн Другет. Віллєрм Другет, In: *Старий Замок-Паланок*, 27 травня-2 червня, 2004, С. 15.
 - Федак М. Другети: Ніколо Другет. Другети горянські. In: *Старий Замок-Паланок*, 18-24 червня, 2004, С. 11.
 - Федака С. Ужгород крізь віки. Нариси з історії Ужгорода. Ужгород: ВАТ «Патент», 2010.
 - Федака С. З історії християнства на Закарпатті. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2013.
 - Федака С. Ужгород крізь віки. Нариси із історії Ужгорода. Ужгород: ВАТ «Патент», 2010.
 - Ферков О. Місіонерська діяльність ордену єзуїтів (Товариство Ісуса) у володіння окатоличених аристократів Північно-східної Угорщини у XVII ст. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», Вип. 1 (40), 2019. С. 173-185.
 - Ферков О. Проблема заселення та початковий період історії русинів Закарпаття в науковій спадщині А.Годинки (1864–1946). *Науковий вісник УжДУ*. Серія: Історія. Вип. 3. Ужгород, 1999. С. 154 – 159.
 - Ферков О.В. Рід Другетів та їх діяльність у добу Анжу. Карпатика. Вип. 41. Ужгород, 2012. С. 136-155.

Монографія

Ферков Оксана Василівна
Зубанич Ласлов Ласлович
Міськов Іван Олексійович

Нариси з історії Другетів

Відповідальний за випуск: Шпеник О. О.
Редактор: Талабірчук О. Ю.
Коректура: Талабірчук О. Ю.
Верстка: Дупко Ж. Ю.
Обкладинка: Дупко Ж. Ю.

Здано до складання 26.03.2024 р.
Підписано до друку 30.07.2024 р.

Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний.
Формат видання 11,39х16,19/16.
Умовн. друк. арк. 17,21. Зам. №31.
Наклад: 200.
Видавництво ПП «АУТДОР – ШАРК»
88000, м. Ужгород, Україна
пл. Жупанатська, 15/1.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
Серія 3т № 40 від 29 жовтня 2012 року